

M. TULLII
CICERONIS
PARADOXA
AD M. BRUTUM.

A Nimadverti, Brute, sepè Catonem avunculum
tuum, cum in senatu sententiam diceret, locos
graves ex Philosophia tractare, abhorrentes ab hoc
usu forensi, & publico: sed dicendo consequi tamen,
ut illa etiam populo probabilia viderentur. Quod eo
majus est illi quam aut tibi, aut nobis: quia nos ea
Philosophia plus utimur, quæ peperit dicendi copiam,
& in qua dicuntur ea, quæ non multum discrepant ab
opinionè populari: Cato autem perfectus, mea sententiâ,
Stoicus, & ea sentit, quæ non sanè probantur in vul-
gus: & in ea heresi est, quæ nullum sequitur florem
orationis, neque dilatat argumentum, sed minutis in-
terrogatiunculis, & quasi punctis, quod proposuit,
efficit. Sed nihil est tam credibile, quod non dicendo
fiat probabile: nihil tam horridum, tam incultum,
quod non splendescat oratione, & tanquam excolatur,
quod cum ita putarem, feci etiam audacius, quam
ille ipse, de quo loquor. Cato enim duntaxat de ma-
gnitudine animi, de continentia, de morte, de omni
laude virtutis, de diis immortalibus, de charitate
patriæ, Stoicè solet, nullis oratoriis ornamentis adhi-

bitis, dicere: ego verò illa ipsa, quae vix in gymnasiis, & in otio Stoici probant, ludens conieci in communes locos: quae quia sunt admirabilia, contraque opinionem omnium, ab ipsis etiam *παράδοξα* appellantur: tentare volui, possentne proferri in lucem, id est, in forum, & ita dici, ut probarentur: an alia quaedam esset erudita, alia popularis oratio: eoque scripsi libentius, quòd mihi ista *παράδοξα* quae appellantur, maxime videntur esse Socratica, longèque verissima. Accipies igitur hoc parvum opusculum lucubratum his jam contractioribus noctibus, quoniam illud majorum vigiliarum manus in tuo nomine apparuit: & degustabis genus hoc exercitationum mearum, quibus uti consuevi, cum ea, quae dicuntur in scholis *δεινὰ*, ad nostrum hoc oratorium transfero dicendi genus. Hoc tamen opus in apertum ut referas, nihil postulo: non enim est tale, ut in arce poni possit, quasi illa Minerva Phidia: tale tamen est, ut ex eadem officina exisse videatur.

L.

exordium
Quòd solum bonum honestum.

Vereor, ne eui vestrum ex Stoicorum hominum disputationibus, non ex meo sensu deprompta haec videatur oratio: dicam tamen quod sentio: & dicam brevius, quàm res tanta dici possit. Nunquam me hercule ego pecunias istorum, neque tecta magnifica, neque opes, neque imperia, neque eas, quibus maxime astricta sunt, voluptates, in bonis rebus esse numerandas duxi, quippe cum viderem, homines his rebus

circum-

circumfluentes, ea tamen desiderare maximè, quibus abundarent. Neque enim unquam expletur, nec satiatur cupiditatis sitis: neque ea solùm quæ habent, libidine angendi cruciantur, sed etiam amittendi metu. In quo equidem continentissimorum hominum majorum nostrorum sapè requiro prudentiam, qui hæc imbecilla & commutabilia pecunia membra solo verbo bona putaverunt appellanda, cum re ac factis longè aliter judicavissent, potest enim bonum cuiquam malo esse? aut potest quisquam in abundantia bonorum ipse esse non bonus? atqui ista omnia talia videmus, ut & improbi habeant, obsint probis. Quamobrem, licet irrideat si quis velit, plus apud me vera ratio valebit, quàm vulgi opinio: neque ego unquam illum bona perdidisse dicam, si quis pecus, aut suppellectilem amiserit: nec non sapè laudabo sapientem illum Biantem, ut opinor, qui numeratur inter septem sapientes: cujus cum patriam Prienem cepisset hostis, ceterique ita fugerent, ut multa de suis rebus secum asportarent, cum esset admonitus à quodam, ut idem ipse faceret: ego verò, inquit, facio: nam omnia mea mecum porto. ille hæc ludibria fortune ne sua quidem putavit, quæ nos appellamus etiam bona. Quid est igitur, queret aliquis, bonum? si quid rectè sit, & honestè, & cum virtute, id benè fieri, vere dicitur: & quod rectum, & honestum, & cum virtute est, id solum opinor bonum. Sed hæc videri possunt obscuriora, cum sine appositione exemplorum lentius disputantur: vita atque factis illustranda sunt summorum virorum hæc, quæ verbis subtilius, quàm satis est, disputari videntur. Quæro enim à vobis, num ullam cogitationem habuisse videntur ii, qui hanc Remp. tam præclare fundatam nobis

reliquerunt, aut auri, atque argenti ad avaritiam, aut amœnitatum ad delectationem, aut suppellectilis ad delicias, aut epularum ad voluptates. Ponite ante oculos unumquemque Regum. Vultis incipiam à Romulo; vultis post liberam civitatem ab iis ipsis, qui liberaverunt eam? Quibus tandem Romulus gradibus ascendit in cœlum? iisne, qui isti bona appellant, an rebus gestis, atque virtutibus? Quid autem Numa Pompilius? minúsne gratas diis immortalibus capedines, ac fictiles urnulas fuisse, quàm filicatas istorum pateras arbitramur? Omitto reliquos, sunt enim omnes pares inter se, præter Superbum. Brutum verò si quis roget, quid egerit in patria liberanda, si quis reliquos item ejusdem consilii socios: quid spectarint, quid secuti sint: num quis existat, cui voluptas, cui divitiæ, cui denique præter officium fortis & magni viri, quidquam aliud propositum fuisse videatur? Quæ res ad necem Porſenna Q. Mutium impulit, sine ulla spe salutis suæ? Quæ vis Horatium Coclitem, contra omnes hostium copias, tenuit in ponte solum? quæ patrem Decium, quæ filium devovit, ac immisit in armatas hostium copias? Quid continentia C. Fabritii, quid tenuitas victus M. Curii sequebatur? quid duo propugnacula belli Punico Cn. & P. Scipiones, qui Carthaginiensium adventum corporibus suis intercludendum putaverunt? quid Africanus major? quid minor? quid inter horum ætates interjectus Cato? quid innumerabiles alii? [nam domesticis exemplis abundamus.] An putamus quemquam horum cogitasse quidquam invita sibi expetendum, nisi quod laudabile esse, & præclarum videretur? Veniant igitur irrisores hujus orationis ac sententiæ: & jam vel ipsi judicent, utrum

utrum se horum alicujus, qui marmoreis tectis ebore,
 & auro fulgentibus, qui signis, qui tabulis, qui ca-
 lato auro & argento, qui Corinthiis operibus abun-
 dant: an C. Fabritii, qui nihil eorum habuit, nihil
 habere voluit, similes esse malint. Atque hæc quidem,
 quæ modo huc, modo illuc transferuntur, facile
 adduci solent, ut in rebus bonis esse negent: Illud ta-
 men arte tenent, accuratèque defendunt, voluptatem
 esse summum bonum: quæ quidem mihi vox peccandæ
 videtur esse, non hominum. Tu, cum tibi, siue Deus,
 siue mater, ut ita dicam, rerum omnium natura de-
 derit animum, quo nihil est præstantius, neque divi-
 nius, sic te ipse abicies, atque prosternes. ut nihil inter
 te, atque inter quadrupedem aliquid putes interesse?
 quidquàm ne bonum est, quod non eum, qui possidet, me-
 liorem faciat? ut enim quisque est maxime boni par-
 ticeps, ita & laudabilis maxime: neque est ullum bo-
 num, de quo non is, qui id habeat, honestè possit gloriari.
 quid autem est horum in voluptate? melioremne efficit,
 aut laudabiliorem virum? an quisquam in potiundis
 voluptatibus gloriâ sese & predicatione effert? atqui,
 si voluptas, quæ plurimorum patrociniis defenditur,
 in rebus bonis habenda non est, eaque quò est major, eò
 magis mentem è sua sede & statu dimovet; profectò
 nihil est aliud bene & beatè vivere, nisi honestè & redtè
 vivere.

II.

Quòd seipsâ contenta virtus ad beatè vivendum.

NEc verò ego M. Regulam arumnosum, nec infe-
 licem, nec miserum unquam putavi: non enim

*magnitudo animi ejus cruciabatur à Poenis, non gra-
 vitas, non fides, non constantia non ulla virtus, non
 denique animus ipse: qui tot virtutum presidio muni-
 tus tantoque comitatu circumseptus, cum corpus ejus
 caperetur, capi certe ipse non potuit. c. verò Marium
 vidimus: qui mihi secundis in rebus unus ex fortuna-
 ris hominibus, in adversis unus ex summis viris vide-
 batur: quo beatius esse mortali nihil potest. Nescis
 insane, nescis, quantas vires virtus habeat. nomen
 tantum virtutis usurpas: quid ipsa valeat, ignoras,
 nemo potest non beatissimus esse, qui est totus aptus ex
 sese, quique in se uno sua ponit omnia, ejus autem spes
 omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna, huic
 nihil potest esse certi, nihilque quod exploratum habeat
 permansurum sibi ne unum quidem diem, eum tu ho-
 minem terreto, si quem eris nactus istiusmodi, mortis,
 aut exilii minis: mihi verò quicquid acciderit in tam
 ingrata civitate, ne recusanti quidem evenerit, non
 modo non repugnant. quid enim ego laboravi, aut quid
 egi, aut in quo evigilaverunt cura & cogitationes meae,
 si quidem nihil peperit tale, nihil consecutus sum, ut in
 eo statu essem, quem neque fortuna temeritas, neque
 inimicorum labefaceret injuria? Mortemne mihi mi-
 nitaris, ut omnino ab hominibus; an exilium, ut ab
 improbis demigrandum sit? mors terribilis est iis, quo-
 rum cum vita omnia extinguuntur: non iis, quorum
 laus emori non potest. exilium autem terribile illis,
 quibus quasi circumscriptus est habitandi locus; non
 iis, qui omnem orbem terrarum, unam urbem esse
 ducunt. Te miserie, te erumne premunt omnes, qui
 te beatum, qui te florentem putas: tua libidines te
 torquent: tu dies noctesque cruciaris, cui nec satis est,
 quod*

quod est, & id ipsum, quod habes, ne non diuturnum futurum sit, times: te conscientie stimulant maleficiorum tuorum, te metus exanimant iudiciorum, atque legum: quocumque aspexisti, ut furie, sic tua tibi occurrunt injuria, quae te respirare non sinunt. Quamobrem, ut improbo, & stulto, & inerti nemini bene esse potest, sic bonus vir, & fortis, & sapiens, miser esse nemo potest. nec verò, cuius virtus morēsque laudandi sunt, ejus non laudanda vita est: neque porro fugienda vita, quae laudanda est: esset autem fugienda, si esset misera. Quamobrem quidquid est laudabile, idem & beatum, & florens, & expetendum videri debet.

III.

Quòd æqualia peccata.

Parva, inquis, res est, atqui magna culpa. nec enim peccata rerum eventu, sed vitiis hominum metienda sunt. in quo peccatur, id potest aliud alio majus esse, aut minus: ipsum quidem illud peccare, quoquò te verteris, unum est. Auri navem evertat gubernator, an palea, in re aliquantum, in gubernatoris inscitia nihil interest. Lapsa est alicujus libido in muliere ignota: dolor ad pauciores pertinet, quam si petulans fuisset in aliqua generosa ac nobili virgine: peccavit verò nihilominus: siquidem est peccare, tanquam transire lineas: quod cum feceris, culpa commissa est: quam longè progrediare, cum semel transieris, ad augendam transeunti culpam nihil pertinet, peccare certè licet nemini: quod autem non licet, in hoc uno tenetur, si arguitur non licere,

id nec majus , nec minus unquam fieri potest : quoniam in eo est peccatum , si non licuit . quod semper unum & idem est , quae ex eo peccata nascantur , aequalia sint oportet . Quod si virtutes pares sunt inter se , paria esse etiam vitia necesse est . atqui pares esse virtutes , nec bono viro meliorem , nec temperante temperantio-rem , nec forti fortio-rem , nec sapiente sapientio-rem posse fieri , facillimè potest perspici . An virum bonum dices , qui depositum nullo teste , cum lucrari impune posset , auripondo decem reddiderit : si idem in decem millibus non idem fecerit ? aut temperantem eum , qui se in aliqua libidine continuerit , in aliqua effuderit ? una virtus est , consentiens cum ratione , & perpetua constantia : nihil huic addi potest , quo magis virtus sit : nihil demi , ut virtutis nomen relinquatur . & enim si bene facta , rectè facta sunt , & nihil recto rectius ; certè nec bono quidem melius quidquam inveniri potest . Sequitur igitur , ut etiam vitia sint paria : siquidem pravitates animi rectè vitia dicuntur . atqui quoniam pares virtutes sunt , rectè etiam facta , quando à virtutibus proficiscuntur , paria esse debent , itemque peccata , quoniam ex vitiis manant , sint aequalia necesse est . A Philosophis , inquit , ista sumis . Metuebam , ne à lenonibus diceres . Socrates disputabat isto modo . Bene hercule narras . nam istum doctum & sapientem virum fuisse , memoria traditum est . Sed tamen quero ex te [quando verbis inter nos contendimus , non pugnis] utrùm potius de bonis est querendum , quid bajuli atque operarii , an quid homines doctissimi senserint ? praesertim cum hac sententia non modo verior , sed ne utilior quidem hominum vitæ reperiri ulla possit ? quae vis est enim , quae

magis

magis arceat homines ab improbitate omni, quam si
 senserint, nullum in delictis esse discrimen: aequè pec-
 care se, si privatis, ac si magistratibus manus infe-
 rant? quamcùmque in domum stuprum intulerint,
 eandem esse labem libidinis? Nihilne igitur interest
 [nam hoc dicit aliquis] patrem quis necet, an ser-
 vum? Nuda ista si ponas, judicari, qualia sint, non
 facile possunt. patrem vitâ privare, si per se scelus est:
 Saguntini, qui parentes suos liberos emori, quàm
 servos vivere maluerunt, parricida fuerunt: ergo
 parenti nonnunquam adimi vitâ sine scelere potest, &
 servo sap: sine injuria non potest. Causa igitur hæc,
 non natura distinguit: quæ quando alteri accessit, id
 fit propensius: si utrique adjuncta sit, paria fiant ne-
 cesse est. illud tamen interest, quod in servo necando si
 adsit injuria, semel peccatur: in patris vitâ violan-
 da, multa peccantur: violatur is qui procreavit: is,
 qui aluit: is, qui erudit: is, qui in sede ac domo,
 atque in Rep. collocavit. multitudine peccatorum præ-
 stat, eoque pœna majore dignus est. sed nos in vitâ
 non quæ cuique peccato pœna sit, sed quantum cuique
 liceat, spectare debemus. quidquid non oportet scelus
 esse: quidquid non licet, nefas putare debemus:
 etiâne in minimis rebus? Etiam: siquidem rerum
 modum fingere non possumus, animorum modum te-
 nere possumus. Histrion si paul. se movit extra nume-
 rum, aut si versus pronunciatus est syllabâ unâ bre-
 vior aut longior, exhibilatur, & exploditur: in vitâ,
 quæ omni gestu moderatior, omni versu aptior esse
 debet, ut in syllaba peccare te dices? Poëtam non
 audio in nugis: in vitâ societate audiam civem digitis
 peccata dimetientem sua? Si sic visa sint breviora,

leviora qui possint videri ? cum quidquid peccatur ,
perturbatione peccetur rationis , atque ordinis : per-
turbata autem semel ratione & ordine, nihil possit addi,
quo magis peccari posse videatur.

IV.

Quod omnes stulti insaniunt.

Ego verò te non stultum , ut sepè : non improbum ,
ut semper : sed dementem & insanum ratiotibus
addicam necessariis. Hæc in Clodium , à quo in
exilium ejectus erat. Sapientis animus magnitudine
consilii , tolerantia rerum humanarum , contemptione
fortuna , virtutibus denique omnibus , ut mœnibus ,
septus vincetur , & expugnabitur , qui ne civitate
quidem pelli potest ? quæ est enim civitas ? omnisne
conventus ferorum , & immanium ? omnisne etiam
fugitivorum , ac latronum congregata unum in locum
multitudo ? certè negabis. Num igitur erat illa tum
civitas , cum leges in ea nihil valebant : cum judicia
jacebant , cum mos patrius occiderat : cum ferro pulsus
magistratibus , senatus nomen in Rep. non erat , cum
predonum ille concursus , & te duce latrocinium in foro
constitutum , reliquæ conjurationis à Catilina furtis
ad tuum scelus , furoremque conversa , num civitas
erat ? Itaque pulsus ego civitate non sum , quæ tum
nulla erat ; accersitus in civitatem sum , cum esset in
Rep. consul , qui tum nullus fuerat : esset senatus , qui
tum occiderat : esset consensus populi liberi , cum esset
juris , & æquitatis [quæ vincula sunt civitatis] re-
petita memoria. At vide quàm ista tui latrocinii tela

contempserim, jactam & immisam à te nefariam in me injuriam semper duxi, pervenisse tamen ad me nunquam putavi: nisi forte, cum parietes disturba-
bas, aut cum tectis sceleratas faces inferebas, tunc meorum aliquid ruere aut deflagrare arbitrare, nihil neque meum est, neque cujusquam, quod auferri, quod eripi, quod amitti potest: si mihi eripuisses divinam animi mei constantiam, meas curas, vigi-
lias, consilia, quibus Resp. invicta stat: si hujus aeterni beneficii immortalē memoriam delevisse: multo etiam magis si illam mentem, unde hæc consilia manarunt, mihi eripuisses: tum ego accepisse me confiterer injuriam sed si hæc nec fecisti nec facere potuisti: reditum mihi gloriosum tua dedit injuria, non exitum calamitosum. Ergo ego semper civis eram, & tum maxime, cum meam salutem senatus exteris nationibus, ut civis optimi, commendabat: tu ne nunc quidem es civis. nisi forte idem hostis esse, & civis potest. An tu civem ab hoste natura ac loco, non animo facti que distinguis? Cadem in foro fecisti, armatis latronibus templa tenuisti, privatorum domos adesque sacras incendiisti: Cur hostis Spartacus, si tu civis? potes autem esse tu civis, propter quem aliquando civitas non fuit? & me exulem tuo nomine appellas? cum omnes meo discessu exulasse remp. putent? nunquamne, homo amentissime, te circumspicies? nunquamne, quid facias, considerabis, nec quid loquare? Nescis, exilium scelerum esse poenam? meum illud iter ob praeclarissimas res à me antè gestas, esse susceptum? omnes scelerati, atque impii quorum tu te ducem esse profite-
ris, quos leges exilio affici volunt, exules sunt, etiam si solum non mutarunt. an cum omnes leges te exulem
esse

esse jubeant, non eris tu exul? Non appellatur inimicus, qui cum telo fuerit ante senatum? tua sica deprehensa est. qui hominem occiderit? tu plurimos occidisti. qui incendium fecerit? ades Nympharum manna tua deflagrarunt: qui templa deorum occupaverit? in foro etiam castra posuisti. sed quid ego communes leges profero, quibus omnibus es exul? familiarissimus tuus de te privilegium tulit, ut si in opertum Bona dea accessisses, exulares. at te id fecisse, etiam gloriari soles. quomodo igitur tot legibus in exilium ejectus, nomen exulis non perhorrescis? Roma sum, inquis, & tu quidem in aperto fuisti. non igitur ubi quisque erit, ejus loci jus tenebit, si ibi eum legibus esse non oportebit.

V.

Quod sapientes liberi, & stulti servi.

L Audetur verò hic Imperator, aut etiam appellatur, aut hoc nomine dignus putetur: quo modo? aut cur tandem hic libero imperabit, qui non potest cupiditatibus suis imperare; refrenet prius libidines, spernat voluptates, iracundiam teneat, coërceat avaritiam, ceteras animi labeles repellat: tum incipiat aliis imperare, cum ipse improbissimis dominis, dedecori ac turpitudini parere desierit. dum quidem his obediens, non modo Imperator, sed liber habendus omnino non erit. præclare enim est hoc usurpatum à doctissimis, quorum authoritate non uterer, si mihi apud aliquot agrestes hæc habenda esset ratio: cum verò apud prudentissimos loquar, quibus hæc inaudita non sunt, cur ego simulem, me si quid in his studiis opera posuerim

vim, perdidisse? dictum est igitur ab eruditissimis viris, nisi sapientem, liberum esse neminem. Quid est enim libertas? potestas vivendi ut velis. quis igitur vivit ut vult? nisi qui recta sequitur: qui gaudet officio, cui vivendi via considerata atque provisata est, qui legibus quidem non propter metum paret, sed eas sequitur, atque colit, quia id salutare maxime esse judicat, qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique, nisi libenter, ac liberè: cuius omnia consilia, resque omnes quas gerit, ab ipso proficiscuntur eodemque referuntur: nec est ulla res, quæ plus apud eum polleat, quam ipsius voluntas atque iudicium. cui quidem etiam, quæ vim habere maximam dicitur, fortuna ipsa cedit: quæ, sicut sapiens Poëta dixit:

Suis cuique fingitur moribus.

Soli igitur hoc contingit sapienti, ut nihil faciat invictus, nihil dolens, nihil coactus. Quod etsi ita esse pluribus verbis differendum est, illud tamen brevi consi-
ciendum est, nisi qui ita sit affectus, esse liberum neminem, igitur omnes improbi, servi: nec non tam re est, quam dictu inopinatum atque mirabile. non enim ita dicunt eos esse servos, ut mancipia, quæ sunt dominorum facta nexu, aut aliquo jure civili: sed si servitus sit, sicut est, obedientia fracti animi & abjecti, & arbitrio carentis suo, quis neget omnes leges, omnes cupidos, omnes denique improbos esse servos? An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præscribit, jubet, vetat quod videtur? qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audent? postulat, dandum est: vocat, veniendum: ejicit, abeundum: minatur, extimescendum. ego verò istum non modo servum, sed nequissimum servum, etiamsi in

amplissima familia natus sit, appellandum puto. Atque ut in magna familia sunt alii lautiores, ut sibi videntur, servi, sed tamen servi atrienses, sic ii pari stultitia sunt, quos signa, quos tabulae, quos calatum argentum, quos Corinthia opera, quos adificia magnifica nimio opere delectant. Ex summis, inquiunt, principes civitatis sumus: vos verò ne conservorum quidem vestrorum principes estis: sed ut in familia qui tractant illa, qui tergunt, qui unguunt, qui verrunt, qui spargunt, non honestissimum locum servitutis tenent: sic in civitate qui se istarum rerum cupiditatibus dediderunt, ipsius civitatis locum penè infimum tenent. Magna, inquis, bella gessi: magnis imperiis & provinciis praefui. Gere igitur animam laude dignum. Echionis tabula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti. Omuto, unde sustuleris, & quomodo habeas. intuentem te, admirantem, clamores tollentem cum video, servum te esse ineptiarum omnium judico. Nonne igitur sunt illa festiva? Sunt. nam nos quoque oculos eruditos habemus: sed obsecro te ita venusta habeantur ista, non ut vincula virorum sint, sed ut oblectamenta puerorum. quid enim censes, si L. Mummius aliquem istorum videret, matellionem Corinthium cupidissime tractantem, cum ipse totam Corinthum contempisset: utrum illum civem excellentem, an atriensem servum diligentem putaret? reviviscat M. Curius, aut eorum aliquis, quorum in villa, ac domo nihil splendidum, nihil ornatum fuit praeter ipsos: & videat aliquem summis populi beneficiis usum, barbatulos mululos exceptantem de piscina, & pertractantem, & murcenarum copia gloriantem: nonne hunc hominem ita servum iudicet,

iudicet, ut ne in familia quidem dignum maiore aliquo negotio putet? An eorum servitus dubia est, qui cupiditate peculii, nullam conditionem recusant durissima servitutis? Hereditatis spes quid iniquitatis in serviendo non suscipit? quem nutum locupletioris senis non observat? loquitur ad voluntatem: quidquid denuntiatum sit, facit: assentatur, assidet, miratur: quid horum est liberi? quid denique non servi inertis? Quid jam illa cupiditas, qua videtur esse liberior honoris, imperii, provinciarum? quam dura est domina, quam imperiosa, quam vehementer? Cethego homine non probatissimo servire coegit eos, qui sibi esse amplissimi videbantur: mittere munera, noctu venire domum ad eum, precari, denique supplicare. Quae servitus est, si hac libertas existimari potest? Quid? cum cupiditatum dominatus excessit, & alius est dominus exortus: ex conscientia peccatorum, Timor: quam est illa misera, quam dura servitus! adolescentibus paulo loquacioribus est serviendum: omnes, qui aliquid scire videntur, tanquam domini timentur. Iudex vero quantum habet dominatum? quo timore nocentes afficit? an non est omnis metus servitus? quid valet igitur illa eloquentissimi viri L. Crassi copiosa magis, quam sapiens oratio? ERIPITE NOS EX SERVITUTE: quae est illa servitus, tam clare homini tamque nobili? omnis enim animi debilitas, & humilis & fracti timiditas, servitus est. NOLITE SINERE NOS CUIQUAM SERVIRE. in libertatem vindicari vult? minimè. Quid enim adjungit? NISI VOBIS UNIVERSIS. dominum mutare, non liber esse vult. QUIBUS ET POSSUMUS ET DEBEMUS.

nos verò , siquidem animo excelso , & alto , & virtutibus exaggerato sumus , nec debemus , nec possumus. tu posse te dicito , quandoquidem potes. debere ne dixeris : quoniam nihil quisquam debet , nisi quod est turpe non reddere. Sed hac hæctenus. ille videat , quomodo imperator esse possit , cum eum ne liberum quidem esse , ratio & veritas ipsa convincat.

VI.

Quòd solus sapiens , dives.

QUæ est ista in commemoranda pecunia tua tam insolens ostentatio ? solusne tu dives ? pro dii immortales ! egone me audisse aliquid & didicisse , non gaudeam ? solusne in dives ? quid si ne dives quidem ? quid si pauper etiam ? quem enim intelligimus divitem ? aut hoc verbum in quo nomine ponimus ? opinor in eo , cui tanta possessio est , ut ad liberaliter vivendum facile contentus sit : qui nihil querat , nihil appetat , nihil optet amplius. Animus tuus se iudicet divitem , non hominum sermo , neque possessiones tue , quasi tibi nihil deesse putas , nihil curas amplius. satiatus es aut contentus etiam pecunia : concedo , dives es , sin autem propter aviditatem pecunie nullum questum turpem putas , cum isti ordini ne honestus quidem possit esse ullus , si quotidie fraudas , decipis , pascis , pacisceris , auferis , cripis , si socios spoliis , erarium expilas , si testamenta amicorum expectas quidem , at ipse supponis , hæc utrum abundantis , an egentis signa sunt ? animus hominis dives , non arca appellari solet , quamvis illa sit plena , dum

te inanem videbo, divitem non putabo. Etenim ex eo, quantum cuique sat est, metiuntur homines divitiarum modum. Filiam quis habet, pecunia est opus: duas, majore: plures, majore, & si, ut ajunt, Danaï quinquaginta sint filia, tot dotes magnam querunt pecuniam: quantum enim cuique satis est, ad id accommodatur, ut ante dixi, divitiarum modus. Qui igitur non filias plures, sed innumerabiles cupiditates habet, que brevi tempore maximas copias exhaurire possint: hunc quomodo ego appellabo divitem, cum ipse egere se sentiat? Multi ex te audierunt, cum diceres, neminem esse divitem, nisi qui exercitum alere posset suis fructibus: quod Popul. Rom. ex tantis vectigalibus jam pridem vix potest. Ergo hoc proposito, nunquam eris dives, antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, ut ex eo tueri sex legiones, & magna equitum ac pedum auxilia possis. Jam fateris igitur, non esse te divitem, cui tantum desit, ut expleas id, quod exoptas. Itaque istam paupertatem, vel potius egestatem, ac mendicitatem tuam nunquam obscure tulisti, nam ut iis, qui honeste rem querunt, mercaturis faciendis, operis dandis, publicis sumendis, telligimus, opus esse quesito: sic, qui videt domi tuae pariter accusatorum, atque judicum consociatos greges: qui nocentes & pecuniosos reos eodem te auctore corruptelam judicii molientes, qui tuas mercedum pactiones in patrociniis intercisas, pecuniarum in coitionibus candidatorum, dimissiones libertorum ad defœnerandas diripiendâsque provincias, qui expulsiones vicinorum, qui latrocinia in agris, qui cum servis, cum libertis, cum clientibus societates, qui possessiones vacuas, qui proscriptiones locupletum, qui cades municipiorum, qui illam Syllani temporis

messem recorderetur, qui testamenta subjecta, qui sublatos tot homines, qui denique omnia venalia, delectum, decretum, alienam suam sententiam, forum, domum, vocem, silentium: quis hunc non putes confiteri, sibi quaesito opus esse? cui autem quaesito opus sit, quis unquam hunc verè dixerit divitem? est enim divitiarum fructus in copia: copiam autem declarat satietas rerum, atque abundantia: quam tu quoniam nunquam assequere, nunquam omnino es futurus dives. Meam autem quoniam pecuniam contemnis, & rectè [est enim ad vulgi opinionem mediocris, ad tuam nulla, ad meam modica] de me silebo: de te loquar. Si censenda nobis, atque aestimanda res sit, utrum tandem plurius aestimabimus pecuniam Pyrrhi quam Fabritio dabat, an continentiam Fabritii, qui illam pecuniam repudiabat? utrum aurum Samnitum, an responsum M. Curii? hereditatem L. Pauli, an liberalitatem Africani, qui ejus hereditatis Q. Maximo fratri partem suam concessit? haec profectò, quae sunt summarum virtutum, plurius aestimanda sunt, quam illa, quae sunt pecuniae. Quis igitur [si quidem, ut quisque, quod plurimum sit, possideat, ita ditissimus habendus sit] dubitet quin in virtute divitiis posita sint: quoniam nulla possessio, nulla vis auri & argenti, plurius, quam virtus aestimanda est. O dii immortales, non intelligunt homines, quam magnum vectigal sit parsimonia. Venio enim jam ad sumptuosos, relinquo istum quaestuosum. Caput ille ex suis praediis sexcenta sestertia: ego centena ex meis: illi aurata tecta in villis, & sola marmorea facienti, & signa, tabulas, suppellectilem, & vestem infinite concupiscenti, non modò ad sumptum ille fructus est, sed etiam ad foenus exiguus, ex meo tenui vectigali, deductis sumptibus cupiditas

aliquid

aliquid etiam redundabit. Uter igitur est ditior, cui deest, an cui superat? qui eget, an qui abundat? cuius possessio quò major est, eò plus requirit ad se tuendam: an quæ suis se viribus sustinet? sed quid ego de me loquor, qui morum ac temperum vitio aliquantum etiam ipse fortasse in huius seculi errore verser? M, Manilius patrum nostrorum memoriâ [ne semper Curios, & Tuscanos loquamur] pauper tandem fuit. Habuit enim adiculas in Carinis, & fundum in Labicano. Nos igitur ditiores, qui plura habemus? utinam quidem essemus: sed non aestimatione census, verùm victu, atque cultu terminatur pecunia modus. Non esse cupidum, pecunia est: non esse tenacem, vectigal est. Contentum verò suis rebus esse, maxima sunt, certissimaque divitia. Etenim, si isti callidi rerum aestimatores prata, & areas quasdam magno aestimant, quòd ei generi possessionum minimè quasi noceri potest: quanti est aestimanda virtus, quæ nec eripi, nec surripi potest unquam: neque naufragio, neque incendio amittitur: nec tempestatum nec temporum permutatione mutatur? qua præditi qui sunt, soli sunt divites. Soli enim possident res & fructuosas, & sempiternas: solique, quod est proprium divitiarum, contenti sunt rebus suis: satis esse putant, quod est: nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nil requirunt. Improbi autem & avari, quoniam incertas atque in casu positas possessiones habent, & plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inventus est, cui quod haberet, esset satis: non modò non copiosi, ac divites, sed etiam inopes, ac pauperes existimandi sunt.

SOMNIUM
 SCIPIONIS,
 EX M. TULLII CICERONIS
 EXTREMO
 LIB. VI. DE REPUBL.

1. **C**UM in Africam venissem, à Manlio consule ductus ad quartam legionem [ut scitis] tribunus militum: nihil mihi potius fuit, quàm ut Massimissam convenirem, regem familie nostra, justis de causis amicorum. Ad quem ut veni, complexus me senex collachrymavit, aliquantòque post suspexit in caelum: *Et* grates, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque reliqui Calites, quod antequam ex hac vita migro, conspicio in meo regno, *Et* his tectis P. Cornelium Scipionem, cujus ego nomine ipso recreor: nunquam ex animo meo discedit illius optimi, atque invictissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra Repub. percunctatus est: multisque verbis altro citroque habitis, ille nobis consumptus est dies.
2. Post autem regio apparatu accepti, sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil, nisi de Africano loqueretur, omniaque ejus non solum facta, sed etiam dicta meminisset. Deinde, ut cubitum discessimus, me *Et* fessum de via, *Et* qui ad multam noctem vigilassem, arctior, quàm solebat, somnus complexus

plexus est. Hic mihi [Credo equidem ex hoc, quod
eram locuti: fit enim ferè, ut cogitationes, sermo-
nesque nostri, pariant aliquid in somno tale, quale de
Homero scribit Ennius, de quo videlicet sapissimè vi-
gilans solebat cogitare & loqui] Africanus se ostendit
illa forma, que mihi ex imagine ejus, quam ex ipso,
erat notior. Quem ut agnovi, equidem corroborui.
Sed ille, Ades, inquit, animo & omitte timorem
Scipio, & qua dicam, trade memoria. Videsne illam
urbem, que parere populo Romano coacta per me, re-
novat pristina bella, nec potest quiescere? [ostende-
bat autem Carthaginem de excelso, & pleno stellarum
illustri, & claro quondam loco] ad quam tu oppug-
nandam nunc venis penè miles? hanc hoc biennio con-
sul evertes: eritque cognomen id tibi per te partium quod
habes ex nobis adhuc hereditarium. Cùm autem Car-
thaginem deleveris, triumphum egeris, Censorque
fueris, & obieris legatus Egyptum, Syriam, Asiam
Graciam, deligere iterum absens consut, bellumque
maximum conficies, Numantiam exscindens. Sed
cum eris curru Capitolium invectus, offendes Rem-
publicam perturbatam consiliis nepotis mei. Hic tu, **4.**
Africane, ostendas oportebit patria lumen animi, in-
genti, consiliique tui. Sed ejus temporis ancipitem vi-
deo quasi fatorum viam. Nam cùm etas tua septenos
obtus solis anfractus reditusque converterit, duoque ij
numeri, quorum uterque plenus, alter altera de causa
habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem cons-
fecerint: in te unum atque tuum nomen se tota con-
vertet civitas: te senatus, te omnes boni, te socii, te
Latini intuebuntur: tu eris unus, in quo nitatur ci-
vitas salus. Ac ne multa. Dictator Remp. constituas

- oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamavisset Lalius, ingemuisseque ceteri vehementius, leniter arridens Scipio, quæso, inquit, ne me à somno excitetis, & pax sit rebus. Audite cetera.
5. Sed quò sis, Africane, alacrior ad tutandam Remp. sic habeto. Omnibus, qui patriam conservaverint, adjuverint, auxerint, certum esse in cælo ac definitum locum, ubi beati ævo sempiterno fruantur. Nihil est enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia, cœtusque hominum jure sociati, quæ civitates appellantur, harum rectores, & conservatores hinc
6. profecti, huc revertentur. Hic ego, etsi eram perterritus, non tam metu mortis, quam insidiarum à meis, quæsi tamen, viveretne ipse, pater Paulus, & alii, quos nos extinctos arbitremur? Immo verò inquit, hi vivunt, qui ex corporum vinculis, tanquam è carcere, evolaverunt: vestra verò, quæ dicitur vita, mors est: quin tu aspicias ad te venientem Paulum patrem: quem ut vidi, equidem vim lachrymarum profudi: ille autem me amplexus, atque osculans, flere prohibebat.
7. Atque ego, ut primum fletu represso loqui posse cœpi, quæso inquam, pater sanctissime, atque optime quando hæc est vita [ut Africanum audio dicere] quid moror in terris, quin hinc ad vos venire propero? non est ita, inquit ille: nisi enim Deus is, cujus templum est omne hoc, quod conspicias, istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus, patere non potest. Homines eum sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quæ terra dicitur, hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellæ vocatis: quæ
- globosa

globose & rotunde divinis animata mentibus, circulos suos, orbisque conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi, Publi, & pius omnibus retinendus est animus in custodia corporis: nec injussu ejus, à quo ille est nobis datus, ex hominum vita migrandum est: ne munus humanum assignatum à Deo defugisse videamini, sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, justitiam cole, & pietatem: quæ cum sit magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est: quia ea vita, via est in cælum, & in hunc cætum eorum, qui jam vixerunt, & corpore laxati illum incolunt locum, quem vides (erat autem is splendidissimo candore inter flammæ circulus elucens) quem vos ut à Græcis accepistis, orbem lacteum nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti, præclara cætera, & mirabilia videbantur. Erant autem ea stellæ, quas nunquam ex hoc loco vidimus: & eas magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus, ex quibus erat illa minima, quæ ultima cælo, ultima terris, luce lucebat aliena: stellarum autem globi, terrarum magnitudinem facile vincebant. Jam verò ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum ejus attingimus, pœniteret, Quam cum magis intuerer, quæso, inquit Africanus, quousque humi defixa tua mens erit? nonne aspicias, quæ in templo veneris? novem tibi orbibus, vel potius globis, connexa sunt omnia: quorum unus est cælestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus, arcens, & continens cæteros, in quo infixi sunt illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni, cui subjecti sunt septem qui versantur retro, contrario motu, atque cælum. Ex quibus unum globum possidet illa,

quam in terris Saturniam nominant. Deinde est ho-
 minum generi prosper & salutaris ille fulgor, qui dici-
 tur Jovis: tum rutilus, horribilisque terris, quem
 Martem dicitis. Deinde subter mediam ferè regionem
 Sol obtinet, dux & princeps, & moderator luminum
 reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta mag-
 nitudine, ut cuncta sua luce lustret, compleat. Hunc
 ut comites consequuntur alter Veneris, alter Mercu-
 rii cursus: in infimoque orbe Luna radiis Solis accen-
 sa convertitur. Infra autem jam nihil est nisi mortale,
 & caducum, propter animos generi hominum, munere
 deorum datos. supra Lunam sunt omnia eterna. Nam
 ea quæ est media, & nona tellus, nequæ movetur, &
 infima est, & in eam feruntur omnia suo nutu ponde-
 ra. Quæ cum intuerer stupens, ut me recepi, quis hic,
 inquam, quis est, qui complet aures meas tantus &
 tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interval-
 lis conjunctus imparibus, sed tamen pro rata portione
 distinctis, impulsu & motu ipsorum orbium efficitur:
 qui acuta cum gravibus temperant, varios aquabili-
 ter concertus efficit. Nec enim silentio tanti motus
 incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex alte-
 ra parte graviter, & altera autem acutè sonent. Quam
 ob causam summus ille cœli stelliferi cursus, cujus
 conversio est concitator, acuto & excitato movetur
 sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus.
 Nam terra nona immobilis manens, ima sede semper
 heret, complexa medium mundi locum. Illi autem
 octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem
 efficiunt distinctos intervallis sonos: qui numerus re-
 rum omnium ferè nodus est. Quod docti homines ner-
 vis imitati, atque cantibus, apernere sibi reditum
 ad

ad hunc locum: sicut alii, qui prestantibus ingenis in
 vita humana, divina studia coluerunt. Hoc sonitus
 completa aures obsurduerunt: nec est ullus hebetior sen-
 sus in vobis sicut in illis, ubi nilus ad illa, que Ca-
 tadupa nominantur, precipit at ex altissimis montibus:
 ea gens, que illum locum accolit, propter magnitudi-
 nera sonitus, sensu audiendi caret. Hic vero tantus
 est totius mundi in citatissima conversione sonitus, ut
 eum aures hominum capere non possint: sicut intueri
 Solem nequitis adversum, ejusque radiis acies vestra,
 sensusque vincitur. Hec ego admirans, referebam
 tamen oculos ad terram identidem. Tum Africanus,
 Sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum con-
 templari, ac domum: que si tibi parva, ut est, ita vi-
 detur, hac celestia semper spectato, illa humana con-
 temnito. Tu enim quam celebritatem sermonis homi-
 num aut quam expetendam gloriam consequi potes?
 vides habitari in terrararis & angustis in locis, &
 in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitu-
 dines interjectas: hosque, qui incolunt terram, non
 modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis
 ad alios manare possit, sed partim obliquos partim
 aversos, partim etiam aversos stare vobis: à quibus
 sperare gloriam certè nullam potestis. Cernis autem
 terram eandem, quasi quibusdam redimitam, &
 circumdatam cingulis: è quibus duos maxime inter
 se diversos, & cœli verticibus ipsis ex utraque parte
 subnixos obriguisse pruina vides: medium autem illum,
 & maximum, solis ardore torreri. Duo sunt habi-
 tabiles: quorum australis ille, in quo qui insistent,
 adversa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus.
 Hic autem alter subjectus Aquiloni, quem incolitis,

cerne, quàm vos tenui parte contingat. Omnis enim terra, qua colitur à vobis, angusta verticibus, lateribus latior, parva quaedam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine quàm sit parvus, vides. Ex his ipsis cultis, notisque terris: num aut tuum, aut cuiusquam vestrum nomen, vel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit, vel illum Gangem transnatare? quis in reliquis orientis, aut obeantis Solis ultimis, aut Aquilonis Austrive partibus tuum nomen audiet? Quibus amputatis, cernis profectò quantis in angustiis vestra gloria se dilatari velit, ipsi autem, qui de nobis loquentur, quàm loquentur diu? quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuscujusque nostrum, à patribus acceptas posteris proderet, tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere certo tempore necesse est, non modò aeternam, sed & disturnam quidem gloriam assequi possumus. Quid autem interest, ab iis, qui postea nascuntur, sermonem fore de te, cum ab iis nullus fuerit, qui ante te nati sint? qui nec pauciores, & certè meliores fuerunt viri: cum presertim apud eos ipsos, à quibus nomen nostrum potest audiri, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantummodo Solis, id est, unius astri reditu metiuntur, re ipsa autem, cum ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius cœli descriptionem longis intervallis retulerint, tum ille verè vertens annus appellari potest: in quo vix dicere audeo, quàm multa secula hominum teneantur. Namque ut olim deficere Sol hominibus, extinguique visus est, cum

Romulè

Romuli animus hac ipsa in templapenetravit : ita
 quandocunque eadem parte Sol, eodemque tempore ite-
 rum defecerit, tum signis omnibus ad idem principium,
 stellisque revocatis, expletum annum habeto. Hujus
 quidem anni nondum vigesimam partem scito esse con-
 versam. Quocirca si reditum in hunc locum despera-
 veris, in quo omnia sunt magnis, & praestantibus vi-
 ris, quantitandem est ista hominum gloria, quae per-
 tinere vix ad unius anni partem exiguam potest? Igi-
 tur altè spectare si voles : atque hanc sedem, & ater-
 nam domum contueri, neque te sermonibus vulgi de-
 deris, nec in premiis humanis spem posueris rerum
 tuarum : suis te oportet illecebris ipsa virtus trahat ad
 verum decus. Quid de te alii loquantur, ipsi vide-
 ant : sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille
 & angustiis cingitur iis rerum, quas vides : nec un-
 quam de ullo perennis aliquis : & obruitur hominum
 interitu, & oblivione posteritatis extinguitur. Quae
 cum dixisset : Ego verò, inquam, ò Africanae, si qui-
 bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum
 patet, quanquam à pueritia vestigiis ingressus &
 patris & tuis, decori vestro non defui : nunc
 tamen tanto premio proposito enitar multò vigilan-
 tius. Et ille, Tu verò enitere : & sic habeto,
 te non esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim
 is es, quem forma ista declarat, sed mens cuius-
 que, is est quisque, non ea figura, quae digito
 demonstrari potest. Deum te igitur scito esse : si
 quidem deus est, qui viget, qui sentit. Qui me-
 morat, qui praevidet, qui tam regit, & modera-
 tur, & movet id corpus, cui praepositus est, quam
 hunc

hunc mundum princeps ille Deus : Et ut ipsum mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus aternus , sic fragile corpus , animus sempiternus movet. Nam quod semper movetur , aternum est : quod autem motum affert alicui , quod ipsum agitur aliunde , quando finem habet motus , vivendi finem habeat necesse est. Solam igitur quod sese movet , quia nunquam deseritur à se , nunquam ne moveri quidem desinit. Quin etiam ceteris , quae moventur , hic fons , hoc principium est movendi. Principio autem nulla est origo : nam ex principio oriuntur omnia : ipsum autem nulla ex re fieri potest. Nec enim esset hoc principium , quod gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur , nec occidit quidem unquam : nam principium extinctum , nec ipsum ab alio renascetur , nec ex se aliud creabit : si quidem necesse est à principio omnia oriri : ita sit ut motus principium ex eo sit , quod ipsum à se movetur. Id autem nec nasci potest , nec mori : vel concidat omne caelum , omnisque natura consistat necesse est , nec vim ullam nanciscatur , quàm primo impulsu moveatur. Cum pateat igitur , aternum id esse , quod à seipso moveatur : quis est , qui hanc naturam animis esse tribuam neget ? inanimatum est enim omne , quod impulsu agitur externo : quod autem anima est , id motu cietur interiore , Et suo. Nam hac est natura propria animae atque vis. Quae si est una ex omnibus , quae sese moveat , neque nata est certe , Et aeterna est , hanc tu exerce in optimis rebus. Sunt autem optimae cura de salute patriae , quibus agitur Et exercitatus animus , velociter in hanc sedem Et domum suam

pervolabit : idque ecyus faciet , si jam tum , cum
erit inclusus in corpore , eminebit foras , & ea que
extraerunt , contemplans , quam maxime se à cor-
pore abstrahet. Nam eorum animi , qui se corporis
voluptatibus dederunt , earumque se quasi ministros
prebuerunt , impulsique libidinum voluptatibus , obe-
dientiam deorum , & hominum jura violaverunt ,
corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur ,
nec in hunc locum , nisi multis exagitati seculis
revertuntur. Ille discessit : ego somno
statim solutus sum.

M. TULLII
CICERONIS

DE

CLARIS ORATORIBUS, LIBER

Qui dicitur

BRUTUS.

CUm è Cilitia decedens Rhodum venissem, & eò mihi de Q. Hortensij morte esset allatum, opinione omnium majorem animo cepi dolorem. Nam & amico amisso, cum consuetudine jucundâ, tum multorum officiorum conjunctione me privatum videbam: & interitu talis auguris dignitatem nostri collegii diminutam dolebam: quâ in cogitatione & cooptatum me ab eo in collegium recordabar, in quo juratus judicium dignitatis meae fecerat, & inauguratum ab eodem: ex quo, augurum institutis, in parentis eum loco colere debebam * Augebat etiam molestiam, quòd magnâ sapientium civium bonorûmque penuria, vir egregius, conjunctissimûsque mecum consiliorum omnium societate, alienissimo Reip. tempore extinctus, & auctoritatis, & prudentiae
sua

*sua triste nobis desiderium reliquerat? dolebám-
que, quod, non ut plerique putabant, adversarium,
non obrectatorem laudum mearum, sed socium
potius & consortem gloriosi laboris amiseram.*

** Etenim si in leviorum artium studio memoria 3
proditum est, poetas nobiles poetarum aequalium
morte doluisse: quo tandem animo ejus interitum
ferre debui, cum quo certare erat gloriosius, quam
omnino adversarium non habere? cum praesertim
non modo nunquam sit aut illius à me cursus impe-
ditus, aut ab illo meus; sed contra semper alter
ab altero adjutus, & communicando, & monen-
do, & favendo. * Sed quoniam perpetuâ quadam 4
foelicitate usus ille cessit è vita, suo magis, quam
suorum civium tempore, & tum occidit, cum lu-
gere facilius Remp. posset, si viveret, quam juva-
re: vixitque tam diu, quam licuit in civitate bene
beatèque vivere, nostro incommodo detrimento-
que si est ita necesse, doleamus: illius verò mortis
opportunitatem benevolentia potius, quam mise-
ricordia prosequamur: ut quotiescunque de cla-
rissimo & beatissimo viro cogitamus, illum potius,
quam nosmetipsos diligere videamur. * Nam si id 5
dolemus, quòd eo jam frui nobis non licet, nostrum
est id malum, quod modice feramus, ne id non ad
amicitiam, sed ad domesticam utilitatem referre
videamur: sin, tanquam illi ipsi acerbitatis ali-
quid acciderit, angimur, summam ejus foelicitatem
non satis grato animo interpretamur. * Ete- 6
nim si viveret Q. Hortensius, cetera fortassis de-
sideraret unâ cum reliquis bonis, & fortibus civi-
bus: hunc autem & praeter ceteros, aut cum pau-*

eis sustineret dolorem, cum forum populi Rom.
 quod fuisset quasi theatrum illius ingenii, voce
 erudita, & Romanis Gracisque auribus digna,
 7 spoliatum atque orbatum videret. * Equidem
 angor animo, non consilij, non ingenij, non aucto-
 ritatis armis agere Remp., qua didiceram tracta-
 re, quibusque me assuefeceram quaeque erant pro-
 pria cum praestantis in Repub. viri, tum bene mo-
 rata & bene constituta civitatis. Quod si fuit in
 Repub. tempus ullum, cum extorquere arma posset
 e manibus iratorum civium boni civis auctoritas
 & oratio: tum profecto fuit, cum patrocinium
 pacis exclusum est aut errore hominum, aut ti-
 8 more. * Ita nobismet ipsis accidit, ut quamquam
 essent multo magis alia lugenda, tamen hoc dole-
 remus, quod, quo tempore atas nostra perfuncta
 rebus amplissimis tanquam in portum confugere
 deberet, non inertia, neque desidia, sed otii mode-
 rati atque honesti: cumque ipsa oratio jam nostra
 canesceret, haberetque suam quandam maturi-
 tatem, & quasi senectutem: tum arma sunt ea
 sumpta, quibus illi ipsi, qui didicerant eis uti glo-
 riosè, quemadmodum salutariter uterentur, non
 9 reperiebant. * Itaque ij mihi videntur fortunatè
 beateque vixisse, cum in ceteris civitatibus, tum
 maxime in nostra: quibus cum authoritate, re-
 rumque gestarum gloria; tum etiam sapientia
 laude perfrui licuit. Quorum memoria, & re-
 cordatio maximis nostris gravissimisque curis ju-
 cunda sanè fuit; cum in eam nuper ex sermone
 10 quodam incidissemus. * Nam cum in ambularem
 in Xysto, & essem otiosus domi, ad me Brutus ut

consueverat, cum Tito Pomponio venerat, homines cum inter se conjuncti, tum mihi ita cari, itaque iucundi, ut eorum aspectu omnis, quae me angebat de republ. cura confederit. Quos postquam salutavi, Quid vos, inquam, Brute, & Attice, nunc? quid tandem novi? Nihil sane, inquit Brutus, quod quidem aut tu audire velis, aut ego pro certo dicere audeam. * Tum **11**

Atticus: Eo inquit, ad te animo venimus, ut de republica esset silentium, & aliquid audiremus potius ex te, quam te afficeremus ulla molestia. Vos vero inquam, Attice, & praesentem me cura levatis, & absenti magna solatia dedistis; nam vestris primum literis recreatus, me ad pristina studia revocavi. Tum ille: Legi inquit, perlubenter epistolam, quam ad te Brutus misit ex Asia, qua mihi visus est, & mone-
re te prudenter, & consolari amicissime. * Recte **12**

inquam, est visus, nam me istis scito literis ex diuturna perturbatione totius valetudinis tanquam ad aspiciendam lucem esse revocatum. Atque ut post Cannensem illam calamitatem primum Marcelli ad Nolam praelio populus se Romanus erexit, posteaque prosperae res deinceps multae consecutae sunt: sic post rerum nostrarum & communi gravissimos casus, nihil ante epistolam Bruti mihi accidit, quod vellem, aut quod aliqua ex parte sollicitudines allevaret meas.

* Tum Brutus, Volui id quidem efficere certe, & capio magnum fructum, si quidem quod volui, tanta in re consecutus sum: sed scire cupio, quare Attici literae delectaverint. Ista vero, inquam, Brute, non modo delectationem mihi,

sed etiam, ut spero, salutem attulerant. Salutem? inquit ille, quodnam tandem genus istuc tam preclarum literarum fuit? An mihi potuit, inquam, esse aut gratior ulla saluatio, aut ad hoc tempus aptior, quam illius libri, quo me hic affectus, quasi iacentem excitavit?

14 * Tum ille: Nempe eum dicis, inquit, quo iste omnem rerum memoriam breviter, & ut mihi quidem visum est per diligentem complexus est? istum ipsum inquam, Brute, dico, librum mihi saluti fuisse. Tum Atticus: Optatissimum mihi quidem est quod dicis, sed quid tandem habuit liber iste, quod tibi aut notum,

15 aut tanto usui posset esse? * Ille vero & nova, inquam, mihi quidem multa & eam utilitatem, quam requirebam: ut explicatis ordinibus temporum, uno in conspectu omnia viderem: quae cum studiosè tractare coepissem, ipsa mihi tractatio literarum salutaris fuit, admonuitque Pomponi, ut à te ipso sumerem aliquid ad me reficiendum, reque remunerandum, si non pari, at grato tamen munere: quanquam illud Hesiodum laudatur à doctis: quod eadem mensurâ reddere iubet, qua acceperis: aut

16 etiam cumulatiore, si possis. * Ego autem voluntatem tibi profectò emetiar: sed rem ipsam nondum posse videor: idque ut ignoscas, à te peto: nec enim ex novis (ut agricola solent) fructibus est, unde tibi reddam quod accepi: sic omnis fetus repressus, exutusque flos siti veteris ubertatis exaruit: nec ex conditis, qui jacent in tenebris, & ad quos omnis nobis aditus, qui penè solis patuit, obstructus est. Seremus igitur

aliquid tanquam in inculto & derelicto solo:
quod ita diligenter colemus, ut impendius etiam
augere possimus largitatem tui muneris; modo
idem noster animus efficere possit, quod ager, qui
cum multos annos quievit, uberiores efferre fru-
ges solet. * Tum ille. Ego verò & expectabo

17

ea, quae polliceris: nec exigam nisi tuo commodo:
& erunt mihi pergrata, si solveris. Mihi quo-
que, inquit Brutus, & expectanda sunt ea,
quae Attico polliceris, etsi fortasse ego à te hu-
jus voluntarius procurator petam, quod ipse cui
debes, incommodo exacturum negat. * At

18

verò, inquam, tibi ego, Brute, non solvam,
nisi prius à te caverò, amplius eo nomine nemi-
nem, cuius petitio sit, petiturum. Non me-
hercule inquit, tibi repromittere istuc quidem
ausus sim; nam hunc qui negat, video flagitato-
rem non illum quidam molestum, sed assiduum
tamen & acrem fore. * Sum Pomponius, Ego

19

verò, inquit, Brutum nihil mentiri puto: vi-
deor enim jam te ausurus esse appellare: quo-
niam longo intervallo modo primum animadverti
paulò te hilariores. Itaque quoniam id, quod
mihi deberetur, se exacturum professus est: quod
huic debes, ego à te peto. Quidnam id? in-
quam, Ut scribas, inquit, aliquid, jam
pridem enim conticuerunt tua littera. Nam ut
illos de Repub. libris edidisti, nihil à te sanè po-
steà accipimus: eisque nosmetipsi ad rerum na-
turalium memoriam comprehendendam impulsi,
atque incensi sumus, sed illa cum poteris, at-
que ut possis, rogo. * Nunc verò, inquit si es

20

animo vacuo, expone nobis, quod querimus.

Quidnam est id? inquam, quod mihi nuper in
 Tusculano inchoasti de oratoribus, quando esse
 cœpissent, qui etiam, & quales fuissent. Quem
 ego sermonem cum ad Brutum tuum vel no-
 strum potius detulissem, magnoperè hic audire
 se velle dixit. Itaque hunc elegimus diem,
 cum te sciremus esse vacuum. Quare si tibi est
 commodum, ede illa, qua cœperas, & Bruto &
 21 mihi. * Ego verò, inquam, si potero, fa-
 ciam vobis satis. Poteris, inquit: relaxa
 modò paulum animum; aut sanè (si potes) libe-
 ra. Nempè igitur hinc tum, Pomponi, ductus
 est sermo, quod erat à me mentio facta, cau-
 sam Dejotari fidelissimi, atque optimi regis orna-
 tissimè & copiosissimè à Bruto me audisse defen-
 sam. Scio, inquit, ab isto initio tractum esse ser-
 monem, teque Bruti dolentem vicem, quasi
 deflevisse iudiciorum vastitatem, & fori. Feci,
 22 inquam, istuc quidem, & sœpè facio. * Nam
 mihi, Brute, in te intuenti crebrò in mentem
 venit vereri, ecquodnam curriculum aliquando
 sit habitura tua & natura admirabilis, & ex-
 quisita doctrina, & singularis industria. Cùm
 enim in maximis causis versatus esses: & cùm
 tibi etas nostra jam cederet, facesque summit-
 teret, subito in civitate cùm alia ceciderunt,
 tum etiam ea ipsa, de qua disputare ordimur,
 23 eloquentia obmutuit. Tum ille: Caterarum re-
 rum causa, inquit, istuc & doleo, & dolen-
 dum puto: dicendi autem me non tam fructus
 & gloria, quam studium ipsum exercitatioque
 delectat, quod mihi nulla res eripiet, te præser-
 tim tam studioso. Et enim dicere benè nemo potest,
 nisi

nisi qui prudenter intelligit. Quare qui eloquen-
 tia vera dat operam, dat prudentia, qua ne
 maximis quidem in bellis equo animo carere quis-
 quam potest. * Praclare, inquam, Brute dicis, 24
 eoque magis ista dicendi laude delector, quod
 cetera, quae sunt quondam habita in civitate
 pulcherrima, nemo est tam humilis, qui se
 aut non posse adipisci, aut adeptum putet, elo-
 quentem neminem video factum, esse
 victoriâ. Sed quò facilius sermo explicetur,
 sedentes, si videtur, agamus. Cum idem
 placuisset illis, tum in pratulo propter Platonis
 statuam consedimus. * Hic ego, Laudare igi- 25
 tur eloquentiam, & quanta vis sit ejus, expro-
 mere, quantamque iis, qui sint eam consecuti,
 dignitatem afferat, neque propositum nobis est
 hoc loco neque necessarium. Hoc verò sine ulla
 dabitatione confirmaverim; sive illa arte paria-
 tur aliqua: sive exercitatione quâdam sive natu-
 râ; rem unam esse omnium difficillimam. Qui-
 bus enim ex quinque rebus constare dicitur, ea-
 rum unaquaque est ars magna per sese. Quare
 quinque artium concursus maximarum, quan-
 tam vim quantamque difficultatem habeant, exi-
 stimari potest. * Testis est Græcia, quæ cum 26
 eloquentia studio sit incensa, tamdiuque excellat
 in ea, præstetque ceteris; tamen omneis artes
 vetustiores habet, & multò antè non inventas so-
 lum, sed etiam perfectas, quàm hæc est à Gre-
 cis elaborata dicendi vis, atque copia. In quam
 cum intueor, maximè mihi occurrunt, Attice,
 & quasi lucent Athenæ tuæ: qua in urbe primùm
 se orator extulit, primùmque etiam monumentis

- 27 *Et* literis oratio est coepta mandari. * Tamen ante Periclem, cuius scripta quaedam feruntur, *Et* Thucydidem, qui non nascentibus Athenis, sed jam adultis fuerunt, litera nulla est, quae quidem ornatum aliquem habeat, *Et* oratoris esse videatur. Quamquam opinio est, *Et* eum qui multis annis ante hos fuerit, Pisistratum, *Et* paulo seniore etiam Solonem, posteaque Clisthenem, multum ut temporibus illis, valuisse dicendo.
- 28 * Post hanc aetatem aliquot annis, ut ex Atticis monumentis potest perspici, Themistocles fuit: quem constat cum prudentia, tum etiam eloquentia praestitisse. Post Pericles, qui cum floreret omni genere virtutis, hac tamen fuit laude clarissimus. Cleonem etiam temporibus illis, turbulentum illum quidem civem; sed tamen eloquentem constat fuisse.
- 29 * Huic aetati supparet Alcibiades, Critias, Theramenes: quibus temporibus quod dicendi genus viguerit, ex Thucydidis scriptis, qui ipse tum fuit, intelligi maxime potest, grandes erant verbis, crebri sententiis, compressione rerum breves, *Et* ob eam ipsam causam interdum subobscuri.
- 30 * Sed ut intellectum est, quantam vim haberet accurata *Et* facta quodammodo oratio; tum etiam magistri dicendi multi subito existerunt: tum Leontinus Georgias, Thrasy-machus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Caeus, Hippias Eleus, in honore magno fuit: alique multi temporibus eisdem docere se profitebantur, arrogantibus sane verbis; quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri

feri superior posset. * iis opposuit sese Socrates, qui subtilitate quadam disputandi refellere eorum instituta solebat verbis. Hujus ex uberri-
 mis sermonibus exstiterunt doctissimi viri: primumque tum Philosophia, non illa de natura, quæ fuerat antiquior, sed hæc, in qua de bonis rebus & malis, deque hominum vita & moribus disputatur inventa dicitur, quod quoniam genus ab hoc quod proposuimus, abhorret; Philosophos aliud in tempus rejiciamus: ad oratores, à quibus digressi sumus, revertamur. * Exstitit igitur tam senibus illis quos paulò antè diximus, Isocrates (cujus domus cuncta Græcia quasi ludus quidam patuit, atque officina dicendi) magnus orator, & perfectus magister: quanquam forensi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo quidem meo judicio est postea consecutus. Is & ipse scripsit multa præclare & docuit alios: & cum cetera melius, quam superiores, tum primus intellexit, etiam insoluta oratione, dum versum effugeres modum tamen & numerum quendam oportere servari: Ante hunc enim, verborum quasi structura, & quadam ad numerum conclusio nulla erat: aut si quando erat, non apparebat eam dedita opera esse quesitam, quæ forsitan laus sit: veruntamen natura magis, tum casu nonnunquam, quam aut ratione aliqua, aut observatione fiebat. * Ipsa enim natura circumscriptione quadam verborum comprehendit, concluditque sapientiam: quæ cum aptis constricta verbis est, cadit etiam plerumque numerosè Nam & aures ipse quid plenum, quid inane sit, judicant, & spi-

31

32

33

34

ritu quasi necessitate aliqua, verborum compre-
 35 etiam laborare turpe est. * Tum fuit Lyfias,
 ipse quidem in causis forensibus non versatus, sed
 egregie subtilis scriptor atque elegans, quem iam
 prope audeas oratorem perfectum dicere; nam
 planè quidem perfectum, & cui nihil admodum
 desit, Demosthenem facile dixeris. Nihil acutè
 inveniri potuit in eis causis quas scripsit, nihil
 (ut ita dicam) subdolè, nihil versutè, quod ille
 non viderit: nihil subtiliter dici, nihil pressè,
 nihil enucleatè quòd fieri possit aliquid limatiùs,
 nihil contra grande, nihil incitatum, nihil or-
 36 natum vel verborum gravitate, vel sententia-
 rum, quo quidquam esset elatiùs. * Huic Hy-
 perides proximus, & Aeschines fuit, & Ly-
 curgus, & Dinarchus, & is, cujus nulla ex-
 tant scripta, Demades, aliique plures. Hæc
 enim ætas effudit hanc copiam, & ut opinio
 mea fert, succus ille & sanguis incorruptus us-
 que ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua na-
 37 turalis inesset, non fucatus nitor. * Phalereus
 enim successit eis senibus adolescens, eruditissi-
 mus ille quidem horum omnium; sed non tam
 armis institutus, quàm palestra, itaque dele-
 etabat magis Athenienses, quàm inflammabat:
 processerat enim in solem, & pulverem, non
 ut è militari tabernaculo, sed ut è Theophrasti
 38 doctissimi hominis umbraculis. * Hic primus
 inflexit orationem, & eam mollem teneramque
 reddidit: & suavis, sicut fuit, videri maluit,
 quàm gravis; sed suavitate ea, qua perfunde-
 ret animos, non qua perfringeret; & tantum

ut memoriam concinnitatis suæ, non [quem-
 admodum de Pericle scripsit Eupolis] cum de-
 lectatione aculeos, etiam relinqueret in animis
 eorum, à quibus esset auditus. * Vidésne igitur 39
 ut in ipsa urbe, in qua & nata, & alita sit
 eloquentia, quàm ea serò prodierit in lucem?
 Siquidem ante Solonis etatem & Pisistrati, de
 nullo ut deserto memoria proditum est. At hi
 quidem, ut non Pop. Rom. atas est, senes; ut
 Atheniensium secula numerantur, adolescentes
 debent videri. Nam etsi, Servio Tullio reg-
 nante vignerunt; tamen multò diutius Athene
 jam erant, quàm est Roma ad hodiernum di-
 em: nec tamen dubito quin habuerit vim ma-
 gnam semper oratio. * Neque enim jam Troicis 40
 temporibus tantum laudis in dicendo Vlyssi tri-
 buisset Homerus, & Nestori, quorum alterum,
 vim habere voluit, alterum suavitatem, nisi
 jam tum esset honos eloquentiæ: neque ipse poëta
 hic tam idem ornatus, ac planè orator fuisset:
 cujus etsi incerta sunt tempora, tamen annis
 multis fuit ante Romulum: siquidem non infra
 superiorem Lycurgum fuit, à quo est disciplina
 Lacedæmoniorum astricta legibus. * Sed studi- 41
 um ejus generis, majorque vis agnoscitur in
 Pisistrato Denique hunc proximo seculo The-
 mistocles insecutus est, ut apud nos per antiquus,
 ut apud Athenienses, non ita sanè vetus: fuit
 enim regnante jam Graciâ, nostrâ autem civita-
 te non ita pridem dominatu regio liberata; nam
 bellum Volscorum illud gravissimum, cui Corio-
 lanus exul interfuit: similisque fortuna clarissi-
 morum virorum. * Siquidem uterque cum 42

civis egregius fuisset : populi ingrati pulsus injuriâ , se ad hostes contulit , conatumque iracundie sue morte sedavit : nam etsi aliter est apud te , Attice , de Coriolano , concede tamen ut huic generi mortis potius assentiar. At ille ridens , Tuo verò , inquit , arbitrato , quoniam quidem concessum est Rhetoribus ementiri in historiis , ut aliquid dicere possint argutius : ut enim tu nunc de Coriolano , sic Stratocles de The-

43 *mistocle finxit. * Nam quem Thucydides , qui* *est Atheniensis erat , est summo loco natus , summusque vir , est paulò etate posterior , tantum mortuum scripsit , est in Attica clam humatum , addidit fuisse suspicionem veneno sibi conscivisse mortem : hunc isti ajunt , cum taurum immolavisset , excepisse sanguinem paterâ , est eo potum mortuum concidisse : hanc enim mortem rhetoricè est tragicè ornare potuerunt : illa mors vulgaris nullam præbebat materiem ad ornatum. Quare quoniam tibi quadrat , omnia fuisse in Themistocle paria est Coriolano , pateram quoque à me sumas licet . præbebo etiam hostiam , ut Co-*

44 *riolanus sit planè alter Themistocles. * Sit sanè , inquam , ut lubet de isto , est ego cantius posthac historiam attingam te audiente , quem rerum Romanarum auctorem laudare possum religiosissimum. Sed tum ferè Pericles Xantippi filius , de quo antè dixi , primus adhibuit doctrinam : que quamquam tum nulla erat dicendi ; tamen ab Anaxagora Physico eruditus , exercitationem mentis à reconditis abstrusisque rebus ad causas forenses popularèsque facile traduxerat. Hujus suavitate maxime hilarata sunt Athenæ ,*
hujus

hujus ubertatem & copiam admirata, ejusdem
 vim dicendi terroremque timuerunt. * Hac 45
 igitur atas prima Athenis oratorem propè per-
 fectum tulit. Nec enim in constituentibus Remp.
 nec in bella gerentibus, nec in impeditis, ac Re-
 gum dominatione devinctis, nasci cupiditas di-
 cendi solet. Pacis est comes ociique socia, &
 jam benè constituta civitatis quasi alumna qua-
 dam eloquentia. * Itaque ait Aristoteles, cum 46
 sublati in Sicilia tyrannis, res privata longo in-
 tervallo iudiciis repeterentur, tum primùm
 [quod esset acuta illa gens, & controversa na-
 tura] artem & præcepta Siculos Coracem, & Ly-
 siam conscripsisse: nam antè eà neminem solitum
 via, nec arte, sed acutè tamen, de scripto ple-
 rósque dicere: scriptasque fuisse & paratas à
 Protagora rerum illustrium disputationes, qua
 nunc communes appellantur loci. * Quod idem 47
 fecisse Gorgiam, cum singularum rerum laudes
 vituperationesque conscripsisset, quòd judicaret
 hoc oratoris maximè proprium, rem augere posse
 laudando, vituperandòque rursus affligere. Huic
 Antiphontem Rhamnusiùm similia quadam ha-
 buisse conscripta, quo neminem unquam meliùs
 ullam oravisse capitis causam, cum se ipse de-
 fenderet, se audiente, locuples auctor scripsit
 Thucydides. * Nam Lysiam primò profiteri so- 48
 litum artem esse dicendi: deinde quòd Theodo-
 rus esset in arte subtilior, in orationibus autem
 ieiunior, orationes eum scribere aliis cœpisse, ar-
 tem removisse. Similiter Isocratem primò artem
 dicendi esse negavisse, scribere autem aliis sol-
 tum orationes, quibus in iudiciis uterentur. Sed
 cum

cum ex eo (quia quasi committeret contra legem, quo quis in iudicio circumveniretur) sepe ipse in iudicium vocaretur, orationes aliis destitisse scribere, totumque se ad artes componendas
 49 transtulisse. * Et Græcia quidem oratorum partus atque fontis vides ad nostrorum annalium rationem veteres, ad ipsorum sanè recentes. Nam antequam deleta est Atheniensium civitas hac laude dicendi, multa jam memorabilia & in domesticis, & in bellicis reb. effecerat. Hoc autem studium non erat commune Græciæ, sed
 50 proprium Athenarum: * Quis enim aut Argivum oratorem, aut Corinthium, aut Thebanum scit fuisse temporibus illis? nisi quid de Epaminonda docto homine suspicari libet. Lacedæmonium verò usque ad hoc tempus audivi fuisse neminem. Menelaum ipsum, dulcem illum quidem tradit Homerus; sed pauca dicentem. Brevitas autem, laus est interdum in aliqua parte dicendi, in universa eloquentia laudem non habet.
 51 * At verò extra Græciam magna dicendi studia fuerunt, maximique tunc laudi habiti honores illustre oratorum nomen reddiderunt. Nam ut semel è Peireæo eloquentia evecta est, omnes peragravit insulas, atque ita peregrinata totà Asiâ est, ut se externis obliniret moribus, omnemque illam salubritatem Atticæ dictionis quasi sanitatem perderet, ac loqui penè dediceret. Hinc Asiatici oratores non contemnendi quidem, nec celeritate, nec copia, sed parùm pressi, & nimis redundantes. Rodij saniores,
 52 & Atticorum similiore. * Sed de Græcis hætenus, etenim hæc ipsa forsitas fuerint non necessaria.

saria. Tum Brutus: Ista verò, inquit, quam necessaria fuerint non facile dixerim: jucunda certè mihi fuerunt, neque solum non longa, sed etiam breviora quam vellem: optimè inquam: sed veniamus ad nostros; de quibus difficile est plus intelligere, quam quantum ex monumentis suspicari licet. * Quis enim putet aut celeritatem ingenii Lucio Bruto illi nobilitatis vestra principi defuisse? qui de matre suavianda ex oraculo Apollinis tam acutè, argutèque conjecerit? qui summam prudentiam simulatione stultitia texerit? qui potentissimum Regem clarissimi regis filium expulerit, civitatemque perpetuo dominatu liberatam magistratibus annuè, legibus iudiciisque devinxerit? qui Collega suo imperium abrogaverit, ut è civitate regalis nominis memoriam tolleret? quod certè effici non potuisset, nisi esset oratione persuasum. * Videmus item paucis annis post Reges exactos, cum plebs propè ripam Anienis ad tertium miliarium consedisset, eumque montem, qui Sacer appellatus est, occupavisset, M. Valerium dictatorem dicendo sedavisse discordias, eique ob eam rem honores amplissimos habitos, & eum primum ob eam causam Maximum esse appellatum. Ne L. Valerium quidem potitum, arbitror non aliquid potuisse dicendo, qui, post decem viralem invidiam, plebem in partes incitatam legibus & concionibus suis mitigaverit. * Possumus Ap-
pium Claudium suspicari disertum, quia senatum jam jam inclinatum, à Pyrrhi pace revocaverit: possumus C. Fabricium: quia sis ad Pyrrhum de captivis recuperandis missus

53

54

55

orator; T. Coruncanium, quod ex pontificum commentariis longè plurimum ingenio valuisse videatur: M. Curium, quod is tribunus plebis, interrege Appio Ceco, diserto homine comitia contra leges habente, cum de plebe consulem non accipiebat, patres ante auctores fieri coegerit: quod fuerit permagnum, nondum lege

§6 Menia lata. * Licet aliquid etiam de M. Popilii ingenio suspicari; qui cum COS. esset, eodemque tempore sacrificium publicum cum lana faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebis contra patres concitatione, & seditione nuntiata, ut erat lanam amictus, ita venit in concionem, seditionemque cum auctoritate, tum oratione sedavit. Sed eos oratores habitos esse, aut omnino tum nullum eloquentiae premium fuisse, nihil sanè mihi legisse videor, tantummodo conjecturâ ducor ad suspicandum. * Dicitur etiam Cajus Flaminius, is qui Trib. pleb. legem de agro Gallico & Piceno viritim dividendo tulit, qui COS. apud Thrasimenum sit interfectus, ad populum valuisse dicendo. Quinctus etiam Maximus Verrucosus Orator habitus est, temporibus illis: & Q. Metellus, is, qui bello Punico secundo cum L. Veturio Philone consuluit. Quem verò extet, & de quo sit memoriâ proditum, eloquentem fuisse, & ita esse habitum, primus est M. Cornelius Cethegus: cuius eloquentia est auctor, & idoneus, meâ sententiâ, M. Ennius, praesertim cum & ipse eum audiverit, & scribat de mortuo: ex quo nulla suspicio est, amicitia

causâ

causâ esse mentitum. * Est igitur sic apud illum. 58
in nono [ut opinor] Annali:

Abditur Orator Corneli' suaviloquenti
Ore Cethegus Marcu', Tuditano collega,
Marci filius.

Et Oratorem appellat, & suaviloquentiam tribuit: que nunc quidem non tam est in plerisque: latrant enim jam quidam Oratores, non loquuntur, sed est ea laus eloquentia certè maxima.

„Is dictus, olis popularibus olim,

„Qui tum vivebant homines atque ovum
agitabant.

„Flos delibatus populi.

* Probè verò: ut enim hominis decus ingenium, sic ingenij ipsius lumen est eloquentia, qua virum excellentem præclarè tum illi homines florem populi esse dixerunt. 59

„Suadeque medulla. κούρη, quam vocant
Græci, cuius effector est Orator, hanc Suadam appellavit Ennius: ejus autem Cethegum medullam fuisse vult, ut, quam Deam in periculis labris scripsit Eupolis sessitavisse, hujus hic medullam nostrum Oratorem fuisse dixerit. * At hic Cethegus COS. cum P. Tuditano fuit bello Punico secundo, Questorque his Consulibus M. Cato, modò planè annis CXL. ante me consullem: & id ipsum, nisi unius esset Ennij testimonio cognitum, hunc vetustas, ut alios fortasse multos, oblivione obruisset. Illius autem etatis qui sermo fuerit, ex Nevianis scriptis intelligi potest: his enim consulibus, ut in veteribus 60

commentariis scriptum est, Nevius est mortuus: quanquam Varro noster, diligentissimus investigator antiquitatis, putat in hoc erratum, vitamque Nevij producit longius. Nam Plautus P. Claudio, L. Portio viginti annis post illos, quos ante dixi, COSS. mortuus est. Catone Censore. * Hunc igitur Cethegum consecutus est etate Cato: qui annis IX. post eum fuit COS. eum nos ut perveterem habemus, qui L. Marcio, M. Manilio COSS. mortuus est annis LXXXIII. ipsis ante me consullem. Nec verè habeo quenquam antiquiorem, cuius quidem scripta proferenda putem, nisi quem Appij Ceci oratio hæc ipsa de Pyrrho, & nonnulla mortuorum laudationes fortè delectant, & hercules hæc quidem extant. * Ipsa enim familia sua quasi ornamenta ac monumenta servabant, & ad usum si quis ejusdem generis occidisset, & ad memoriam laudum domesticarum, & ad illustrandam nobilitatem suam. Quamquam his laudatoribus historia rerum nostrarum est facta mendosior: multa enim scripta sunt in eis, que facta non sunt, falsi triumphi, plures consulatus, genera enim falsa, & ad plebem transitiones: cum homines humiliores in alienum ejusdem nominis infunderentur genus: ut si ego me à M. Tullio esse dicerem, qui patricius cum Ser. Sulpicio COS. anno decimo post actos reges fuit. * Catoque vis autem orationes non minùs multa vera sunt, quam Attici Lysie, cujus arbitror plurimas esse. Est enim Atticus, quoniam certè Athenis est natus, & mortuus, & functus omni civium

manere,

munere, quanquam Timaeus eum, quasi Licinia & Mucia lege repetit Syracusas: quodammodo est nonnulla in his etiam inter ipsos similitudo: acuti sunt, elegantes, faceti, breves. * Sed 64
 ille Graecus ab omni laude felicior: habet enim certos sui studiosos, qui non tam habitus corporis optimos, quam gracilitates consectentur, quos valetudo, modo bona sit, tenuitas ipsa delectat. Quamquam in Lysia sunt saepe etiam lacerti, sic ut eo fieri nihil possit valentiùs: verum est certè genere toto strigosior, sed habet tamen suos laudatores, qui hac ipsa ejus subtilitate admodum gaudeant. * Catonem verò quis nostrorum oratorum, qui quidem nunc sunt, legit, aut quis 65
 novit omnino? At quem virum, Dij boni! mitto civem, aut senatorem aut imperatorem: oratorem enim hoc loco quaerimus. Quis illo gravior in laudando? acerbior in vituperando? in sententiis arguitor? in docendo edisserendoque subtilior? Refertae sunt orationes amplius centum quinquaginta, quas quidem adhuc invenerim, & legerim, & verbis & rebus illustribus: licet ex his elegant ea, quae notatione, & laude digna sint; omnes oratoriae virtutes in eis reperientur. * Jam verò origines ejus quem florem, 66
 aut quod lumen eloquentiae non habent? Amatores huic desunt; sicuti multis jam ante seculis & Philisto Syracusio, & ipsi Thucydidi. Nam ut horum concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis, cum brevitate, tum nimio acumine, officit Theopompus elatione: atque altitudine orationis suae, quod idem Lysia Demosthenes: sic

- Catonis luminibus obstruxit hæc posteriorum
 67 quasi exaggerata altiùs oratio. * Sed & in nostris
 inscitia est, quòd ij ipsi, qui in Græcis antiqui-
 tate delectantur, eaque subtilitate, quam At-
 ticam appellant, hanc in Catone non noverunt
 quidem: Hyperidæ volunt esse, & Lysia. La-
 do, sed cur nolunt Catonis? Attico genere di-
 cendi se gaudere dicunt: sapienter id quidem,
 atque utinam imitarentur, nec ossa solum; sed
 etiam sanguinem: gratum est tamen quod vo-
 lunt. * Cur igitur Lysias, & Hyperides ama-
 68 tar, cum penitus ignoretur Cato? Antiquior
 est hujus sermo; & quedam horridiora verba:
 ita enim tum loquebantur. Id muta, quod
 tum ille non potuit, & adde numeros, & aptior
 sit oratio, ipsa verba compone. & quasi coagmen-
 ta, quod ne Græci quidem veteres factitave-
 69 runt: jam neminem antepones Catoni. * Or-
 nari orationem Græci putant, si verborum imi-
 tationibus utantur, quos appellant $\tau\epsilon\acute{o}\nu\alpha\varsigma$, &
 sententiarum orationisque formis, quas vocant
 $\sigma\chi\eta\mu\alpha\tau\alpha$, non verisimile est, quam sit in utro-
 que genere & creber, & distinctus Cato. Nec
 vero ignoro nondum esse satis positum hunc ora-
 torem, & querendum esse aliquid perfectius:
 quippè cum ita sit ad nostrorum temporum ratio-
 nem vetus, ut nullius scriptum extet dignum
 quidem lectione, quòd sit antiquius: sed majore
 honore in omnibus artibus, quam in hac una di-
 70 cendi, versatur antiquitas. * Quis enim eo-
 rum, qui hæc minima animadvertunt, non in-
 telligit, Canachi signa rigidiora esse, quam ut
 imitem-

imitentur veritatem? Calamidis dura illa quidem sed tamen meliora, quam Canachi. Nondum Myronis satis ad veritatem adducta: jam tamen que non dubites pulchra dicere. Pulchriora etiam Polycleti, & jam planè perfecta; ut mihi quidem videri solent. Similis in pictura ratio est, in qua Zeuxim, & Polygnotum, & Timantem, & eorum, qui non sunt usi plus, quam quatuor coloribus, formas & lineamenta laudamus. At in Aëtione, Nicomacho, Protogene, Apelle, jam perfecta sunt omnia: & nescio an reliquis in rebus omnibus idem eveniat: nihil est enim simul & inventum, & perfectum. * Nec dubitari debet quin fuerint ante Homerum Poetæ, quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illum & in Pheacum, & in Procorum epulis canuntur. Quid? nostri veteres versus ubi sunt:

„Quos olim Fanni vat'esque canebant.

„Cum neque Musarum scopulos quisquam superârat,

„Nec dicti studiosus erat. Ante hunc:

Ait ipse de se, nec mentitur in gloriando: sic enim sese res habet; nam & Odysea Latina est sic, tanquam opus aliquod Dædali, & Liviana fabula non satis digna, quæ iterum legantur.

* Atque hic Livius, qui primus fabulam C. Clodio Cæcilio, & M. Tuditano COSS. docuit, anno ipse, antequam natus est Ennius, post Romam conditam autem CCCCX. ut hic ait, quem nos sequimur: est enim inter scriptores de numero annorum controversia. Atticus autem à Q. Maximo quintum consule captum Tarento

scripsit Livium annis XXX. Postquam eum fabulam docuisse, & Atticus scribit. & nos in antiquis commentariis invenimus. * Docuisse autem fabulam annis post XI. C. Cornelio, Q. Minucio COSS. ludis Luctatiis, quos Salinator Senensi praelio voverat. In quo tantus error Accij fuit, ut his COSS. XL. Annos natus Ennius fuerit: cui cum equalis fuerit Livius, minor fuit, aliquando is qui primus fabulam dedit, quam ii, qui multas docuerant ante hos COSS. & Plautus, & Nevius. * Hæc si minus apta videntur huic sermone, Brute, Attico assigna, qui me inflammavit studio illustrium hominum ætates & tempora persequendi. Ego verò, inquit Brutus, & delector ista quasi notatione temporum, & ad id quod instituisti, in oratorum genera distinguere ætatibus, istam diligentiam esse accommodatam puto. * Rectè inquam, Brute, intelligis: atque utinam extarent illa carmina, quæ multis sæculis ante suam ætatem in epulis esse cantitata à singulis convivis, de clarorum virorum laudibus in Originibus scriptum reliquit Cato: tamen illius quem in vatibus & Faunis enumerat Ennius, bellum Punicum quasi Myronis opus delectat. * Sit Ennius sanè, ut est certè, perfectior, qui si illum, ut simulat, contemneret, non omnia bella persequens, primum illud Punicum acerrimum bellum reliquisset. Sed ipse dicit cur id faciebat: — Scripsere, inquit, alij rem versibus, & luculentè quidem scripserant, etiam si minùs quam tu polite. Nec verò tibi aliter videri debet, qui

qui à Navio vel sumpſisti multa, si fateris: vel, si negas, surripuisti, * Cùm hoc Catone gran- 77
diores natu fuerunt C. Flaminius, C. Varro,
Q. Maximus, Q. Metellus, P. Lentulus. P.
Crassus, qui cum superiore Africano Consul fuit.
Ipsum Scipionem accepimus non infantem fuisse:
filius quidem ejus, is qui hunc minorem Scipio-
nem à Paulo adoptavit, si corpore valuisset,
in primis habitus esset disertus: indicant cùm
oratiuncule, tum historia quedam Græca, scri- 78
pta dulcissimè. * Numeroque eodem fuit Sex.
Aelius, juris quidem civilis omnium peritissi-
mus, sed etiam ad dicendum paratus. De mino-
ribus autem C. Sulpitius Gallus, qui maxime
omnium nobilium Græcis litteris studuit: isque
oratorum in numero est habitus; et fuit reli-
quis rebus ornatus atque elegans. Jam enim
erat unctior quedam splendidiôrque consuetudo
loquendi. Nam hoc prætorè ludos Apollini fa-
ciente, cùm Thyestem fabulam docuisset, Q.
Marcio, Cn Servilio COSS. mortem obiit Enni-
us. * Erat iisdem temporibus T. Gracchus P.F. 79
qui bis COSS. et censor fuit, cujus est oratio Græ-
ca apud Rhodios, quem civem cùm gravem,
tùm etiam eloquentem constat fuisse. P. etiam
Scipionem Nasicam, qui est Corculum appella-
tus, qui item bis COSS. et censor fuit, habitum
eloquentem. M. alium illius, qui sacra accepe-
rit, filium dicunt, etiam L. Lentulum, qui
cum C. Figulo COS. fuit. Q. Nobiliorem, M.
filium jam patrio instituto deditum studio litte-
rarum, qui etiam Q. Ennium, qui cum patre

ejus in Aetolia militaverat, civitate donavit,
 cum triumvir coloniam deduxisset: & T. An-
 80 nium Laeum, hujus Q. Fulvii collegam non in-
 disertum dicunt fuisse. * Atque etiam L. Paul-
 lus Africani pater personam Principis civis fa-
 cile dicendo tuebatur: & verò etiam tum Ca-
 tone vivo, qui annos quinque & LXXX. natus
 excessit à vita, cum quidem eo ipso anno contra
 Servium Galbam ad populum summa contentio-
 ne dixisset, quam etiam orationem scriptam re-
 liquit. Sed vivo Catone, minores natum multi
 81 uno tempore oratores floruerunt. * Nam & A.
 Albinus is qui Graecè scripsit historiam, qui con-
 sul cum L. Lucullo fuit, & litteratus, & diser-
 tus fuit: & tenuit cum hoc locum quendam eti-
 am Ser. Fulvius, & unà Ser. Fabius Piccor, &
 juris, & litterarum, & antiquitatis bene peri-
 tus. Quintusque Fabius Laeio fuit ornatus
 iisdem ferè laudibus. Nam Q. Metellus, is,
 cujus quatuor filij consulares fuerunt, in primis
 est habitus eloquens: qui pro L. Cotta dixit,
 accusante Africano, cujus & aliae sunt oratio-
 nes, & contra T. Gracchum exposita est in C.
 82 Finnij annalibus. * Tum ipse L. Cotta vetera-
 tor habitus, sed C. Lelius & P. Africanus in-
 primis eloquentes, quorum exstant orationes,
 ex quibus existimari de ingeniis oratorum po-
 test. Sed inter hos etate paulum his antece-
 dens sine controversia Ser. Galba eloquentia pra-
 stitit, & nimirum is princeps ex Latinis illa
 oratorum propria & quasi legitima opera tracta-
 vit, ut egrederetur à proposito ornandi causa, ut
 de-

delectaret animos, ut permoveret, ut augeret
rem, ut miserationibus, ut communibus locis
uteretur: sed nescio quomodo hujus, quem con-
stat eloquentiâ prestitisse, exiliores orationes
sunt, & redolentes magis antiquitatem, quàm
aut Lelii, aut Scipionis, aut etiam ipsius Ca-
tonis, itaque exaruerunt, vix jam ut appare-
ant. * De ipsius Lelii & Scipionis ingenio, 83
quamquam ea est jam opinio, ut plurimum tri-
buatur ambobus, dicendi tamen laus est in Lelio
illustrior. At oratio Lelii de collegis, non me-
lior, quàm de multis, quàm voles, Scipionis:
non quod illâ Lelii quidquam sit dulcius, aut
quod de religione dici possit augustius: sed multò
tamen vetustior & horridior ille, quàm Scipio,
& cum sint in dicendo varia voluntates, dele-
ctari mihi magis antiquitate videtur, & luben-
ter verbis etiam uti paulò magis priscis Lelius.
* Sed est mos hominum, ut nolint eundem plu- 84
ribus rebus excellere. Nam ut ex bellica laude
aspirare ad Africanum nemo potest, in qua ipsa
egregium Viriati bello reperimus fuisse Lelium:
sic ingenij, litterarum, eloquentie, sapientie
denique etsi utriusque primas, priores tamen liben-
ter deferunt Lelio. Nec mihi ceterorum iudicio
solum videtur, sed etiam ipsorum inter ipsos
consensu ita tributum fuisse. * Erat omnino 85
eum mos, ut in reliquis rebus melior, sic in hoc
ipso humanior: ut faciles essent in suum cuique
tribuendo. Memoriâ teneo, Smyrna me ex P.
Rutilio Rufo audivisse, cum diceret adolescen-
tulo se accidisse, ut ex S. C. Pub. Scipio, & D.

Brutus [ut opinor] COS. de re atroci , ma-
 gnâque quererent. Nam cùm in sylva sua facta
 cades esset , notique homines interfecti , insimula-
 returque familia , partim etiam liberi , societa-
 tis ejus , quæ pecuaria de P. Cornelio , L. Mummi-
 o censoribus redemisset ; decrevisse senatum , ut ea
 de re cognoscerent , & statuerent consules : caus-
 sam pro publicanis accuratè , ut semper solitus
 86 esse , elegantèrque dixisse Lælium. * Cùm con-
 sules , re audita , ampliùs de consilii sententia
 pronuntiavissent , paucis interpositis diebus ,
 iterùm Lælium multò diligentius meliùsque
 dixisse : iterùmque eodem modo à consulibus
 rem esse prolatam : tum Lælium ; eùm cum
 socij domum reduxissent , egissentque gratias ,
 & ne defatigaretur , oravissent , locutum esse ita ,
 se , quæ fecisset , honoris eorum causâ studiosè
 accuratèque fecisse , sed se arbitrari causam
 illam à Ser. Galba , quòd is dicendo ornatior
 acriorque esset , graviùs & vehementiùs posse
 defendi. Itaque auctoritate G. Lælij publicanos
 87 causam detulisse ad Galbam. * Illum autem ,
 quòd ei viro succedendum esset , verècundè &
 dubitanter recepisse : unum quasi comperendina-
 tus , medium diem fuisse , quem totum Galbam
 in consideranda causa componendâque posuisse :
 & cùm cognitionis dies esset , & ipse Rutilius
 rogatu sociorum domum ad Galbam manè ve-
 nisset , ut eum admoneret , & ad dicendi tempus
 adduceret , usque illum , quoad ei nuntiatum
 esset , consules descendisse , omnibus exclusis ,
 commentatum in quadam testudine cum servis
 litte-

litteratis fuisse, quibus aliud dictare eodem tempore solitus esset, interim cum esset ei nuntiatum, tempus esse, exisse in ades eo dolore, & ijs oculis, ut egisse causam, non commentatum putares. * Addebat etiam id, quod ad rem pertinere putabat, scriptores illos male multatos exisse cum Galba. Ex quo significabat, illum non in agendo solum, sed etiam meditando vehementem, atque incensum fuisse. Quid multa? magna expectatione, plurimis audientibus coram ipso Lelio, sic illam causam, tantâ vi, tantâque gravitate dixisse Galbam, ut nulla ferè pars orationis silentio prateriretur. Itaque multis querelis, multâque miseratione adhibitâ, socios, omnibus approbantibus, illo die quæstione liberatos esse. * Ex hac Rutiana narratione suspicari licet, cum duæ summæ sint in oratore laudes, una subtilior disputandi, ad docendum: altera graviter agendi, ad animos audientium permovendos: multoque plus proficiat is, qui inflammet iudicem, quam ille, qui doceat, elegantiam in Lelio, vim in Galba fuisse. Quæ quidem vis tum maximè cognita est, cum Lusitanis à Servio Galba Prætoris contra interpositam, ut existimabatur, fidem interfectis, T. Libone Tribuno plebis populum incitante, & rogationem in Galbam privilegij similem ferente, summâ senectute, ut ante dixi, M. Cato legem suadens, in Galbam multa dixit: quam orationem in origines suas retulit, paucis antequam mortuus est, an diebus, an mensibus. * Tum igitur recusans

88

89

D S

Galba

90

Galba pro sese, & populi Romani fidem implorans, cum suos pueros, tum C. Galli etiam filium flens commendabat, cuius orbitas & fletus mirè miserabilis fuit, propter recentem memoriam clarissimi patris: isque se tum eripuit flammâ, propter pueros misericordia populi commotâ, sicut idem scriptum reliquit Cato. Atque etiam ipsum Libonem non infantem video fuisse, ut ex orationibus ejus intelligi potest. * Cum hæc dixissem, & paulum interquievissem, Quid igitur, inquit, est causæ, Brute, si tanta virtus in oratore Galba fuit, cur ea nulla in orationibus ejus appareat? quod mirari non possum in eis, qui nihil omnino scripti reliquerunt: nec enim est eadem, inquam, Brute, causa non scribendi, & non tam benè scribendi, quàm dixerint. Nam videmus alios Oratores inertiam nihil scripsisse, ne domesticus etiam labor accederet ad forenses: pleraque enim scribuntur orationes habita jam,

91 non ut habeantur. * Alios non laborare, ut meliores fiant: nulla enim restantum ad dicendum proficit, quantum scriptio: memoriam autem in posterum ingenij sui non desiderant, cum se putant satis magnam adeptos esse dicendi gloriam, eamve etiam majorem visum iri, si in existimantium arbitrium sua scripta non venerint: alios, quod melius putent, dicere se posse, quàm scribere, quod per ingeniosos hominibus, neque satis doctis plerumque contigit; ut ipsi Galba.

92 * Quem fortasse vis non ingenij solum, sed etiam animi, & naturalis quidam dolor dicentens

93

rem incendebat, efficiebatque, ut, incita & gravis, & vehemens esset oratio: dein cum otiosus stylum prebenderat, motusque omnis animi, tanquam ventus hominem defecerat, flaccescebat oratio: quod eis, qui limatiùs dicendi consueverant, accidere non solet: propterea, quod prudentia nunquam deficit oratorem, quàm ille utens eodem modo possit dicere, & scribere: ardor animi non semper adest, isque cum confedit, omnis illa vis, & quasi flamma oratoris extinguitur. Hanc igitur ob causam videtur Lælii mens spirare etiam in scriptis, Galbae autem vis occidisse. * Fuerunt etiam in 94 oratorum numero mediocrium L. & Sp. Mummiij fratres, quorum extant amborum orationes, simplex quidem Lucius fuit, & antiquus: Spurius autem nihilo ille quidem ornatiior, sed tamen astrictior: fuit enim doctus ex disciplina Stoicorum. Multa sunt Sp. Albinij orationes. Sunt etiam L. & C. Aureliorum orationum, quos aliquo video in numero oratorum fuisse. * P. etiam Popilius cum civis egregius, 95 tum non indisertus fuit. C. verò filius ejus disertus. Caiusque Tutidannus cum omni vita, atque victu excultus, atque expolitus, tum ejus elegans est habitus etiam orationis genus. Eodemque in genere se habitus is, qui injuriã acceptã, fregit T. Gracchum patientiã, civis in rebus optimis constantissimas, M. Octavius. At verò M. Aemilius Lepidus, qui est Porcina dictus, iisdem temporibus fere, quibus Galba, sed paulò minor natus, & summus Orator est habitus

habitus, & fuit, ut apparet ex orationibus,
 96 scriptor sanè bonus. * Hoc in Oratore Latino
 primum mihi videtur, & lenitas apparuisse
 illa Græcorum, & verborum comprehensio,
 etiam artifex (ut ita dicam) stylus. Hunc
 studiosè duo adolescentes ingeniosissimi, & propè
 æquales C. Carbo, & T. Gracchus audire soliti
 sunt: de quibus jam dicendi locus erit, cum
 de senioribus pauca dixerò. Q. enim Pompejus
 non contemptus Orator temporibus illis fuit, qui
 summos honores homo per se cognitus, sine ulla
 97 commendatione majorum est adeptus. * Tum
 L. Cassius multum potuit, non eloquentiâ, sed
 dicendo tamen; homo non liberalitate, ut alij,
 sed ipsâ tristitiâ & severitate popularis: cujus
 quidem legi tabellarie M. Antius Briso Trib.
 pleb. diu restitit, M. Lepido consule adjuvante.
 Eâque res P. Africano vituperationi fuit, quod
 ejus auctoritate de sententia deductus Briso pu-
 tabatur. Tum duo Capiones multum clientes
 consilio & linguâ, plus auctoritate tamen &
 gratiâ sublevabant. Sed Pompeij sunt scripta,
 nec nimis extenuata [quanquam veterum est
 similis] & plena prudentia. P. Crassum valdè
 probatum Oratorem iisdem ferè temporibus ac-
 cepimus, qui & ingenio valuit, & studio, &
 habuit quasdam etiam domesticas disciplinas.
 98 * Nam & cum summo illo Oratore Servio Gal-
 ba, cujus C. filio filiam suam collocaverat, affi-
 nitate sese devinxerat: & cum esset P. Mutij
 filius, fratremque haberet P. Scævola, &
 domi jus civile cognoverat. In eo industriam
 constat

constat summam fuisse maximamque gratiam, cum & consuleretur plurimum, & diceret.

* Horum etatibus adjuncti duo C. Fanni, Caji, 99
& Marci filii fuerunt: quorum C. filius, qui consul cum Domitio fuit, unam orationem de sociis, & nomine Latino contra Gracchum reliquit, sanè & bonam, & nobilem. Tum Atticus. Quid ergo? estne ista Fannii? nam varia opinio pueris nobis erat: alii à Persio litterato homine scriptam esse ajebant, illo, quem significat valdè doctum esse Lucilius: alii multos nobiles, quod quisque potuisset, in illam orationem contulisse. * Tum ego: Audivi equidem ista, 100
inquam, de majoribus natu; sed nunquam sum adductus ut crederem: eamque suspitionem propter hanc causam credo fuisse, quòd Ennius in mediocribus Oratoribus habitus esset, oratio autem vel optima esset illo quidem tempore orationum omnium: sed nec ejusmodi est, ut à pluribus confusa videatur; unus enim sonus est totius orationis, & idem stylus: nec de Persio reticisset Gracchus; cum & Fannius de Mene-lao Maratheno, & de cæteris objecisset: præsertim cum Fannius nunquam sit habitus elinguis: nam & causas defensitavit, & tribunatus ejus, arbitrio & auctoritate P. Africani gestus, non obscurus fuit. * Alter autem C. Fannius, M. 101
F. C. Lali gener, & moribus, & ipso genere dicendi durior. Is soceri instituto (quem, quia cooptatus in augurum collegium non erat, non admodum diligebat, præsertim cum ille Q. Scævolam sibi minorem natu generum prætulisset:

cui tamen Lelius se excusans, non genero minori dixit se illud, sed majori filiae detulisse) is tamen instituto Lelii Panetium audiverat. Ejus omnis in dicendo facultas, ex historia ipsius non ineleganter scripta perspicui potest: quae neque nimis est infans: neque perfecte diserta. * Mucius autem augur quod per se opus erat, ipse dicebat: ut de pecuniis repetundis contra T. Albucium: is oratorum in numero non fuit: juris civilis intelligentia, atque omni prudentiae genere praestitit. L. Coelius Antipater scriptor (quem admodum videtis) fuit, ut temporibus illis luculentus, juris valde peritus: multorum etiam, ut L. Crassi, magister. * Utinam in Tiberio Graccho, Cajoque Carbone talis mens ad rempub. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit: profecto nemo his viris gloriae praestitisset. Sed eorum alter propter turbulentissimum tribunatum (ad quem ex invidia foederis Numantini bonis iratus accesserat) ab ipsa repub. est interfectus: alter propter perpetuam in populari ratione levitatem morte voluntaria se a severitate iudicium vindicavit. Sed fuit uterque summus orator: atque hoc memoria patrum teste dicimus. * Nam & Carbonis & Gracchi habemus orationes, nondum satis splendidas verbis, sed acutas, prudentiaeque plenissimas. Fuit Gracchus diligentiam Corneliae matris a puero doctus, & Graecis literis eruditus. Nam semper habuit exquisitos a Graecia magistros: in eis jam adolescens Diophanem Mitylenaum Graeciae temporibus illis disertissimum, sed & breve tem-

pus ingenii augendi & declarandi fuit. * Car- 105

po quoad vita suppeditavit, est in multis judiciis
caussisque cognitus. Hunc qui audiverant pru-
dentes homines, in quibus familiaris noster L.
Cellius, qui se illi contubernalem in consulatu
fuisse narrabat, canorum oratorem, & volu-
bilem, & satis acrem, atque eundem & vehe-
mentum, & valde dulcem, & perfacetum
fuisse dicebat; addebat, industrium etiam &
diligentem, & in exercitationibus commenda-
tionibusque multum opera solitum esse ponere.

* Hic optimus illis temporibus est patronus habi- 106
tus, eoque forum tenente, plura fieri judicia
cœperunt; nam & questiones perpetuae, hoc ado-
lescente, constitutae sunt, quae antea nulla fuerunt.
L. enim Piso, Tribunus pleb. legem primus de
pecuniis repetundis, Censorino & Manilio
COSS. tulit. Ipse etiam Piso & causas egit,
& multarum legum aut auctor, aut dissuasor
fuit: isque & orationes reliquit quae jam evanne-
runt, & annales sanè exiliter scriptos: & judi-
cia populi, quibus aderat Carbo, iam magis pa-
tronum desiderabant, tabella data; quam le-
gem L. Cassius Lepido, & Mancino COSS. tulit.

* Vester etiam D. Brutus M. filius, ut ex fa- 107
miliari ejus L. Accico Poeta sum audire solitus,
& dicere non incultè solebat, & erat cum litte-
ris Latinis, tum etiam graecis, temporibus illis,
satis eruditus, quae tribuerat idem Accicus etiam
Q. Maximo, L. Pauli nepoti. Et verò ante
Maximum illum Scipionem, quo dace privato
T. Gracchus occisus esset, cum omnibus in re-
bus

108 *bus vehementem, tum acrem agebat in dicendo
 fuisse. * Eum etiam P. Lentulus ille Princeps,
 ad rempub. duntaxat quod opus esset, satis ha-
 buisse eloquentia dicitur. Iisdemque temporibus
 L. Furius Philus per bene Latine loqui putaba-
 tur, litteratiusque quam ceteri. P. Scævola valde
 prudenter, & acute: paulo etiam copiosius. Nec
 multo minus prudenter M. Manilius Appii
 Claudii volubilis, sed paullo feruidior erat
 oratio. In aliquo numero etiam M. Fulvius
 Flaccus, & C. Cato Africani sororis filius,
 mediocres oratores, etsi Flacci scripta sunt, sed
 ut studiosi litterarum. Flacci autem emulus
 P. Decius fuit, non infans ille quidem: sed ut
 109 vitâ sic oratione etiam tribulentus. * M. Dru-
 sus, C. E. qui tribunatu C. Gracchum collegam,
 iterum tribunum fregit, vir & oratione gravis,
 & auctoritate: eique proximè adjunctus C.
 Drusus fuit: Tuus etiam gentilis, Brute, M.
 Pennus facile agitavit in tribunatu C. Gracchum;
 paululum aetate antecedens. Fuit enim M. Le-
 pido & L. Oreste consulibus, quaestor Gracchus,
 tribunus Pennus, illius M. F. qui cum Q. Aelio
 COS. fuit: sed omnia is summa sperans, ad-
 litius est mortuus Nam de T. Flammio, quem
 ipse vidi, nihil accepi, nisi Latine diligenter
 locutum. * Is adjuncti sunt Curio, M. Scau-
 rus. P. Rutilius, C. Gracchus. De Scauro,
 110 & Rutilio breviter licet dicere: quorum neuter
 summi oratoris habuit laudem, & uterque in
 multis causis versatus. Erat in quibusdam lau-
 dandis viris etiam si maximi ingenii non essent,
 pro-*

probabilis tamen industria : quanquam iis
 quidem non omnino ingenium , sed oratorium
 ingenium defuit : neque enim refert videre , quid
 dicendum sit : nisi id queas solutè , & suaviter
 dicere. Ne id quidem satis est ; nisi id , quod
 dicitur sit voce , vultu , motuque conditus. * Quid 111
 dicam opus esse doctrinae ? sine qua etiam si quid
 benè dicitur adjuvante natura , tamen id quia
 fortuito sit , semper paratum esse non potest. In
 Scauri oratione sapientis hominis , & recti , gra-
 vitas summa , naturalis quadam inerat auctori-
 tas , non ut causam , sed ut testimonium dicere
 putares , cum pro reo diceret. * Hoc dicendi 112
 genus ad patrocinia mediocriter aptum videbatur :
 ad senatoriam verò sententiam , cuius erat ille prin-
 ceptus , vel maxime : significabat enim non pru-
 dentiam solum , sed quod maxime rem contine-
 bat , fidem. Habebat hoc à natura ipsa ,
 quod à natura facile posset. Quanquam huius
 quoque ipsius rei , quemadmodum scis , praecepta
 sunt. Huius & orationes sunt , & tres ad L.
 Fusidium libri scripti de vita ipsius acta , sane
 utiles , quos nemo legit : at Cyri vitam , &
 disciplinam legunt praeclaram illam quidem , sed
 neque tam rebus nostris aptam , nec tamen
 Scauri laudibus anteponendam. * Ipse etiam 113
 Fusidius in aliquo patronorum numero fuit : Ru-
 tilius autem in quodam tristi , & severo genere
 dicendi versatus est , & uterque natura vehemens ,
 & acer. Itaque cum unà consulatum petivisset ,
 non ille solum qui repulsam tulerat , accusavit ,
 ambitus designatum competitorem , sed Scaurus

E

etiam

etiam absolutus, Rutilium in iudicium vocavit: multaque opera, multaque industria Rutilius fuit, qua erat propterea gratior, quod idem magnam vim de iure respondendi sustinebat.

114 * Sunt ejus orationes jejuna: multa praclara de iure: doctus vir, & Graecis litteris eruditus, Panatii auditor propè perfectus in Stoicis: quorum peracutum, & artis plenum orationis genus, sed tamen exile, nec satis populari assensionem accommodatum. Itaque illa, qua propria est hujus disciplina, philosophorum de se ipsorum opinio firma in hoc uno & stabilis

115 inventa est. * Qui quanquam innocentissimus in iudicium vocatus esset, quo iudicio convulsam penitus scimus esse rempubl.) cum essent eo tempore eloquentissimi viri L. Crassus, & M. Antonius consulares, eorum adhibere neutrum voluit, dixit ipse pro sese, & pauca C. Cotta; quod fororis erat filius; & is quidem tamen, ut orator, quamquam erat admodum adolescens. Sed Q. Mucius enucleatè ille quidem, & politè, ut solebat; nequaquam autem ea vi, atque copia, quam genus illud iudicii, & magnitudo cause

116 postulabat. * Habemus igitur in Stoicis oratoribus Rutilium; Scaurum in antiquis, utrumque tamen laudemus; quoniam per illos ne hac quidem in civitate genera, hac oratoria laude caruerunt. Volo enim ut in scena, sic etiam in foro, non eos modo laudari, qui celeri motu & difficili utantur: sed eos etiam, quos statarios appellant, quorum sit illa simplex

117 in agendo veritas, non molestia. * Et quoniam

niam Stoicorum est facta mentio, Q. Aelius Tubero fuit illo tempore, L. Pauli nepos, nullo in oratorum numero, sed vita severus, & congruens cum ea disciplina, quam colebat, paulo etiam durior: qui quidem in triumviratu iudicaverit contra P. Africani avunculi sui, testimonium, vacationem auferes, quo minus iudicia operam darent, non habere: sed ut vita sic oratione durus, incultus, horridus, itaque honoribus majorum respondere non potuit. Fuit autem constans civis, fortis: & in primas Graccho molestus: quod indicat Gracchi in eum oratio, sunt etiam in Gracchum, Tuberonis. Is fuit mediocris in dicendo, doctissimus in disputando.

* Tum Brutus. Quam hoc idem in nostris 118
contingere intelligo, quod in Gracis, ut omnes ferè Stoici prudentissimi in disserendo sint, & id arte faciant, suntque architecti pene verborum: iidem traducti à disputando ad dicendum inopes reperiuntur. Unum excipio Catonem, in quo, perfectissimo Stoico, summam eloquentiam non desiderem: quam exiguam in Fannio, ne in Rutilio quidem magnam, in Tuberone nullam video fuisse. * Et ego, Non, inquam, 119
Brute, sine causa, propterea quid istorum in dialecticis omnis cura consumitur: vagum illud orationis & fusum, & multiplex non adhibetur genus. Tuus autem avunculus, quemadmodum scis, habet à Stoicis id, quod ab illis petendum fuit, sed dicere didicit à dicendi magistris, eorumque more se exercuit. Quod si omnia à Philosophis essent petenda; Peripateticorum

- corum institutis commodius fingeretur oratio.
- 120 * Quo magis tuum, Brute, iudicium probo: qui eorum, id est, ex vetere Academia philosophorum sectam secutus es, quorum in doctrina atque praeceptis differendi ratio conjungitur cum suavitate dicendi, et copia: quanquam ea ipsa Peripateticorum, Academicorumque consuetudo in ratione dicendi talis est, ut nec perficere oratorem possit ipsa per sese; nec sine ea orator esse perfectus. Nam, ut Stoicorum astrictior est oratio aliquantoque contractior, quam aures populi requirunt: sic illorum liberior, et latior, quam patitur consuetudo iudiciorum et fori.
- 121 * Qui enim uberior in dicendo, Platone? Jovem siquidem ajunt philosophi, si Gracè loquatur, sic loqui: quis Aristotele nervosior? Theophrasto dulciori? Lectitavisse Platonem studiosè, audivisse etiam Demosthenes dicitur: idque apparet ex genere et granditate verborum, dicit etiam in quadam epistola hoc ipse de se. Sed et hujus oratio in philosophiam translata, pugnantior, ut ita dicam, videtur, et illorum in
- 122 iudicia pacatior. * Nunc reliquorum oratorum aetates, si placet, et gradus persequamur. Nobis verò, inquit Atticus, et vehementer quidem, ut pro Bruto etiam respondeam. Curio fuit igitur ejusdem aetatis ferè sanè illustris orator, cujus de ingenio ex orationibus ejus estimari potest: sunt enim et alia, et pro Servio Fulvio de incestu nobilis oratio. Nobis quidem pueris hac omnium optima putabatur, quae vix jam comparet in hac turba nova-

rum voluminum. * Praclarè inquit Brutus, 123

teneo, qui istam turbam voluminum effecerit.

Et ego inquam, intelligo Brute, quem dicas: certè enim & boni aliquid attulimus juventuti, magnificentius, quàm fuerat, illud genus dicendi, & ornatius; & nocuimus fortasse, quod veteres orationes post nostras, non à me quidem (meis enim illas antepono) sed à plerisque legi sunt desite. Enumera, inquit, me in plerisque, quamquam video mihi multa legenda jam te auctore, qua antea contemnebam.

* Atqui hæc inquam, de incestu laudata oratio, puerilis & locis multis: de amore, de tormentis, de rumore, loci sanè inanes, veruntamen nondum tritis nostrorum hominum auribus, nec erudita civitate, tolerabiles. Scripsit etiam alia nonnulla, & multa dixit, & illustria, & in numero patronorum fuit: ut eum mirer, cum & vita suppeditavisset, & splendor ei non defuisset, consulem non fuisse. 124

* Sed ecce in manibus vir & præstantissimo ingenio, & flagranti studio, & doctus à puero C. Gracchus: noli enim putare, quemquam, Brute, pleniorẽ & uberiorẽ ad dicendum fuisse. 125

Et ille, Sic prorsus, inquit; sic existimo, atque istum de superioribus penè solum lego. Imò planè, inquam, Brute legas censeo: damnatum enim illius immaturo interitum res Romanae Latinaque litera fecerunt. * Utinam non tam 126

fratri pietatem, quàm patria prestare voluisset, quàm ille facile tali ingenio, diutius si vixisset, vel paternam esset vel avitam gloriam consecutus.

Eloquentia quidem nescio an habuisset parem
 neminem: grandis est verbis, sapiens sententiis,
 genere toto gravis: manus extrema non accessit
 operibus ejus: praecleara inchoata multa, per-
 fecta non plane. Legendus; inquam, est
 hic orator, Brute, si quisquam alius, juven-
 tuti: non enim solum acuere, sed etiam alere
 ingenium potest. * Huic successit etati P. Gal-
 ba Servii illius eloquentissimi viri filius, P. Crassi
 eloquentis & jurisperiti gener. Laudabant
 hunc patres nostri, favebant etiam propter patriae
 memoriam, sed cecidit in cursu. Nam roga-
 tione Manilia; jugurthina conjurationis in-
 vidia cum pro sese ipse dixisset, oppressus est.
 Exstat ejus peroratio, qui epilogus dicitur, qui
 tanto in honore, pueris nobis, erat, ut eum
 etiam disceremus, hic qui in collegio sacerdo-
 tum esset, primus post Romam conditam iudicio
 publico est condemnatus. * P. Scipio qui est in
 consulatu mortuus, non multum ille quidem,
 nec saepe dicebat, sed & Latine loquendo cui-
 vis erat par, & omnes sale facetisque superabat.
 Ejus collega L. Bestia bonis initiis orsus tribu-
 natu (nam P. Popilium vi C. Gracchi expul-
 sum sua rogatione restituit, vir ut acer, &
 non indisertus) tristes exitus habuit consulatus.
 Non invidiosa lege Manilia C. Galbam sacerdo-
 rem: & quatuor consulares, L. Bestiam. Ca-
 ronem, Sp. Albinum, civemque prestantissi-
 mum L. Opimum, Gracchi interfectorem à
 populo absolutum, cum is contra populi studiam
 stetisset, Gracchiani iudices sustulerunt.

* Hujus dissimilis in tribunatu, reliquaque om- 129
 ni vita, civis improbus C. Lucinius Nerva non
 indisertus fuit. C. Fimbria temporibus iisdem
 ferè, sed longius ætate provector, habitus est
 sanè, ut ita dicam, luculentus patronus, asper,
 maledicus, genere totò paulò fervidior, atque
 commotior, diligentiatamen, & virtute animi,
 atque vitabonus auctor in senatu. Idem tole-
 rabilis patronus, nec rudis in jure civili, &
 cum virtute, tum etiam ipso orationis genere
 liber: cujus orationes pueri legebamus, quas
 jam reperire vix possumus. * Atque etiam in- 130
 genio & sermone eleganti, valetudine incommo-
 da, C. Sextius Calvinus fuit: qui etsi cum re-
 miserant dolores pedum, non deerat in causis,
 tamen id non sæpè faciebat. Itaque consilio ejus,
 cum volebant, homines utebantur: patrocini-
 cum licebat. Iisdem temporibus M. Brutus,
 in quo magnum fuit, Brute, dedecus generi ve-
 stro: qui cum tanto nomine esset, patrèni-
 que optimum virum habuisset, & juris peritissimum,
 accusationem factitaverit, ut Athenis Lycargus.
 Is magistratus non petivit, sed fuit accusator ve-
 hemens & molestus, ut facile cerneret, naturale
 quoddam stirpis bonum degeneravisse vitio depra-
 vate voluntatis. * Atque eodem tempore accu- 131
 sator de plebe L. Casulenus fuit, quem ego audi-
 vi jam senem, cum ab L. Savellio multam lege
 Aquilia de injuria petivisset. Non fecissem ho-
 minis penè infimi mentionem, nisi judicarem,
 qui suspiciosus aut criminosis diceret, audi-
 visse me neminem. Doctus etiam Grecis T. Albu-

- cuius, vel potius penè Græcus: loquor, ut opinor, sed licet ex orationibus judicare. Fuit autem Athenis adolescens: perfectus Epicureus
- 132 evaserat, minimè aptum ad dicendi genus.* Jamque Q. Catulus, non antiquo illo more, sed hoc nostro (nisi quid fieri potest perfectius) eruditus: multa litera, summa non vitæ solùm atque natura, sed orationis etiam comitas, incorrupta quadam Latini sermonis integritas: quæ perspicitur cum ex orationibus ejus potest, tum facillimè ex eo libro, quem de consulatu, & rebus gestis suis conscriptum, molli & Xenophonteo genere sermonis misit ad A. Furium poetam, familiarem suum: qui liber nihilo notior est, quàm illi tres, de quibus ante dixi, Scævi libri.
- 133 * Tum Brutus, Mihi quidem nec iste notus est, nec illi: sed nec mea culpa est, nunquam enim in manus inciderunt. Nunc autem & à te sumam, & conquiram ista post hæc curiosus. Fuit igitur in Catulo sermo Latinus. Quæ laus dicendi non mediocris ab oratoribus plerisque neglecta est, nam de sono vocis, & de suavitate appellandarum litterarum, quoniam filium cognovisti, noli expectare quid dicam, quanquam filius quidem non fuit in oratorum numero: sed non deerat ei tamen in sententia dicenda cum prudentia, tum elegans
- 134 quoddam & eruditum orationis genus. * Nec habitus est tamen pater ipse Catulus princeps in numero patronorum: sed erat talis, ut, cum quosdam audires, qui tum erant præstantes, videretur esse inferior: cum autem ipsam audi-

audires sine comparatione, non modò contentus
 esses, sed melius non quæreres * Q. Metellus 135
 Numidicus & ejus collega M. Syllanus, dice-
 bant de Republ. quod esset illis viris & consulari
 dignitati satis. M. Aurelius Scaurus non saepe
 dicebat, sed politè; Latine verò in primis ele-
 ganter locutus: qua laus eadem in Aulo Albino
 benè loquendi fuit. Nam flamen Albinus et-
 iam in numero est habitus disertorum. Q. etiam
 Cæpio, vir acer, & fortis, cui fortuna belli,
 crimini; invidia populi, calamitati fuit. * Tum 146
 etiam C. & L. Memmij fuerunt oratores medio-
 cres, accusatores acres, atque acerbi. Itaque
 in iudicium capitis multos vocaverunt, pro reis,
 non saepè dixerunt. Sp. Torius satis valuit in po-
 pulari genere dicendi, is, qui agrum publicum vi-
 tiosa, & inutili lege, vectigali levavit. M. Mar-
 cellus Esernini pater, non ille quidem in patronis,
 sed & in promptis tamen, & non inexercitatis
 ad dicendum fuit, ut filius ejus, Lentulus. * L. 147
 etiam Cotta pratorius in mediocrium oratorum
 numero, dicendi non ita multum laude proces-
 serat, sed de industria cum verbis, tum etiam
 ipso sono quasi subrustico prosequebatur, atque
 imitabatur antiquitatem. Atque ego & in hoc
 ipso Cotta, & in aliis pluribus intelligo, me non
 ita disertos homines & retulisse in oratorum nu-
 merum, & relaturum: est enim propositum colli-
 gere eos, qui hoc munere in civitate functi sunt,
 ut tenerent oratorum locum; quorum quidem qua
 fuerit ascensio, & quam in omnibus rebus diffici-
 lis optimi perfectio, atque abjunctio, ex eo quod

138 dicam, existimari potest. * Quam multi enim jam oratores commemorati sunt, & quamdiu in eorum enumeratione versamur: cum tamen spisse atque vix, ut dudum ad Demosthenem & Hyperidem, sic nunc ad Antonium Crassumque peruenimus. Nam ego sic existimo, hos oratores fuisse maximos, & in his primum cum Græcorum gloria, Latine dicendi copia equatum.

139 * Omnia veniebant Antonio in mentem: eaque suo quaque loco, ubi plurimum proficere & valere possent, ut ab imperatore equites, pedites, levis armatura, sic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabantur. Erat memoria summa, nulla meditationis suspicio. Imperatus semper aggredi ad dicendum videbatur: sed ita erat paratus, ut iudices, illo dicente, nonnunquam viderentur non satis parati ad cavendum fuisse.

140 * Verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone: itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen est admodum inquinatè locutus, sed illa quæ propriè laus oratoris est in verbis (nam ipsum Latine loqui est illud quidem, ut paulo ante dixi, in magna laude ponendum: sed non tamen sua sponte, quàm quod est à plerisque neglectum: non enim tam præclarum est scire Latine, quàm turpe nescire: neque tam id mihi oratoris boni, quàm civis Romani proprium videtur, sed tamen Antonius in verbis & erigendis (neque id ipsum tamen leporis causa quàm ponderis) & collocandis, & tanquam ad artem dirigebat: verum multo magis hoc idem in sententiarum ornamentis, & conformationibus.

* Quo

* Quo genere quia praeſtat omnibus Demosthe- 141
nes ; idcirco oratorum est princ: ps iudicatus.
σχήματα enim quae vocant Graeci , ea maxime
ornant oratorem ; eaque non tam in verbis pin-
gencis habent pondus , quam illuminandis sen-
tentijs , Sed cum hac magna in Antonio , tum
actio singularis : quae si partienda est in gestum ,
atque vocem , gestus erat non verba exprimens ,
sed cum sententijs congruens : manus , humeri ,
latera , suppleſio pedis , status , incessus , omnis-
que motus cum verbis sententijsque consentiens ,
vox permanens , verum subrauca natura : sed
hoc vitium huic uni in bonum convertibat. 142

* Habebat enim flebile quiddam in quaestionibus ,
aptumque cum ad fidem faciendam , tum ad mi-
ſericordiam commovendam : ut verum videren-
tur in hoc illud , quod Demosthenem ferunt ei ,
qui quaesivisset , quid primum esset in dicendo ,
Actionem , quid secundum , idem , Et idem
tertium , respondisse. Nulla res magis penetrat
in animos , eosque fingit , format , flectit : talesque
oratores videri facit quales ipsi se videri volunt :
* Huic alij parem esse dicebant , alij anteponebant 143

L. Crassum. Illud quidem certe omnes ita iudi-
cabant , neminem esse , qui horum alterutro patro-
no , cuiusquam ingenium requireret. Equidem
quamquam Antonio tantum tribuo , quantum
supra dixi , tamen Crasso nihil statuo fieri po-
tuisse perfectius : inerat summa gravitas , erat tum
gravitate junctus facetiarum Et urbanitatis ora-
torius , non scurrilis lepos : Latine loquendi
accurata Et sine molestia diligens elegantia : in
diffe-

- indifferendo mira explicatio : cum de jure civili cum de equo , & bono disputaretur , argumentorum , & similitudinum copia. * Nam ut Antonius in conjectura movenda , aut sedanda suspitione , aut excitanda , incredibilem vim habebat : sic in interpretando , in definiendo , in explicanda equitate nihil erat Crasso copiosius : idque cum saepe alias , tum apud centumviros in M. Curij causa cognitum est. * Ita enim multa tam contra scriptum pro equo & bono dixit , ut hominem acutissimum Q. Scævolam , & in jure , in quo illa causa vertebatur , peritissimum , obrueret argumentorum exemplorumque copia , atque ita tum ab his patronis equalibus , etiam consularibus , causa illa dicta est , cum uterque ex contraria parte jus civile defenderet , ut eloquentium jurisperitissimus Crassus , jurisperitorum eloquentissimus Scævola putaretur , qui quidem cum peracutus esset ad excogitandum , quid in jure , aut equo verum aut esset , aut non esset , tum verbis erat ad rem cum summa brevitate
- 144 mirabiliter aptus. * Quare sit nobis orator in hoc interpretandi explanandique & differendi genere mirabilis , sic ut simile nihil viderim : in augendo , in ornando , in refellendo magis existimator metuendus , quam admirabundus. Verum ad
- 145 Crassum revertamur * Tum Brutus , Et si satis , inquit , mihi videbar habere cognitum Scævolam ex ijs rebus , quas audiebam saepe ex C. Rutilio , quo ut bar propter familiaritatem Scævole nostri , tamen ista mihi ejus dicendi tanta laus nota non erat. Itaque cæpi voluptatem , tam ornatum
- virum ,

virum, tamque excellens ingenium fuisse in no-
 stra Republ. Hic ego. * Noli, inquam Brute, 148
 existimare his duobus, quidquam fuisse in nostra
 civitate præstantius. Nam, ut paulo ante dixi,
 consultorum alterum disertissimum, disertorum
 alterum consultissimum fuisse; sic in reliquis re-
 bus ita dissimiles erant inter sese, statuere ut ta-
 men non posses, utrius te malles similiorem. Cras-
 sus erat elegantium parcissimus, Scævola parco-
 rum elegantissimus. Crassus in summa comitate
 habebat etiam severitatis satis, Scævola multa
 in severitate, non deerat tamen comitas. * Licet 149
 omnia hoc modo, Sed vereor, ne fingi videan-
 tur hæc, ut dicantur à me quodammodo: res se
 tamen sic habet, cum omnis virtus sit, ut vestra.
 Brute, vetus Academia dixit, mediocritas:
 uterque horum medium quiddam volebat sequi:
 sed ita cadebat, ut alter ex alterius laude par-
 tem, uterque autem suam totam haberet. * Tum 150
 Brutus, cum ex tua oratione mihi videor, in-
 quit, bene Crassum & Scævolam cognovisse, tum
 de te & de servio Sulpitio cogitans, esse quandam
 vobis cum illis similitudinem judico. Quonam,
 inquam, istuc modo? Quia mihi, & tu vide-
 ris, inquit, tantum juris civilis scire voluisse,
 quantum satis esset oratori: & Servius eloquen-
 tia tantum assumpsisse, ut jus civile facile possit
 tueri: at atesque vestra, ut illorum, nihil, aut
 non ferè multum differunt. * Et Ego, De me 151
 inquam, dicere nihil est necesse, de Servio au-
 tem & tu probè dicis, & ego dicam quod sentio:
 non enim facile quem dixerim plus studij quam
 illum,

- illum, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse: nam & in iisdem exercitationibus ineunte aetate fuimus, & postea unà Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset, & doctior: & inde ut redijt, videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse, quàm in prima secundus. Atque haud scio, an par principibus esse potuisset, sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longè omnium, non ejusdem modo aetatis, sed eorum etiam qui fuissent, in jure civili esse princeps. * Ain' tu? inquit, Brutus, etiamné Q. Scaevola Servium nostrum anteponis? Sic enim, inquam, Brute, existimo, juris civilis magnum usum & apud Scaevolam, & apud multos fuisse; artem in hoc uno: quod nunquam effecisset ipsius juris scientia, nisi eam praeterea didicisset artem, quae doceret rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambiguam primùm videre, deinde distinguere, postremò habere regulam, quâ vera & falsa judicarentur, & quâ, quibus proposita essent, quaeque non essent consequentia. * Hic etiam attulit hanc artem omnium artium maximam, quasi lucem, ad ea, quae confusè ab aliis aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit: Rectè, inquam, intelligis: sed adjanxit etiam & litterarum scientiam, & loquendi elegantiam: quae ex scriptis ejus, quorum similia nulla sunt, facillimè perspicì potest.
- 154 * Cum quae discendi causa duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo:

Gallo: Galli hominis acuti & exercitati promptam, & paratam in agendo, & in respondendo celeritatem, subtilitate diligentiaque superavit: Balbi, docti & eruditi hominis in utraque re consideratam tarditatem vicit expediendis conficiendisque rebus: sic & habet, quod uterque eorum habuit, & explevit, quod utriusque defuit.

* Itaque ut Crassus mihi videtur sapientius fecisse, 155

quam Scævola [hic enim causas studiosè recipiebat, in quibus à Crasso superabatur: ille se consuli volebat, ne qua in re inferior esset, quam Scævola] sic Servius sapientissimè: cum enim duæ civiles artes, ac forenses plurimum & laudis haberent & gratiæ perfecit, ut altera præstaret omnibus, ex altera tantum assumeret, quantum esset & ad tuendum jus civile, & ad obtinendam consularem dignitatem satis. * Tum 156

Brutus, Ita prorsus, inquit, & antea putabam: audiui enim nuper eum studiosè & frequenter Sami: cum ex eo jus nostrum pontificium, quæ ex parte cum jure civile conjunctum esset, vellem cognoscere: & nunc meum iudicium multò magis confirmo testimonio & iudicio tuo: simul illud gaudeo, quod & æquitas vestra, & pares honorum gradus, & artium studiorumque quasi finitima vicinitas, tantum abest ab obtreptione invidia, quæ solet lacerare pleròsque, ut ei non modò non exulcerare vestram gratiam, sed etiam conciliare videatur: quali enim te erga illum perspicio, tali illum in te voluntate iudicioque cognovi. * Itaque doleo & illius consilio & tua voce pop. Rom. carere tam diu, quod cum per se do-

157

bent

lendum est; tum multo magis consideranti, ad quos ista non translata sint, sed nescio quo pacto devenerint. Hic Atticus Dixeram, inquit, à principio, de Repub. ut sileremus, itaque faciamus: nam si isto modo volumus singulas res desiderare, non modò querendi sed ne lugendi quidem finem reperiemus. * Pergamus ergò, inquam, ad reliqua & institutum ordinem persequamur. Paratus igitur veniebat Crassus, expectabatur, audiebatur, à principio statim (quod erat apud eum semper accuratum) expectatione dignus videbatur: non multa jaçtatio corporis, non inclinatio vocis, nulla inambulatio, non crebra suppositio pedis, vebemens, & interdum irata, & plena justì doloris oratio, multa & cum gravitate facetiæ, quodque difficile est, idem & perornatus, & perbrevis. * Jam in altercando invenit parem neminem. Versatus est in omni ferè genere causarum, n. * urè in locum principum oratorum venit. Accusavit C. Carbonem eloquentissimum hominem admodum adolescens: summam ingenii non laudem modò, sed etiam admirationem est consecutus. * Defendit postea Liciniam virginem, cum anno XXXVII. natus esset, in ea ipsa causa fuit eloquentissimus, orationis que ejus scriptas quasdam partes reliquit. Voluit adolescens in colonia Narbonensi, causa popularis aliquid attingere; eamque coloniam, ut fecit, ipse deducere. Exstat in eam legem senior [ut ita dicam] quam illa ætas ferebat, oratio. Multa deinde causa; sed ita tacitus tribunatus, ut nisi in eo magistratu

cenavisset apud praconem Granium, idque nobis bis narravisset Lucilius, tribunum pleb. nesciremus fuisse. * Ita prorsus, inquit, Brutus: 161
 sed ne de Scaevola quidem tribunatu quidquam audivisse videor, & eum Collegam Crassi credo fuisse: omnibus quidem aliis, inquam, in magistratibus, sed tribunus anno post fuit: eoque & in Rostris sedente suavit Serviliam legem Crassus. Nam censuram sine Scaevola gessit. Eum enim magistratum nemo unquam Scaevolarum petivit. Sed haec Crassi cum edita oratio est, quam te saepe legisse certò scio, quatuor & triginta tum habebat annos, totidem annis mihi aetate prestabat: his enim consulibus eam legem suavit, quibus nati sumus, cum ipse esset Q. Cepione COS. natus, & C. Lelio, triennio ipso minor, quam Antonius. Quod id circò posui, ut dicendi Latine prima maturitas in qua aetate extitisset, posset notari: & intelligeretur jam ad summum pene esse perductam; ut eo nihil ferre quisquam addere posset, nisi qui à philosophia, à jure civili, ab historia fuisset instructior.
 * Erit, inquit M. Brutus, aut jam est iste, 162
 quem expectas? Nescio, inquam. Sed est etiam L. Crassi in consulatu pro Q. Cepione, defensione juncta non brevis ut laudatio, ut oratio autem, brevis. Postrema censoris oratio, qua anno duodequingagesimo usus est. In his omnibus inest quidam sine ullo fuce veritatis color, quin etiam Comprehensio & ambitus ille verborum [si sic periodum appellari placeo] erat apud illum contractus & brevis, & in membra qua-

- dam, qua *xōla* Graci vocant, dispartiebat,
 163 orationem lubentius. * Hoc loco Brutus, quan-
 doquidem tu istos oratores, inquit, tantopere
 laudas, vellem aliquid Antonio, prater illum de
 ratione dicendi sanè exilem libellum, plura
 Crasso libuisset scribere: cum enim omnibus me-
 moriam sui, tum etiam disciplinam dicendi
 nobis reliquissent: Nam Scævola dicendi ele-
 gantiam satis ex iis orationibus quas reliquit,
 164 habemus cognitam. * Et ego, mihi quidem à
 pueritia quasi magistra fuit, inquam, illa in
 legem Cepionis oratio: in qua *¶* auctoritas or-
 natur senatus, quo pro ordine illa dicuntur, *¶*
¶ invidia concitatur in iudicium, *¶* in accusato-
 rum factionem, contra quorum potentiam po-
 pulariter tum dicendum fuit. Multa in illa
 oratione graviter, multa leniter, multa aspere,
 multa facetè dicta sunt: plura etiam dicta,
 quam scripta: quod ex quibusdam capitibus ex-
 positis nec explicatis intelligi potest. Ipsa illa
 censoria contra C. Domitium collegam non est
 oratio, sed quasi capita rerum, *¶* orationis
 commentarium paulo plenius: nulla est epim
 altercatio clamoribus unquam habita majori-
 bus. Et verò fuit in hoc popularis *diſtio* excel-
 165 lens. * Antonii genus dicendi multò aptius ju-
 dicis, quam concionibus. Hoc loco ipsum Do-
 mitium non relinquo. Nam etsi non fuit in ora-
 torum numero; tamen pono satis in eo fuisse ora-
 tionis, atque ingenii: quo *¶* magistratus per-
 sonam, *¶* consularem dignitatem tueretur:
 quod idem de C. Celio dixerim, industriam in

eo summam fuisse, summâsque virtutes, eloquentiam tantum, quod esset in rebus privatis, amicis ejus, in repub., ipsius dignitati satis.

* Eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus, Latine, & diligenter loquentibus numeratus est: qui tamen summa nobilitate hominem, cognatione, sodalitate, collegio, summa etiam eloquentia. L. Philippum in consulatûs petitione superavit. Eodem tempore C. Clodius etsi propter summam nobilitatem & singularem potentiam magnus erat; tamen etiam eloquentia quandam mediocritatem afferebat.

* Eiusdem ferè temporibus fuit eques Romanus C. Titius, qui meo iudicio eo pervenisse videtur, quo potuit ferè Latinus orator sine Græcis litteris & sine multo usu pervenire. Hujus orationes tantum argutiarum, tantum exemplorum, tantum urbanitatis habent, ut penè Attico stylo scriptæ esse videantur. Easdem argutias in tragœdias satis quidem ille acutè, sed parùm tragicè transtulit. Quem studebat imitari L. Afranius poeta, homo perargutus; in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus. * Fuit etiam Q. Rubrius Varro, qui à senatu hostis cum C. Mario iudicatus est, acer & vehemens accusator: In eo genere sanè probabilis, doctus autem Græcis litteris, propinquus noster factus, ad dicendum. M. Graditius: M. Antonii per familiaris, cujus præfectus cum esset in Cilicia, est interfectus: qui accusavit C. Fimbriam, M. Marij Oratidiani patrem. * Atque etiam apud socios & Latinos oratores habiti sunt.

Q. Veltius Veltianus, è *Marsis*; quem ipse cognovi, prudens vir, & in dicendo brevis, *Q. & D. Valerii Sorani*, vicini & familiares mei, non tam dicendo admirabiles, quàm docti & *Gracis litteris*, & *Latinis*. *C. Rusticellus Bononiensis*, is quidem & exercitatus, & natura volubilis. Omnium autem eloquentissimus extrahanc urbem *T. Betucius Barrus Asculanus*: cujus sunt aliquot orationes *Asculi* habita. Illa *Roma* contra *Cepionem*, nobilis sanè. Cui orationi *Cepionis* ore respondit *Alius*: qui scriptitavit orationes multas, orator ipse
 170 numquam fuit. * Apud majores autem nostros video disertissimum habitum ex *Latio* *L. Papyrium Fregellanum*, *T. Grachi P. F.* ferè atate: ejus autem oratio est pro *Fregellanis* colonisque *Latinis*, habita in senatu. Tum *Brutus*, Quid tu igitur, inquit, tribuis istis externis quasi oratoribus? Quid censes, inquam, nisi idem, quod urbanis, prater unum, quod non est eorum urba-
 171 nitate quadam quasi colorata oratio? * Et *Brutus*, Quis est, inquit, iste tandem urbanitatis color? Nescio, inquam, tantum esse quendam scio. Id tu *Brute*, jam intelliges, cum in *Galliam* veneris. Audies tu quidem etiam verba quadam non trita *Roma*, sed hac mutari, de discique possunt. Illud est majus, quod in verbis nostrorum oratorum recinit quiddam &
 172 resonat urbanitas. Nec hoc in oratoribus modo apparet, sed etiam in ceteris. * Ego memini *T. Tineam Placentinum*, hominem facetissimum, cum familiari nostro *Q. Granio* pracone dicacitate certare. Eon', inquit *Brutus*, de quo

quo multa Lucilius? Isto ipso, sed Tineam non minus multa ridiculè dicentem Granius obruebat nescio quo sapore vernaculo: ut ego jam non mirer illud Theophrasto accidisse, quod dicitur, cum percunètaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet, & respondisset illa, atque addidisset, Hospes non pote minoris: tulisse eum molestè, se non effugere hospitis speciem, cùm atatem ageret Athenis, optimèque loqueretur. Omnium, sicut opinor, in nostris est quidam urbanorum, sicut ille Atticorum sonus. * Sed 173
domum redeamus, id est, ad nostros revertamur. Duobus igitur summis, Crasso & Antonio, D. Philippus proximus accedebat, sed longè intervallo, tamen proximus. Itaque eum, etsi nemo intercedebat, qui se illi anteferreret, neque secundum tamen, neque tertium dixerim, nec enim in quadrigis eum secundum numeraverim, aut tertium, qui vix è carceribus exierit, cùm palmam jam primus acceperit: nec in oratoribus, qui tantùm abstet à primò, vix ut in eodem curriculo esse videatur. Sed tamen erant ea in Philippo, quæ qui sine comparatione illorum spectaret, satis magna diceret: summa libertas in oratione, multa facetiæ, satis creber in recipiendis, solutus in explicandis sententiis, erat etiam in primis, ut temporibus illis, Grecis doctrinis institutus: in altercando cum aliquo aculeo & maledicto facetus. * Horum atati 174
propè conjunctus L. Gellius non tam vendibilis orator, quàm, ut nescires, quid ei deesset: nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitan-

dum, nec Romanarum rerum immemor, & verbis solatus satis: sed in magnos oratores incidit ejus atas. Multam tamen operam amicis, & utilem praeiuit, atque ita diu vixit, ut multarum atatum orationibus implicaretur, multum etiam in causis versaretur.

175 * Iisdem ferè temporibus D. Brutus, is, qui consul cum Mamerco fuit, homo & Graecis doctus litteris & Latinis. Dicebat enim L. Scipio non imperitè, Cneiusque Pompejus Sexti F. aliquem numerum obtinebat, nam Sext. frater ejus praestantissimum ingenium contulerat ad summam juris civilis, & ad perfectam geometriae & rerum Stoicarum scientiam. Item in jure & ante hos M. Brutus, & paulo post eum C. Bilienus, homo per se magnus, propè simili ratione summus evaserat, qui consul factus esset, nisi in Marianos consulatus, & in eas petitionis angustias

176 incidisset. * C. autem Octavii eloquentia, qua fuerat ante consulatum ignorata, in consulatu multis concionibus est vehementer probata. Sed ab eis, qui tantum in dicentium numero, non in oratorum fuerunt, jam ad oratores revertamur, Censeo, inquit Atticus. Eloquentes enim vi-

177 debar, non sedulos velle conquirere. * Festivitate igitur, & facetiis, inquam, C. Julius L. F. & superioribus, & equalibus suis omnibus prestitit; oratorque fuit minimè ille quidem vehemens, sed nemo lepore, nemo suavitate conditior. Sunt ejus aliquot orationes, ex quibus sicut ex ejusdem tragædiis, lenitas ejus sine

178 nervis perspicitur. † Ejus equalis P. Cethe-

gus, cui de republica satis suppediabat oratio: totam enim tenebat eam, penitusque cognorat. Itaque in senatu consularium auctoritatem assequeretur: sed in causis publicis nihil: in privatis satis veterator videbatur. Erat in privatis causis Q. Lucretius Lippilo & acutus, & jurisperitus. Nam P. Antistius concionibus aptior, quam iudiciis: prudens etiam T. Annius Velina & in ejus generis causis orator sane tolerabilis. In eodem genere causarum multum erat T. Juventius, nimis ille quidem lentus in dicendo; & penè frigidus: sed & ille callidus, & in capiendo adversario versutus, & praterea nec indoctus, & magna cum juris civilis intelligentia. * Cujus auditor P. Orbius, meus ferè equalis in dicendo non nimis exercitatus, in jure autem civili non inferior, quam magister fuit. Nam T. Ausidius, qui vixit ad summam senectutem, volebat esse similis horum, eratque & bonus vir, & innocens: sed dicebat parum. Nec sanè plus frater ejus M. Virgilius, qui tribunus plebis L. Sylla imperatori diem dixit. Ejus collega P. Magius, in dicendo paulo tamen copiosior. * Sed omnium oratorum sive tabularum, qui & planè indocti, aut inurbani, aut rustici etiam fuerunt, quos quidem ego cognoverim, solutissimum in dicendo, & acutissimum iudico nostri ordinis Quintum Sertorium, equestris Cajum Gorgonium. Fuit etiam facilis & expeditus ad dicendum, & vite splendore multo, & ingenio sanè probabilis T. Junius L. F. tribunitius: quo accusante P. Sextus

pr. designatus, damnatus est ambitus: is pro-
 cessisset honoribus longius, nisi semper infirma,
 181 atque etiam agravaletudine fuisset. * Atque
 ego praclare intelligo, me in eorum commemo-
 ratione versari, qui nec habiti sint oratores,
 neque fuerint, prateritiqui à me aliquot ex ve-
 teribus, commemoratione aut laude dignos: sed
 hac quidem ignoratione: quid enim est superioris
 etatis, quod scribi possit de iis, de quibus nulla
 monumenta loquuntur, nec aliorum, nec ipso-
 rum? De iis autem, quos ipsi vidimus, nemi-
 nem ferè pratermittimus eorum, quos aliquan-
 182 do dicentes vidimus. * Volo enim sciri, in tan-
 ta, & in tam vetere republ. maximis premiis
 eloquentia propositis, omneis cupisse dicere, non
 plurimos ausos esse, potuisse paucos. Ego tamen
 ita de unoquoque dicam, ut intelligi possit quem
 existinem clamatorem, quem oratorem fuisse.
 Iisdem ferè temporibus, atate inferiores paulo,
 quam Julius, sed aequales propemodum fuerunt
 C. Cotta. P. Sulpitius. Q. Varius, Cn. Pompo-
 nius, C. Curio, L. Fufius, M. Drusus. P. An-
 tistius, nec ulla atate uberior oratorum foetus
 183 fuit. * Ex his Cotta & Sulpitius cum meo ju-
 dicio, tum omnium, facile primas tulerunt.
 Hic Atticus, Quomodo istuc dicis, inquit, cum
 tuo iudicio, tum omnium? semperne in oratore
 probando, aut improbando, vulgi iudicium,
 eum intelligentium iudicio congruit? An alii
 probantur à multitudine, alii autem ab iis, qui
 intelligunt? Rectè requiris, inquam, Attice,
 sed audies ex me fortasse, quod non omnes
 pre-

proben. * Antu, inquit, adlaborasse huic 184

modo, Bruto probaturus es? Plane, inquam, Attice, disputationem banc de oratore probando, aut improbando, multo malim tibi & Bru-

so placere, eloquentiam autem meam populo probari velim. Etenim necesse est, qui ita dicat, ut à multitudine probetur, eundem doctis probari: nam, quid in dicendo rectum sit aut pravum, ego judicabo, si modo is sum, qui id

possim, aut sciam judicare: qualis verò sit orator, ex eo, quod is dicendo efficiet, poterit intelligi. * Tria sunt enim, ut quidem ego sentio, 185

qua sint efficienda dicendo: ut doceatur is, apud quem dicitur, ut delectetur, ut moveatur vehementius. Quibus virtutibus oratoris horum

quidque efficiatur, aut quibus vitiis orator, aut non assequatur hac, aut etiam in his labatur & cadat, artifex aliquis judicabit. Efficiatur autem ab oratore, necne, ut ii, qui audiunt, ita afficiantur, ut orator velit: vulgi assensu, & populari approbatione judicari solet.

Itaque nunquam de bono oratore, aut non bono doctis hominibus cum populo dissensio fuit.

* Ancenses, dum illi vignerunt, quos ante dixi, 186

non eosdem gradus oratorum vulgi iudicio, & doctorum fuisse? De populo si quem ita rogavisses, Quis est in hac civitate eloquentissimus?

in Antonio, & Crasso, aut dubitaret, aut hunc alius, illum alius diceret. Nemonè Philippum tam suavem oratorem, tam gravem, tam facetum his anteferret, quem nosmetipsi qui hac arte aliqua volumus expendere, proximum illis

fuisse dicimus? Nemo profecto, id enim ipsum
 est summi oratoris, summum oratorem populo
 187 videri. * Quare tibicen Attigenidas dixerit
 discipulo sanè frigenti ad populum, Mihi cane
 & Musis: ego huic Bruto dicenti, ut solet, apud
 multitudinem, Mihi cane, & populo, mi
 Brute, dixerim: ut qui audient, quid effi-
 ciatur, ego etiam cur ita efficiatur, intelligam.
 Credit iis, quæ dicuntur, qui audit oratorem,
 vera putat, assentitur, probat, fidem facit
 188 oratio. * Tu artifex, quid quæris amplius?
 Delectatur audiens multitudo, & ducitur ora-
 tione, & quasi voluptate quadam perfunditur.
 Quid habes quod disputes? Gaudet, dolet, ri-
 det, plorat, favet, odit, contemnit, invi-
 det, ad misericordiam inducitur, ad puden-
 dum, ad pigendum, irascitur, miratur,
 sperat, timet: hæc perinde accidunt, ut eorum
 qui adsunt, mentes verbis & sententiis, &
 actione tractantur. Quid est, quod exspectetur
 docti alicujus sententia? Quod enim probat mul-
 tudo, hoc idem doctis probandum est. Deni-
 que hoc specimen est popularis iudicii, in quo
 nunquam fuit populo cum doctis intelligentibus-
 que dissensio. * Cum multi essent oratores in
 189 vario genere dicendi, quis unquam ex his ex-
 cellere iudicatus est vulgi iudicio, qui non idem
 à doctis probaretur? Quando autem dubium
 fuisset apud patres nostros, eligendi cui patroni
 daretur optio, quin aut Antonium optaret, aut
 Crassum? Aderant multi alii, tamen utrum
 de his potius dubitasset aliquis; quin alterum,
 nemo.

nemo. Quid? adolescentibus nobis, cum
 esset Cotta & Hortensius, num quis, cui qui-
 dem eligendi potestas esset, quenquam his ante-
 ponebat? * Tum Brutus, quid tu, inquit, 190
 queris alios? de te ipso nonne quid optarent rei,
 quid ipse Hortensius judicaret, videbamus?
 qui cum partiretur tecum causas (sape
 enim inter fui) perorandi locum, ubi pluri-
 mum pollet oratio semper tibi relinquebat. Fa-
 ciebat ille quidem, inquam, & mihi, bene-
 volentia credo ductus, tribuebat, omnia: sed
 ego, qua de me populi sit opinio, nescio: de reli-
 quis hoc affirmo, qui vulgi opinione disertissimi
 habiti sint, eosdem intelligentium quoque judi-
 cio fuisse probatissimos. * Nec enim posset idem 191
 Demosthenes dicere, quod dixisse Antimachum
 Clarium poetam ferunt, qui cum, convocatis
 auditoribus, legeret eis magnum illud quod no-
 vistis, volumen suum, & num legentem om-
 nes, prater Platonem, reliquissent, Legam, in-
 quit, nihilominus: Plato enim mihi unus instar
 est omnium: me illum, & recte. Poëma enim
 reconditum, paucorum approbatione, oratio
 popularis ad sensum vulgi debet moveri. At,
 si eundem hunc Platonem unum auditorem ha-
 beret Demosthenes, cum esset relictus à ceteris,
 verbum facere non posset. * Quid? tu Brute, 192
 posses, site, ut Curionem quondam, concio re-
 liquisset? Ego verò, inquit ille, ut me tibi in-
 dicem, in eis etiam causis, in quibus omnis
 res nobis eum iudicibus est, non cum populo, ta-
 men si à corona relictus sum, non queam dicere.

ita se, inquam, res habet: ut, si tibia inflata non referant sonum, abjiciendas eas sibi tibicem putet: sic oratori populi aures tanquam tibiae sunt: ea si inflatum non recipiunt, aut si auditor omnino tanquam equus non facit: agitandi
 193 finis faciendus est. * Hoc tamen interest, quod vulgus interdum non probandum oratorem probat, sed probat sine comparatione, cum à mediocri, aut etiam à malo delectatur: eo est contentus, esse melius non sentit: illud quod est, quaecumque est, probat: tenet enim aures vel mediocris orator, sit modo aliquid in eo: nec res ulla plus apud animos hominum, quam ordo & ornatus orationis valet. * Quare quis ex populo, cum Q. Scaevolam pro M. Coponio dicentem audiret in ea causa, de qua ante dixi, quiddam politius aut elegantius, aut omnino melius aut expectaret, aut posse fieri putaret, cum hoc probare vellet, M. Curium, cum ita heres institutus esset, si pupillus ante mortuus esset, quam in suam tutelam venisset, pupillo non nato heredem esse non posse, quid ille non dixit de testamentorum jure, de antiquis formulis, quemadmodum scribi oportuisset, si etiam filio non nato heres institueretur? * Quàm captiosum esse populo, quod scriptum esset, negligi, & opinione quæri voluntates, & interpretatione disertorum, scripta simplicium hominum pervertere? Quàm ille multa de auctoritate patris sui, qui semper jus illud esse defenderat? quàm omnino multa de conservando jure civili? Quæ quidem omnia cum peritè, & scienter, tum ita
 bre-

breviter & pressè, & satis ornatè & pereleganter diceret, quis esset in populo, qui aut expectaret, aut fieri posse quidquam melius putaret?

* at verò, ut contra Crassum ab adolescente delicato, qui in littore ambulans scalnum reperisset, ob eamque rem adificare navem concupivisset, exorsus est, similiter Scævola ex uno scalmo captionis centumvirale iudicium hereditatis effecisse: hoc in illo initio consecutus, multis ejusdem generis sententiis delectavit, animosque omnium, qui aderant, in hilaritatem à severitate traduxit: quod est unum ex tribus, qua dixi ab oratore effici debere. Deinde hoc voluisse eum, qui testamentum fecisset, hoc sensisse, quomodo filius non esset, qui in suam tutelam veniret, sive non natus, sive non mortuus, Cujus heres ut esset, ita scribere pleròsque, & id valere, & valuisse semper. Hac & multa ejusmodi dicens, fidem faciebat, quod est ex tribus oratoris officiis alterum. * Deinde equum bonum, testamentorum sententias, voluntatesque tutatus est: quanta esset in verbis captio, cum in ceteris rebus, tum in testamentis, si negligenter voluntates, quantam sibi potentiam Scævola assumeret, si nemo auderet testamentum facere postea, nisi de illius sententia? Hac cum graviter, tum ab exemplis copiosè, tum etiam ridiculè & facetè explicans, eam admirationem assensionemque commovit, dixisse ut contra nemo videretur. Hoc erat oratoris officium partitione tertium, genere maximum.

* Hic ille de populo iudex, qui separatim alte-

rum admiratus esset; idem, audito altero, iudicium suum contemneret: at verò intelligens, & doctus audiens Scaevolam, sentiret esse quoddam uberius dicendi genus & ornatius: ab utroque autem causa perorata, si quæreretur, uter præstaret orator, nunquam profectò sapientis iudicium à iudicio vulgi discreparet. * Qui præstat igitur intelligens imperito? Magna re & difficili, si quidem magnum est scire, quibus rebus efficiatur, amittaturvè dicendo illud, quidquid est, quod aut effici dicendo oportet, aut amitti non oportet. Præstat etiam illo doctus auditor indocto; quod sæpè, cum oratores duo aut plures populi iudicio probantur, quod dicendi genus optimum sit, intelligit. Nam illud quod populo non probatur, ne intelligenti quidem auditori probari potest: ut enim ex nervorum sono in fidibus, quam scienter ii pulsati sint, intelligi solet: sic ex animorum motu cernitur, quid tractandis

200 his perficiat orator. * Itaque intelligens dicendi existimator, non assidens, & attentè audiens, sed uno aspectu, & præteriens, de oratore sæpè iudicat. Videt oscitantem iudicem, loquentem cum altero, nonnunquam etiam circumstantem, mittentem ad horas questorem, ut dimittat, rogantem: intelligit oratorem in ea causa non adesse, qui possit animis iudicum admovere orationem, tanquam fidibus manum. Idem si præteriens aspexerit erectos intuentes iudices, ut aut doceri de re, idque etiam vultu probare videantur; aut, ut avem cantu aliquo, sic illos viderit oratione quasi suspensos teneri,

aut, id quod maxime opus est, misericordia, odio, motu animi aliquo perturbatos esse vehementius: ea si prateriens, ut dixi, aspexerit, si nihil audierit, tamen oratorem versari in illo iudicio, & opus oratorium fieri aut perfectum iam esse profecto intelliget. * Cum haec differuissem, uterque assensus est, & ego tanquam de integro ordiens, Quando igitur, inquam, a Cotta & Sulpitio haec omnis fluxit oratio, cum hos maxime iudicio illorum hominum, & illius aetatis dixissem probatos, revertar ad eos ipsos: tum reliquos, ut institui, deinceps persequar. Quoniam ergo oratorum bonorum [hos enim quarimus] duo genera sunt, unum attenuate pressaque, alterum sublatae ampleque dicentium: etsi id melius est, quod splendidius & magnificentius, tamen in bonis omnia, quae summa sunt, iure laudantur, sed cavenda est presso illi oratori inopia & jejunitas: amplo autem, inflatum, & corruptum orationis genus. * Inveniebat igitur acute Cotta, dicebat pure ac solute: & ut ad infirmitatem laterum perscienter contentionem omnem remiserat, sic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus. Nihil erat in eius oratione nisi sincerum, nihil nisi secum etque sanum, illudque maximum, quod cum contentione orationis flectere animos iudicium vix posset, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat, ut idem facerent a se commoti, quod a Sulpitio concitati. * Fuit enim Sulpitius vel maxime omnium, quos quidem ego audiverim, grandis, & ut ita dicam,

tra-

tragicus orator, vox cum magna, tum suavis
 & splendida: gestus & motus corporis ita ve-
 nustus, ut tamen ad forum, non ad scenam in-
 stitutus videretur. Incitata & volubilis, nec
 ea redundans tamen, nec circumfluens oratio.
 Crassum hic volebat imitari, Cotta malebat An-
 tonium: sed ab hoc vis aberat Antonis; Crassi
 204 ab illo lepos. * O magnam, inquit, Artem
 Brutus: siquidem istis, cum summi essent orato-
 res, dueres maxima altera alteri defuit. Atque
 in his oratoribus illud animadvertendum est,
 posse esse summos, qui inter se sint dissimiles: ni-
 hil enim tam dissimile, quam Cotta Sulpitio: &
 uterque equalibus suis plurimum praestitit. Qua-
 re hoc doctoris intelligentis est, videre quò ferat
 natura sua quemque, & ea duce utentem sic
 instituere, ut Isocratem in acerrimo ingenio
 Theopompi, & lenissimo Ephori dixisse traditum
 est, alteri se calcaria adhibere, alteri frenos.
 205 Sulpicii orationes, quae feruntur, eas post mor-
 tem ejus scripsisse P. Caninius putatur, equalis
 meus, homo extra nostrum ordinem meo judi-
 cio disertissimus. Ipsius Sulpitii nulla oratio est,
 saepeque ex eo audiui, cum se scribere neque con-
 suevisse, neque posse diceret: Cotta pro lege Varia
 qua inscribitur, eam L. Aelius scripsit Cotta ro-
 gatu. Fuit is omnino vir egregius, & eques Rom.
 cum primis honestus, idemque eruditissimus & Graecis
 litteris & Latinis, antiquitatisque nostrae & in-
 ventis rebus, & in actis scriptorumque veterum
 litteratè peritus, quam scientiam Varro noster
 acceptam ab illo, auctamque per sese, vir in-
 genio

genio præstans, omnique doctrina, pluribus & illustrioribus litteris explicavit. * Sed idem 206
 Ælius, Stoicus esse voluit, orator autem nec audit unquam, nec fuit: scribebat tamen orationes, quas alii dicerent, ut Q. Metello F. ut Q. Capioni, ut Q. Pompeio Rufo; quanquam is etiam ipse scripsit eas, quibus pro se est usus, sed non sine Ælio: His enim scriptis etiam ipse inter fui: cum essem apud Ælium adolescens, cumque audire perstudiosè solerem. Cottam autem miror summum ipsum oratorem, minimèque ineptum Ælianas leveis oratiunculas voluisse existimari suas. * His duobus ejusdem ætatis an- 207
 numerabatur nemo tertius, sed mihi placebat Pompejus maximè: vel dicam, minimè displicebat. Locus erat omnino in maximis causis, præter eos, de quibus supra dixi, nemini: propterea quod Antonius, qui maximè expetebatur, facilis in causis recipiendis erat: fastidiosior Crassus, sed tamen recipiebat, horum qui neutrum habebat, confugiebat ad Philippum ferè, aut ad Casarem, Cotta & Sulpitius expetebatur, ita ab iis sex patronis causa illustres agebantur: neque tam multa, quàm nostra ætate, judicia fiebant: neque hoc, quod nunc fit, ut causa singula defenderentur à pluribus, quo nihil est vitiosius. * Respondemus iis, quos non audivimus: 208
 in quo primum sæpè aliter est dictum: aliter ad nos relatum: deinde magni interest, coram videre me, quemadmodum adversarius de quaque re asseveret: maximè autem quemadmodum quaque res audiatur. Sed nihil vitiosius, quàm

cum unum corpus debeat esse defensionis, nasci de integro causam, cum sit ab altero perorata.

209 * Omnium enim causarum, unum est naturale principium, una peroratio: relique partes, quasi membra suo queque loco locata, suam vim & dignitatem tenent. Cum autem difficile sit in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere, ut sibi ipse non conveniat: quanto difficilius cavere, ne quid dicas, quod non conveniat ejus orationi, qui ante te dixerit? Sed quia labor multo major est, totam causam, quam partem dicere, & quo plures inveniuntur gratie, si uno tempore dicas pro pluribus, idcirco hanc consue-

210 tudinem libenter adscivimus. * Erant tamen, quibus videretur illius etatis tertius Curio: quia splendidioribus fortasse verbis utebatur: & quia Latine non pessime loquebatur: usu, credo, aliquo domestico: nam litterarum admodum nihil sciebat: Sed magni interest, quos quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur à puero, quemadmodum patres, pedagogi, matres etiam

211 loquantur. * Legi epistolas Corneliae matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quam sermone matris: Auditus est nobis Leliae Caii filiae saepe sermo, ergo illam patris elegantiam tinctam vidimus, & filius ejus Mutias ambas, quarum sermo mihi fuit notus: & neptes Licinias quas nos quidem ambas, hanc verò Scipionis etiam tu Brute, credo, aliquando audisti loquentem. Ego verò ac lubenter quidem, inquit Brutus: & eò lubentius, quòd L.

212 Crassierat filia. * Quid? Crassum, inquam, illum

illum censes istius Licinia filium, Crassi testamento qui fuit adoptatus? Summo iste quidem dicitur ingenio fuisse, inquit. Et verò hic Scipio, collega meus, mihi sanè bene & loqui videtur, & dicere. Rectè, inquam, iudicas Brute; etenim istius genus est ex ipsius sapientia stirpe generatum. Nam & de duobus avis jam diximus, Scipione & Crasso, & de tribus proavis. Q. Metello, cuius quatuor filii: P. Scipione, qui ex dominatu T. Gracchi privatus in libertatem Remp. vindicavit; Q. Scavola augure; qui peritissimus juris, idèmq; percomis est habitus.

* Jam duorum abavorum quàm est illustre nomen P. Scipionis, quibus consul fuit, qui est Corculum dictus: alterius omnium sapientissimi, C. Lælii? O generosam inquit, stirpem, & tanquam in unam arborem plura genera, sic in istam domum multorum insitam atque illuminatam sapientiam. Similiter igitur suspicor, ut conferamus parva magnis, Curionis etsi pupillus relictus est, patrio fuisse instituto, puro sermone assuefactam domum: & eò magis hoc iudico, quòd neminem ex iis quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognovi in omni genere honestarum artium tum indoctum, tum rudem.

* Nullum enim Poëtam noverat, nullum legerat Oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat, non publicum jus, non privatum & civile cognoverat, quamquam id quidem fuit etiam in aliis, & magnis quidem Oratoribus, quos parum his instructos artibus videmus: ut Sulpitium, ut Antonium.

bant dicendi opus elaboratum : idque cum con-
 staret ex quinque notissimis partibus ; nemo in
 in aliqua parte eorum omnino nihil poterat , in
 quacunque enim una planè claudicaret. Orator
 215 esse non potest. * Sed tamen alius in alia excelle-
 bat , magis reperiebat . quid dici opus esset , &
 quomodo preparari , & quo loco locari : memoriâ-
 que ea comprehendebat Antonius : excellebat au-
 tem actione : erantque ei quedam ex his parria
 cum Crasso , quedam etiam superiora. At Crassi
 magis enitebat oratio. Nec verò Sulpitio , ne-
 que Cotta dicere possumus , neque cuiquam bono
 Oratori rem ullam ex illis quinque partibus planè,
 216 atque omninò defuisse. * Itaque in Curio ne hoc
 verissimè judicari potest , nullà re unâ magis
 Oratorem commendari , quàm verborum splen-
 dore & copiâ. Nam cum tardus in cogitando ,
 tum in instruendo dissipatus fuit. Reliqua duo
 sunt , agere , & meminisse , in utroque cachin-
 nos irridendum commovebat. Motus erat is ,
 quem & C. Julius in perpetuum notavit , cum
 ex eo , in utrâque partem toto corpore vacil-
 lante quaesivit quis loqueretur è lintre : & Cn. Si-
 cinias homo impurus , sed admodum ridiculus ,
 217 neque aliud in eo oratoris simile quidquam. * Is
 cum trib. plebis Curionem & Octavium COSS.
 produxisset , Curioque multa dixisset , sedente
 Cn. Octavio collega , qui devinctus erat fasciis ,
 & multis medicamentis propter dolorem artuum
 delibutus ; Nunquam , inquit , Octavi , collega tuo
 gratiam referes : qui nisi se suo more jactitavisset ,
 hodie te istic musca comedissent. Memoria
 autem

antem ita fuit nulla , aut aliquoties , tria cum
 proposuisset , aut quartum adderet , aut tertium
 quareret : qui in iudicio privato vel maxime ,
 cum ego pro Tænia Cottaperoravissem , ille con-
 tra me Servio Nevio diceret , subito totam caus-
 sam oblitus est , idque veneficiis , & cantioni-
 bus Titinnie factum esse dicebat. * Magna hæc 218
 immemoris ingenii signa : sed nihil turpius , quam
 quod etiam in scriptis obliuisceretur , quid paulò
 antè posuisset , ut in eo libro , ubi se exeuntem è
 se. atque , & cum Pansa nostro , & cum Curione
 filio colloquentem facit , cum senatum Caesar
 COS. habuisset , omnisque ille sermo ductus è
 percunctatione filii , quid in senatu esset actum.
 In quo multis verbis cum inveheretur in Cæsa-
 rem Curio , disputatioque esset inter eos , ut est
 consuetudo dialogorum . cum sermo esset insti-
 tutus , senatu omisso , quem senatum Caesar COS.
 habuisset , reprehendit eas res , quas idem
 Caesar anno post , & deinceps reliquis annis ad-
 ministravisset in Gallia. * Tum Brutus ad- 219
 mirans , tantamne fuisse oblivionem , inquit ,
 in scripto præsertim , ut ne legens quidem un-
 quam senserit , quantum flagitii commisisset ?
 Quid autem inquam , Brute , stultius , quam
 si ea vituperare volebat , quæ vituperavit , non
 eo tempore instituere sermonem , cum illarum
 rerum jam tempora præterissent ? sed ita totus
 erat , ut in eodem sermone dicat in senatu se Cæ-
 sare consule non accedere , sed id dicat ipso
 COS. exiens à senatu. Jam qui hæc parte ani-
 mi , quæ custos est cæterarum ingenii partium ,

- tam debilis esset, ut ne in scripto quidem meminisset, quid paulò antè posuisset; huic minime mirum est ex tempore dicendi solitam effluere mentem. * Itaque cum ei nec officium deesset, & flagraret studio dicendi: per pauca ad eum causa deferebantur. Orator autem vivis ejus aequalibus, proximus optimis numerabatur, propter verborum bonitatem, ut antè dixi, & expeditam, ac profluentem quodammodo celeritatem. Itaque ejus orationes aspiciendas tamen censeo: sunt illa quidem languidiores: verum tamen possunt augere, & quasi alere in bonum, quod in illo mediocriter fuisse concedimus: quòd habet tantam vim, ut solùm sine aliis in Curione speciem oratoris alicujus effecerit. Sed ad instituta redimus. * In eodem igitur numero ejusdem aetatis C. Carbo fuit, illius eloquentissimi viri filius, non satis acutus orator: sed tamen orator numeratus est. Erat in verbis gravitas, & facile dicebat, & auctoritatem naturalem quamdam habebat oratio. Acutior Q. Varius rebus inveniendis: nec minus verbis expeditus: foris verò auctor, & vehemens, & verbis nec inops, nec abjectus, & quem planè oratorem dicere auderes. Cn. Pomponius lateribus pugnans, incitans animos, acer, acerbus, criminofus. * Multum ab iis aberat L. Fufius: tamen ex accusatione M. Aquilii diligentia fructum ceperat. Nam M. Drusum, tuum magnum avunculum, gravem oratorem ita duntaxat cum de rep. diceret: L. autem Lucillum etiam acutum, patrèque tuum, Brute, juris quoque & publici, & pri-

privati sanè peritum: *M. Lucillum*, *M. Octavium Cn. filium*; qui tantum auctoritate dicendoque valuit, ut legem *Semproniam frumentariam*, populi frequentis suffragiis abrogaverit: *Cn. Octavium*, *M. filium*, *M. Catonem patrem Q.* etiam *Catulum filium* abducamus ex acie, id est à iudiciis, & in praesidiis reipub. cui facile satisfacere possint, collocemus. * Eodem *Q.* 223
Capionem referrem, nisi nimis equestri ordini deditus, à senatu discessisset. *C. Carbonem*, *M. Marium*, & ex eodem genere compluribus minimè dignos elegantis conventus auribus, aptissimos cognovi turbulentis concionibus, quo in genere [ut in iis perturbem atatum ordinem] nuper *L. Quinctius* fuit: aptior autem etiam *Palicanus* auribus imperatorum. * Et quoni- 224
am huius generis facta mentio est: seditiosorum omnium post *Gracchos*, *L. Apulejus Saturninus*, eloquentissimus visus est, magis specie tamen, & motu, atque etiam ipso amictu sapiebat homines, quàm aut dicendi copia, aut mediocritate prudentia. Longè autem post natos homines, & improbissimus *C. Servilius Glaucia*: sed peracutus, & callidus, cum primisque ridiculus. Is ex summis, & fortuna, & vita sortibus in pratura, *COS.* factus esset, si rationem eius haberi licere iudicatum esset. Nam & plebem tenebat, & equestrem ordinem beneficio legis devinxerat. Is prator eodem die, quo *Saturninus* tribunus plebis, *Mario* & *Flacco* *COSS.* publicè est interfectus: homo simillimus Atheniensis *Hyperboli*; cuius improbitatem

- 225 *veteres Atticorum comœdia notaverunt. * Quos
Sex. Titius consecutus, homo loquax sanè & sa-
tis acutus, sed tam solutus, & mollis in gestu,
ut saltatio quaedam nasceretur, cui saltationi
Titius nomen esset. Ita cavendum est, ne quid
in agendo dicendove facias, cuius imitatio ri-
deatur. Sed ad paulo superiorem etatem revecti
sumus: nunc ad eam, de qua aliquantulum locuti*
- 226 *sumus, revertamur. * Conjunctus igitur Sulpi-
tius etati P. Antistius fuit, rabula sanè probabilis,
qui multos cum tacuisset annos, neque contemni
solum, sed irrideri etiam solitus esset, in tribu-
natum primum contra C. Julii illam consulatus pe-
titionem extraordinariam, veram causam a-
gens, est probatus: & eò magis, quod eandem
causam cum ageret ejus collega ille ipse Sulpiti-
us hic plura & acutiora dicebat. Itaque post
tribunatum primò multa ad eum causse: deinde
omnes, maxima quæcunque erant, defereban-*
- 227 *tur. * Rem videbat acutè; componebat dili-
genter, memoria valebat: verbis non ille qui-
dem ornatis utebatur: sed tamen non abjectis.
Expedita autem erat, & perfacile currens ora-
tio. Erat ejus quidem tanquam habitus non
inurbanus: actio paulum cum vitio vocis: tum
etiam ineptiis claudicabat. Hic temporibus
floruit iis quibus inter profectioem redi-
tumque L. Sylla sine jure fuit & sine ulla
dignitate resp. Hoc etiam autem magis pro-
habatur, quòd erat ab oratoribus quaedam
in foro solitudo: Sulpitius occiderat, Cotta
abierat, & Curio: vivebat è reliquis patronis
ejus*

huius aetatis nemo praeter Carbonem, & Pompo-
 nium: quorum utrumque facile superabat.
 * Inferioris autem aetatis erat proximus L. Si- 228.
 senna doctus vir, & studiis optimis deditus,
 bene Latine loquens, gnarus Reip. non sine fa-
 cetiis: sed neque laboris multi, nec satis ver-
 satus in causis: interjectusque inter duas aetates
 Hortensii, & Sulpitii, nec majorem consequi
 poterat, & minori necesse erat credere. Huius
 omnis facultas ex historia perspicui potest: quae
 cum facile omnes vincat superiores; tum iudicat
 tamen quantum absit à summo, quamque genus
 hoc descriptionis nondum sit satis Latinis literis illu-
 stratum. Nam Q. Hortensii admodum adole-
 scentis ingenium, ut Phidiae signum, simul adspe-
 ctum & probatum est. * Is L. Crasso, P. Sca- 229
 vola COSS. primum in foro dixit: & apud hos
 quidem consules: & cum eorum, qui assuerunt,
 tum ipsorum consulum, qui omnes intelligentiam
 anteibant, iudicio discessit probatus. Undevi-
 ginti annos natus erat eo tempore. Est autem
 L. Paulo, C. Marcello COSS. mortuus, ex
 quo videmus eum in patronorum numero annos
 quatuor & XL. fuisse. Hoc de Oratore paulo
 post plura dicemus: hoc autem loco volumus
 aetatem eius in disparem Oratorum aetatem inclu-
 dere: quamquam id quidem usu venire necesse
 fuit, quibus paulo longior vita contigit, ut &
 cum multo maioribus natus, quam essent ipsi,
 & cum aliquantò minoribus compararentur: ut
 Accius isdem edilibus ait, se & Pacuvium do-
 cuisse fabulam: cum ille octoginta, ipse trigin-

230 *ta annos natus esset. * Sic Hortensius non cum suis aequalibus solum, sed & mea cum aetate & cum tua, Brute, & cum aliquanto superiore conjungitur. Siquidem & Crasso vivo, dicere solebat: & magis iam etiam vigeat cum Antonio: & cum Philippo iam senes, pro Cn. Pompei bonis dicente. In illa causa, adolescens cum esset, princeps fuit: & eorum, quos in Sulpitii aetate posui, in numerum facile pervenerat: & suos inter aequales, M. Pisonem, M. Crassum, Cn. Lentulum, P. Lentulum Suram, longe praestitit: & me adolescentem nactus octo annis minorem, quam erat ipse, multos annos in studio ejusdem laudis exercuit: & tecum simul sicut ego pro multis, sic ille pro Appio Claudio dixit, paulo ante mortem. * Vides igitur, ut ad te oratorem, Brute, perveniremus, tam multis inter nostrum tuumque initium dicendi interpositis oratoribus? ex quibus, quoniam in hoc sermone nostro statui neminem eorum, qui viverent, nominare, ne vos curiosius eliceretis ex me, quid de quoque judicarem, eos, qui jam sunt mortui, nominabo. Tum Brutus, non est, inquit ista causa, quam dicis, quam obrem de his, qui vivunt, nihil velis dicere. Quanam igitur, inquam, est? Vereri te, inquit, arbitror, ne per nos hic sermo tuus emanet, & si tibi succenseant, quos praeterieris. Quid? vos, inquam tacere non poteritis? Nos quidem, inquit, facillime: sed tamen te arbitror mallo id ipsum tacere, quam taciturnitatem nostram*

232 *experiri. * Tum ego, Verè tibi, inquam,*
Brute

Brute dicam: nam me existimavi in hoc sermone
 usque ad hanc etatem esse venturum, sed ita tra-
 xit ordo etatum orationem, ut iam ad minores
 etiam perverim. Interpone igitur, inquit, si
 quos videtur, deinde redeamus ad te, & ad
 Hortensium. Immò verò, inquam, ad Horten-
 sium: de me alii dicent, si qui volent. Minimè
 verò, inquit; nam etsi me facile omni tuo ser-
 mone tenuisti: tamen is nihil longior videtur,
 quòd propero audire de te. Nec verò tam de
 virtutibus dicendi tuis, quæ cum omnibus, tum
 certè mihi notissima sunt, quàm quòd gradus
 tuos & quasi processus discendi studeo cognoscere.

* Geretur, inquam, tibi mos: quoniam me 233
 non ingenii prædicatorem esse vis, sed laboris
 mei. Verùm interponam, ut placet, alios, &
 à M. Crasso, qui fuit equalis Hortensii, exor-
 diar. Is igitur mediocriter à doctrina instru-
 ctus, augustius etiam à natura, labore & indu-
 striâ, & quòd adhibebat ad obtinendas causas
 curam etiam, & gratiam, in principibus patro-
 nis aliquot annos fuit. In hujus oratione sermo
 Latinus erat, verba non abjecta: res composita
 diligenter, nullus flos tamen, neque lumen
 ullum: animi magna, vocis parva contentio,
 omnia ferè ut similiter, atque uno modo diceren-
 tur. Nam hujus equalis & inimicus C. Fimbria,
 non ita diu jactare se potuit: qui omnia magnâ
 voce dicens, verborum sanè bonorum cursu quo-
 dam incitato ita furebat tamen, ut mirarè
 tam alias res agere populum, ut esset insano inter
 disertos locus. * C. autem Lentulus multò 234

- majorem opinionem dicendi actione faciebat,
 quam quanta in eo facultas erat: qui cum esset
 peracutus (quanquam & ex facie, & ex vultu
 videbatur) nec abundans verbis: etsi fallebat in
 eo ipso; sic intervallis exclamationibus, voce
 suavi & canora, admirando, irridendo, callabat
 in agendo, ut ea quae deerant, non desideraren-
 tur. Ita tanquam Cario copia nonnulla verborum
 235 nullo alio bono tenuit oratorum locum. * Sic
 C. Lentulus ceterarum virtutum dicendi medio-
 critatem actione occultavit, in qua excellens
 fuit. Neque multo secus P. Lentulus, cujus &
 excogitandi & loquendi tarditatem tangebatur forma
 dignitas: corporis motus plenus, & artis, &
 venustatis, vocis & suavitas, & magitudo;
 sic in hoc nihil praeter actionem fuit: cetera etiam
 236 minora, quam in superiore. * M. Piso quid-
 quid habuit, habuit ex disciplina: maximeque
 ex omnibus, qui ante fuerunt, Graecis doctri-
 nis eruditus fuit. Habuit à natura genus quod-
 dam acuminis, quod etiam arte limaverat:
 quod erat in reprehendendis verbis versutum &
 solers, sed saepe stomachosum, nonnunquam frigi-
 dum, interdum etiam facetum. Is laborem,
 quasi cursum forensem diutius non tulit: quod
 & corpore erat infirmo, & hominum ineptias ac
 stultitias, quae devoranda nobis sunt, non fere-
 bat, iracundiusque respuebat: sive morose, ut
 putabatur, sive ingenuo liberoque fastidio. Is
 cum satis floruisset adolescens, minor haberi est
 coeptus postea: deinde ex virginum iudicio ma-
 gnam laudem est adeptus, & ex eo tempore quasi
 revo-

revocatus in cursum, tenuit locum tam diu,
quam ferre potuit laborem: postea quantum de-
traxit de studio, tantum amisit ex gloria. * P. 237

Murena mediocri ingenio, sed magnostu-
dio rerum veterum: litterarum & studiosus,
& non imperitus, multa industria, & magni
laboris fuit. Cn. Censorinus Gracis litteris satis
doctus: quod proposuerat, explicans expedite,
non invenustus auctor, sed iners, & inimicus
fori. Lucius Turius parvo ingenio, sed multo
labore, quoquo modo poterat, saepe dicebat.
Itaque ei pauca centuria ad consulatum defuerunt.

* C. Macer auctoritate semper equit: sed fuit 238
patronus propemodum diligentissimus, hujus si
vita, si mores, si vultus denique non omnem
commendationem ingenii everteret, majus no-
men in patronis fuisset: non erat abundans, non
inopstamen, non valde nitens, non plane horri-
da oratio: vox, gestus, & omnis actio sine le-
pone: aut in inveniendis, componendisque rebus
mira accuratio: ut non facile in ullo diligentio-
rem, majoremque cognoverim, sed eam, ut
citiùs veteratoriam, quam oratoriam diceres.
Hic etsi etiam in publicis causis probabatur, ta-
men in privatis illustriorem obtinebat locum.

* C. deinde Piso statarius, & sermonis plenus 239
orator, minimè ille quidem tardus in excogitan-
do, veruntamen vultu & simulatione multò
etiam acutior quam erat, videbatur. Nam
ejus aequalem M. Glabrionem, bene institutum
avi Scaevola diligentia, socors ipsius natura ne-
gligensque tardaverat. Etiam L. Torquatus
elegans

elegans in dicendo, in existimando admodum prudens, toto genere perurbanus. Meus autem equalis Cn. Pompejus, vir ad omnia summa natus, majorem dicendi gloriam habuisset, nisi eum majoris gloria cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset, erat oratione satis amplus, rem prudenter videbat, actio verò ejus habebat & in voce magnum splendorem, & in motu summam dignitatem. * Noster item equalis D. Syllanus,

240 vitricus tuus studii ille quidem habuit non multum, sed acuminis & orationis satis. Q. Pompejus A. F. qui Bitynicus dictus est, biennio quam nos fortasse major, summo studio dicendi, multaque doctrina, incredibili labore, atque industria, quod scire possum: suæ enim mecum, & cum M. Pisone, cum amicitia, tum studiis exercitationibusque conjunctus, hujus actio non satis commendabat orationem: in hac enim satis erat copia, in illa autem leporis parum.

241 * Erat ejus equalis P. Antonius, voce peracuta atque magna, nec aliare ulla probabilis: & L. Octavius Reatinus: qui cum multas jam causas diceret, adolescens est mortuus: is tamen ad ad dicendum veniebat magis audacter, quam parate. Et C. Stalennus, qui sese adoptaverat, & de Staleno Aelium fecerat, fervido quodam, & petulanti, & furioso genere dicendi: quod quia multis gratum erat & probabatur, ascendisset ad honores, nisi in facinore manifesto deprehensus, pœnas legibus & judicio dedisset.

242 * Eodem tempore C. & L. Cepasii fratres fuerunt: qui multa opera ignoti homines & repen-

zini, quæstores celeriter facti sunt oppidano, quo-
 dam, & incondito genere dicendi. Addamus
 huc etiam, ne quem vocalem præterisse videa-
 mus, C. Cosconium Callidianum, qui nullo acu-
 mine, eam tamen verborum copiam, si quam
 habebat, præbebat populo cum multa concur-
 satione, magnoque clamore. Quod idem fa-
 ciebat Q. Arrius, qui fuit M. Crassi quasi se-
 cundarius. Is omnibus exemplo debet esse,
 quantum in hac urbe polleat multorum obedire
 temperi, multorumque vel honori, vel periculo
 servire. * His enim rebus, infimo loco na-
 tus, & honores, & pecuniam & gratiam con-
 secutus etiam in patronorum, sive doctrinâ, sive
 ingenio aliquem numerum pervenerat, sed ut
 pugiles in exercitati, etiamsi pugnos, & plagas,
 Olympiorum cupidi, ferre possunt, solem tamen
 sæpe ferre non possunt: sic ille, cum omni jam
 fortuna prosperè functus, labores etiam magnos
 excepisset, illius judicialis anni severitatem
 quasi solem non tulit. * Tum Atticus: Tu
 quidem de face, inquit, hauris, idque jam du-
 dum: sed tacebam: hoc verò non putabam te
 usque ad Stalenos, & Antronios esse venturum.
 Non puto, inquam, existimare te, ambitione
 me labi: quippè de mortuis: sed ordinem se-
 quens, in memoriam notam, & æqualem ne-
 cessariò incurro. Volo autem hoc perspici, om-
 nibus conquisitis, qui in multitudine dicere ausi
 sint, memoria quidem dignos per paucos: verum,
 qui omnino nomen habuerint, non ita multos
 fuisse, sed ad sermonem institutum revertamur.

- 245 * T. Torquatus, T. filius, & doctus vir ex Rhodiana disciplina Molonis. & à natura ad dicendum satis solutus, atque expeditus: cui si vita suppeditasset, sublato ambitu, consul factus esset, plus facultatis habuit ad dicendum, quam voluntatis. Itaque studio huic non satisfecit, officio verò nec in suorum necessariorum causis, nec in
- 246 sententia senatoria defuit. * Etiam M. Pontidius, municeps noster, multas privatas causas actitavit: celeriter tamen verba volvens, nec hebes in causis, vel dicam plus etiam, quam non hebes, sed effervescens in dicendo stomacho sæpè, iracundiaque vehementius, ut non cum adversario solum, sed etiam, quod mirabile esset, cum iudice ipso, cuius delinitor esse debet orator, jurgio sæpè contenderet. M. Messalla minor natu, quam nos, nullo modo inops, sed non minus ornatus genere verborum: prudens, acutus, minimè incautus, patronus in causis cognoscendis, componendisque diligens, magni laboris, multe operæ, multarumque causarum.
- 247 * Duo etiam Metelli, Celer, & Nepos, nihil in causis versati, nec sine ingenio, nec indocti, hoc erant popolare dicendi genus assecuti. Cn. autem Lentulus Marcellinus, nec unquam indisertus, & non in consulatu pereloquens visus est, non tardus sententiis, non inops verbis, voce canora, facetus satis. C. Memmius, L. filius, perfectus literis, sed Græcis, fastidiosus sanè Latinarum, argutus orator, verbisque dulcis, sed fugiens non modò dicendi, verum etiam cogitandi laborem tantum sibi de facultate

detraxit, quantum imminuit industria. * Hoc 248
 loco Brutus, Quam vellem, inquit, de his eti-
 am oratoribus qui hodie sunt, tibi dicere lube-
 ret: et si de aliis minus, de duobus tamen, quos à
 te scio laudari solere, Cesare, & Marcello, au-
 direm non minus lubenter, quam audivi de iis,
 qui fuerunt. Cur tandem? inquam: an expectas
 quid ego judicem de istis, qui tibi sunt equè noti
 ac mihi? mehercule, inquit, Marcellus satis est
 notus, Caesar autem parum, illum enim sæpè
 audivi: hic, cum ego judicare jam aliquid
 possum, absui. * Quid igitur de illo judicas 249
 quem sæpè audisti? Quid censes, inquit, nisi
 id, quod habiturus es similem tui? Næ ego, in-
 quam, si ita est, velim tibi eum placere quam
 maxime. Atqui & ita est, inquit, & vehe-
 menter placet: nec verò sine causa; nam & di-
 dicit, & omissis cæteris studiis, unum id egit,
 seseque quotidianis commentationibus acerrimè
 exercuit. * Itaque & lectis utitur verbis, & 250
 frequentibus, & splendore vocis, & dignitate
 motus sit speciosum, & illustre, quod dicitur:
 omniàque sic suppetunt, ut ei nullam deesse vir-
 tutum oratoris putem: maximeque laudandus
 est, qui hoc tempore ipso cum liceat, in hoc
 communi nostro, & quasi fatali malo consoletur
 se, cum conscientia optima mentis, tum etiam
 usurpatione, & renovatione doctrina: vidi
 enim Mitylenis nuper virum: atque [ut dixi]
 vidi planè virum. Itaque cum eum antea tui
 similem in dicendo viderim, tum verò nunc à
 doctissimo viro, tibi que, ut intellexi, amicissi-

mo Cratippo, instructum omni copiâ, multò
 251 videbam similiorem. * Hic ego, etsi, inquam
 de optimi viri, vobisque amicissimi laudibus lu-
 benter audio, tamen incurro in memoriam com-
 munium miseriarum, quorum oblivionem qua-
 rens, hunc ipsum sermonem produxi longius.
 Sed de Casare cupio audire, quid tandem Atti-
 cus judicet. Et ille, præclare, inquit, tibi con-
 stas, ut de iis, qui nunc sunt, nihil velis ipse
 dicere: & hercle sic ageres, ut de iis egisti, qui
 jam mortui sunt, neminem ut prætermitteres,
 ne ut in multos Antronios & Stalenos incurre-
 res. Quare sive hanc turbam effugere voluisti,
 sive es veritus, ne quis se aut præteritum, aut
 non satis laudatum queri possit: de Casare ta-
 men potuisti dicere; præsertim cum & tuum
 de illius ingenio notissimum iudicium esset, nec
 252 illius de tuo obscurum. * Sed tamen Brute, in-
 quit, Atticus de Casare & ipse ita iudico, &
 de hoc hujus generis acerrimo aestimatore sapiissi-
 mè audio, illum omnium ferè Oratorum Latine
 loqui elegantissimè, nec id solum domesticâ con-
 suetudine, ut dudum de Læliorum, & Mucio-
 rum familiis audiebamus; sed quanquam id
 quoque credo fuisse, tamen ut esset perfecta bene
 loquendi laus, multis literis, & iis quidem re-
 conditis & exquisitis, summoque studio & dili-
 gentiâ est consecutus, * Quin etiam in maxi-
 253 mis occupationibus, cum ad te ipsum, (inquit
 in me intuens) de ratione Latine loquendi ac-
 curatissimè scripserit, primoque in libro dix-
 erit, verborum delectu originem esse eloquentiæ,

eribueritque , mi Brute , huic nostro , qui me
 de illo maluit , quàm de se dicere , tandem sin-
 gularem. [Nam scripsit his verbis , cùm hunc
 nomine esset affatus. Ac si cogitata præclare elo-
 qui possent , nonnulli studio & usu elaboraverunt:
 cujus te penè principem copiae , atque invento-
 rem , bene de nomine ac dignitate populi Rom.
 meritum esse existimare debemus] hunc faci-
 lem & quotidianum novisse sermonem , nunc pro
 relicto est habendum. * Tum Brutus : Amicè 254
 herculè , inquit , & magnificè te laudatum puto:
 quem non solùm principem , atque inventorem
 copiae dixerit , quæ erat magna laus , sed etiam
 benè meritum de populi Rom. nomine & digni-
 tate : quo enim uno vincebamur à victa Grecia ,
 id aut ereptum illis est , aut certè nobis cum illis
 communicatum. * Hanc autem , inquit , glo- 255
 riam , testimoniùmque Caesaris , tuæ quidem
 supplicationi non solùm , sed triumphis multo-
 rum antepono. Et rectè quidem , inquam , Bru-
 te , modò sit hoc Caesaris iudicii , non benevolen-
 tiæ testimoniùm : plus enim certè attulit huic po-
 pulo dignitatis , quisquis est ille , si modò est ali-
 quis , qui non illustravit modò , sed etiam genuit
 in hac urbe dicendi copiam , quàm illi , qui Li-
 gurum castella expugnaverunt : ex quibus multi
 sunt , ut scitis , triumphati. * Verum quidem 256
 si audire volumus , omissis illis divinis consiliis ,
 quibus sæpè constituta est Imperatorum sapien-
 tia , salus civitatis , aut belli aut domi : multò
 magis Orator prestat minutis Imperatoribus.
 At prodest plus Imperator , quis neget ? Sed

tamen [non metuo , ne mihi acclamatis , est
autem quod sentias , dicendi liber locus] ma-
lim mihi L. Crassi unam pro M. Curio dictionem,
quam castellanos triumphos duos. At plus in-
terfuit Reip. castellum capi Ligurum , quam
257 benè defendi causam M. Curii. Credo. * Sed
Atheniensium quoque plus interfuit firma tecta
in domiciliis habere , quam Minervæ signum ex
ebore pulcherrimum : tamen ego me Phidiam
esse malle , quam vel optimum fabrum ligna-
rium. Quare non , quantum quisque prosit , sed
quanti quisque sit , ponderandum est : præfer-
tim , cum pauci pingere egregiè possint , aut sin-
gere : operarii autem , aut bajuli deesse non pos-
258 sint. * Sed perge , Pomponi , de Cesare , &
redde , quæ restant. Solum quidem , inquit ille ,
& quasi fundamentum Oratoris vides , locutio-
nem emendatam , & Latinam : cuius penes quos
laus adhuc fuit , non fuit orationis aut scientis ,
sed quasi bonæ consuetudinis. Mitto C. Lælium ,
P. Scipionem : atatis illius ista fuit laus tanquam
innocentiæ , sic Latine loquendi , non omnium
tamen ; nam illorum aequales , Cecilium & Pa-
cuvium male locutos videmus , sed omnes tum
ferè , qui nec extra urbem hanc vixerant , nec
quos aliqua barbaries domestica infuscaverat ,
rectè loquebantur. Sed hanc certè rem deterio-
rem vetustas fecit , & Roma , & in Græcia ,
confluxerunt enim & Athenas , & in urbem
multi inquinatè loquentes ex diversis locis : quo
magis expurgandus est sermo , & adhibenda
quam obtrusa ratio , quæ mutari non potest , nec

attendum pravissimâ consuetudinis regulâ. * T. 259

Flaminius, qui cum Q. Metello consul fuit, pueri vidimus: existimabatur bene Latine, sed litteras nesciebat. Catulus erat ille quidem minime indoctus, ut à te paulo est antè dictum; sed tamen suavitas vocis, & lenis appellatio litterarum bene loquendi famam confecerat. Cotta, quia se valde dilatandis litteris à similitudine Græca locutionis abstraxerat, sonabatque contrarium Catulo, subagreste quoddam, planèque subrusticum; aliâ quidem quasi incultâ & sylvestri viâ ad eandem laudem pervenerat. Sisenna autem quasi emendator sermonis usitati cum esse vellet, ne à C. Ruscio quidem accusatore deterreri potuit, quò minus inusitatis verbis uteretur. * Quidnam istud est? inquit Brutus: 260 aut quis est iste C. Roscius? Et ille fuit accusator, inquit, vetus, quo accusante Chritilium, Sisenna defendens dixit, quædam ejus sputatilica esse crimina. Tum C. Ruscio, circumvenior, inquit, iudices, nisi subvenitis: Sisenna, quid dicas, nescio, metuo insidias; sputatilica, quid est hoc? sputa quid sit, scio; tilica, nescio. Maximi risus: sed ille tamen familiaris meus rectè loqui, putabat esse inusitatè loqui. * Cesar 261 autem rationem adhibens, consuetudinem vitiosam & corruptam purâ & incorruptâ consuetudine emendat. Itaque cum ad hanc elegantiam verborum Latinorum [quæ, etiamsi Orator non sis, & sis ingenuus civis Romanus, tamen necessaria est, adjungit illa oratoria ornamenta dicendi, tum videtur tanquam tabulas

- benè pietas collocare in bono lumine , hanc cum habeat præcipuam laudem in communibus , non video cui debeat cedere , splendidam quandam , minimèque veteratoriam rationem dicendi tenet voce , motu : formâ etiam magnificâ , & 262 generosâ quodammodò. * Tum Brutus , Orationes quidem ejus mihi vehementer probantur , complureis autem legi. Atque etiam commentarios quosdam scripsit rerum suarum , valdè quidem , inquam , probandos : nudi enim sunt , recti & venusti , omni ornatu orationis tanquam veste detracta , sed dum voluit , alios habere parata , unde sumerent , qui vellent scribere historiam ; ineptis gratum fortassè fecit , qui volunt illa calamistris inurere : sanos quidem homines à scribendo deterruit : nihil enim est in historia , pura & illustri brevitare dulcius. Sed ad eos , si placet , qui vita excefferunt , revertamur.
- 263 * Cælius Sicinius igitur , Qui et Pompeii illius , qui censor fuit , ex filia nepos , questorius mortuus est probabilis orator , jam verò etiam probatus ex hac inopi ad ornandum , sed ad invendum expedita , Hermagora disciplina , ea dat orationes certas , & præcepta dicendi : quasi minore apparatus [sunt enim exilia] tamen habent ordinem , & quasdam errare in dicendo non patientes vias : has ille tenens , & paratus ad causas veniens , verborum non egens , ipsa illa comparatione disciplinæque dicendi jam in patronorum numerum pervenerat.
- 264 * Erat etiam vir doctus imprimis C. Visellius Varro , consobrinius meus , qui fuit cum Sicinio atate

conjunctus, is, cum post curulem adilitatem iudex questionis esset, est mortuus. In quo fateor vulgi iudicium à iudicio meo dissensisse: nam populo non erat satis vendibilis, præcepit quædam, & cum idcirco obscura, quia peracuta, tum rapida, & celeritate cæcata oratio: sed neque verbis aptiorem citò alium dixerim, neque sententiis crebriorem: præterea perfectus in litteris, jurisque civilis jam à patre Aculeone traditam tenuit disciplinam. * Reliqui sunt, qui mortui sint L. Torquatus, quem tu non tam citò rhetorem dixisses, etsi non deerat oratio, quam ut Græci dicunt πολὺλίχον. Erant in eo plurimæ litteræ, nec eæ vulgares, sed interiores quædam, & recondite; divina memoria, summa verborum & gravitas, & elegantia: atque hæc omnia vitæ decorabat gravitas, & integritas. Me quidem admodum delectabat etiam Triarii in illa ætate plena litterata senectutis oratio: quanta severitas in vultu, quantum pondus in verbis, quàm nihil non consideratum exhibat ex ore.

* Tum Brutus, Torquati, & Triarii mentione commotus; [utrumque enim admodum dilexerat] Naego, inquit, ut omittam cætera, quæ sunt innumerabilia, de istis duobus cum cogito, doleo nihil tuam perpetuam auctoritatem de pace voluisse: nam nec istos excellentes viros, nec multos alios præstanteis cives Respub. perdidisset. Sileamus, inquam, Brute, de istis, ne augeamus dolorem, nam & præteritorum recordatio est acerba, & acerbior expectatio reliquorum. Itaque omittamus lugere, & tantum,

267 quid quisque dicendo potuerit, quoniam id quaerimus, predicemus. * Sunt etiam ex iis, qui eodem bello occiderunt, M. Bibulus, qui scriptitavit accuratè, cum praesertim non esset orator; & egit multa constanter. Appius Claudius socer tuus, collega & familiaris meus, hic jam & satis studiosus, & valde cum doctus tum etiam exercitatus orator, & cum auguralis, tum omnis publici juris antiquitatisque nostrae bene peritus fuit. L. Domitius nulla illi quidem arte, sed latinè tamen, & multà cum libertate dicebat. * Duo praeterea Lentuli consulares, quorum Publius ille, nostrarum injuriarum ultor, auctor salutis, quidquid habuit, quantumcunque fuit, illud totum habuit ex disciplina: instrumenta natura deerant: sed tantus animi splendor, & tanta magnitudo, ut sibi omnia, quae clarorum virorum essent, non dubitaret adsciscere, eaque omni dignitate obtineret. L. autem Lentulus satis erat fortis orator, si modo orator, sed cogitandi non fecerat laborem, vox canora, verba non horrida sanè, ut plena esset animi & terroris oratio. Quereres in judiciis fortasse melius: in repub. quod erat,

268 esse judicares satis. * Nec Titus quidem Posthumius contemnendus in dicendo, de repub. verò non minùs vehemens orator, quam bellator fuit: effrenatus & acer nimis, sed benè juris publici leges atque instituta cognoverat. Hoc loco Atticus: Putarem te, inquit, ambitiosum esse, si, ut dixisti, ii, quos jam diu colligis, viverent: omnes enim commemoras, qui ausi

ali-

aliquando sunt stantes loqui : ut mihi imprudens
M. Servilium praterisse videare. Non inquam,
 ego istuc ignoro *Pomponi*, multos fuisse, qui ver-
 bum nunquam in publico fecissent, cum melius
 aliquanto possent, quam istuc oratores, quos
 colligo, dicere, sed his commemorandis etiam
 illud assequor, ut intelligatis primum ex omni
 numero, quam non multi ausi sint dicere: dein-
 de, ex iis ipsis, quam pauci fuerint laude digni.

* Itaque ne hos quidem equites Romanos ami- 270
 cos nostros, qui nuper mortui sunt, *P. Cominium*
spoletinum, quo accusante defendi *C. Corneli-*
um: in quo $\text{\textcircled{S}}$ compositum dicendi genus, $\text{\textcircled{S}}$ aere,
 $\text{\textcircled{S}}$ expeditum fuit: *T. Atticum Pisarensem*,
 cujus accusationi respondi pro *A. Cluentio*: qui
 $\text{\textcircled{S}}$ accuratè dicebat, $\text{\textcircled{S}}$ satis copiosè, eratque
 præterea doctus *Hermagora* præceptis, quibus
 etsi ornamenta non satis optima dicendi, tamen,
 ut hasta velitibus amentata, sic apta quædam, $\text{\textcircled{S}}$
 parata singulis causarum generibus argumenta
 traduntur. * Studio autem neminem nec in- 271
 dustria majore cognovi: quamquam ne ingenio
 quidem qui præstiterit, facile dixerim, *C. Pi-*
soni genero meo: nullum tempus illi unquam va-
 cabat, aut à forensi dictione, aut à commenda-
 tione domestica, aut à scribendo, aut à cogitan-
 do: Itaque tantos processus efficiebat, ut evolare,
 non excurrere videretur, eratque verborum $\text{\textcircled{S}}$
 delectus elegans, $\text{\textcircled{S}}$ apta, $\text{\textcircled{S}}$ quasi rotunda con-
 structio: cumque argumenta excogitabantur ab
 eo multa $\text{\textcircled{S}}$ firma ad probandum, tum concinna
 acutaque sententia, gestusque naturà ita venu-

stus, ut ars etiam, quæ non erat, & è disciplina
 motus quidam videretur accedere. Vereor, ne
 amore videar plura, quàm fuerint in illo, dicere:
 quod non ita est: alia enim de illo majora dici pos-
 sunt: nam nec continentia, nec pietate, nec ullo
 genere virtutis quemquam ejusdem ætatis cum
 272 illo conferendum puto: * Nec verò M. Coelium
 prætereundum arbitror, quæcumque ejus in exitu
 vel fortuna, vel mens fuit: qui quamdiu aucto-
 ritati meæ paruit, talis tribunus plebis fuit, ut
 nemo contra civium perditorum popularem tur-
 bulentamque dementiam, à senatu, & bonorum
 causa steterit constantius: quàm ejus actionem,
 multum tamen & splendida, & grandis, & ea-
 dem imprimis faceta & perurbana commenda-
 bat oratio. Graves ejus conciones aliquot fuerunt,
 acres accusationes tres, eaque omnes ex reipub,
 contentione susceptæ: defensiones, etsi illa erant
 in eo meliora, quæ dixi, non continentenda tamen,
 sanæque tolerabiles. Hic cum summa voluntate
 bonorum adilis curilis factus esset, nescio quomo-
 dò discessu meo discessit à sese, ceciditque postea,
 cum eos imitari cœpit, quos ipse perverterat.
 273 * Sed de M. Callidio dicamus aliquid: qui non
 fuit orator unus è multis potius, inter multos pro-
 pè singularis fuit: ita reconditas exquisitæque
 sententias mollis & pellucens vestiebat oratio,
 nihil tamen tenerum, quàm illius comprehensio
 verborum; nihil tamen flexibile, nihil quod ma-
 gis ipsius arbitrio fingeretur; ut nullius Oratoris
 æque in potestate fuerit: quæ primùm ita pura
 erat, ut nihil liquidius: ita libere fluebat, ut
 nusquam adharesceret: nullum nisi loco positum,
 &

Et tanquam in vermiculato emblemate, ut ait Lucilius, structum verbum videres, nec verò ullum aut durum, aut insolens, aut humile, aut in longius ductum: ac non propria verba rerum; sed pleràque translata, sic tamen, ut ea non irruisse in alienum locum, sed immigrasse in suum diceres: nec verò hac soluta, nec disfluentia, sed adstricta numeris non aperte, nec eodem modo semper; sed variè dissimulantèrque conclusis.

* Erant autem *verborum* *et* *sententiarum* illa 274

lumina, quæ vocant Græci *σχηματα*, quibus tanquam insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio. Quæ de re agitur autem illud, quod multis in locis Jurisconsultorum includitur formulis, ut ubi esset, videbat. Accedebat ordo rerum plenus artis, actio liberalis, totumq; dicendi placidum *et* sanum genus. * Quod si est optimū, sua 275

viter dicere, nihil est, quod melius hoc querendū putes. Sed cum à nobis paulò antè dictum sit, tria videri esse, quæ Orator efficere deberet: ut doceret, ut delectaret, ut moveret. Duo summè tenait, ut *et* rem illustraret differendo, *et* animos eorum, qui audirent, devinciret voluptate. Aberat tertia laus illa, quæ permoveret atq; incitaret animos: quamplurimum pollere diximus, nec erat ulla vis atque contentio sine consilio; quòd eos, quorum altior oratio, actioq; esset ardentior, furere *et* bacchari arbitraretur: sive quòd naturà non esset ita factus, sive quòd consuevisset, sive quòd non posset: hoc unum illi si nihil utilitatis habeat, abfuit: si opus erat, defuit. * Quin etiam me- 276

mini, cum in accusatione sua *Quinto Gallio* crimini dedisset, sibi enim venenum paravisse, idq;

à se esse deprehensum, seseq; chirographa, testifi-
 cationes, indicia, questiones, manifestam rem
 deferre diceret, deq; eo crimine accurato & ex-
 quisitè disputavisset: me in respondendo cum esse
 argumentatus, quantum res ferebat, hoc ipsum
 etiam posuisse pro argumento, quod ille cum peste
 capitis sui, cum iudicia mortis se comperisse ma-
 nifesto, & manu tenere diceret tam solute egisset,
 277 tam leniter, tam oscitanter. * Tu istuc, M. Callidi,
 nisi fingeres, sic ageres, praesertim ista eloquentia:
 cum alienorum hominum pericula defendere a-
 cerrimè soleas, tuum negligeres? ubi dolor, ubi
 ardor animi? qui etiam ex infantium ingeniis
 elicere voces & querelas solet? nulla turbatio
 animi, nulla corporis, frons non percussa, non fe-
 mur: pedis, quod nimium est, nulla suppleo. Itaq;
 tantum absuit, ut inflammares nostros animos,
 somnum isto loco vix tenebamus. Sic nos summi
 Oratores vel sanitate, vel vitio pro argumento
 278 ad diluendum crimen usi sumus. * Tum Brutus,
 at qui dubitamus, inquit, utrum ista sanitas fue-
 rit, an vitium: quis enim non fateatur, cum ex
 multis Oratoris laudibus longè ista sit maxima,
 inflammare animos audientium, & quocunque
 res postulet modo flectere, qui hac virtute carue-
 rit, id ei, quod maximum fuerit, defuisse? Sit
 sanè ita, inquam: sed redeamus ad eum, qui iam
 unus restat, Hortensium: tum de nobismetipsis,
 quoniam id etiam, Brute, postulas, pauca dicemus:
 quanquam facienda mentio est, ut quidem mihi
 videtur, duorum adolescentum: qui si diutius
 vixissent, magnam essent eloquentiae laudem con-
 279 secuti. * C. Curionem te, inquit Brutus, & C.

Lucinium Calvum arbitror dicere. Rectè, in-
 quam, arbitraris: quorum quidem alter, quòd
 verisimile dixisset, ita facile soluteq; verbis vol-
 vebat. Satis interdum acutas, crebras quidem
 certè sententias, ut nihil possit ornatus esse, nihil
 expeditius. Atque hic à magistris parum institu-
 tus, naturam habuit admirabilem ad dicendum:
 industriam non sum expertus, studium certè fuit:
 qui si me audire voluisset, ut cœperat, honores,
 quàm opes consequi maluisset. Quidnam est, in-
 quit, istud? & quemadmodum distinguis? * Hoc 180
 modo, inquam. Cùm honor sit pramium virtutis,
 iudicio, studioque civium delatum ad aliquem:
 qui eum sententiis, qui suffragiis adeptus est, is
 mihi & honestus & honoratus videtur. Qui autè
 occasione aliquà etià invitis suis civibus, nactus
 est imperium, ut ille cupiebat: hunc nomen hono-
 ris adeptum, non honorem puto. Quæ si ille audire
 voluisset, maxima cum gratia & gloria ad sum-
 mam amplitudinem pervenisset, ascendens gra-
 dibus magistratum, ut pater ejus fecerat, ut re-
 liqui clariores viri. Quæ quidem etiam cum P.
 Crasso M. F. cùm initio ætatis ad amicitiam se
 meam contulisset, sæpè egisse me arbitror, cùm
 eum vehementer hortarer, ut eam laudis viam
 rectissimam esse duceret, quam majores ejus ei
 tritam reliquissent. * Erat enim cùm institutus 281
 optimè, tum etiam perfectè planèque eruditus:
 ineratq; & ingenium satis acre, & orationis non
 inelegans copia: prætereaq; sine arrogantia gravis
 esse videbatur, & sine segnitia verecundus. Sed
 hunc quoque absorbit affus quidam non insolite
 adolescentibus gloriæ, qui, quia navarat miles
 ope-

- operam Imperatori, Imperatorem se statim esse cupiebat: cui muneri mos majorum etatem certam, sortem incertam reliquit. Ita gravissimo suo casu, dum Cyri & Alexandri similis esse voluit, qui suum cursum transcurrerant, & L. Crassi, & multorum Crassorum inventus est dissimillimus. * Sed ad Calvum [is enim nobis erat propositus] revertamur: qui Orator fuisset cum litteris eruditior, quam Curio: tum etiam accuratius quoddam dicendi & exquisitius afferebat genus: quod quamquam scienter eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese observans, metuensque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdebat. Itaque ejus oratio nimiam religione attenuata, doctis, & attentè audientibus etiam illustris: à multitudine autem, & à foro, cui nata eloquentia est,
- 282 devorabatur. * Tum Brutus, Atticum se, inquit, Calvus noster dici Oratorem volebat: inde erat ista exilitas, quam ille de industria consequetur. Dicebat, inquam, ita: sed & ipse errabat, & alios etiam errare cogebat. Nam si quis eos, qui nec ineptè dicunt, nec odiosè, sed putidè, Atticè putat dicere, is rectè, nisi Atticum, probat neminem: insulsiatatem enim & insolentiam tanquam insaniam quandam orationis odit, sanitatem autem & integritatem, quasi religionem & verecundiam oratoris probat: hac omnium debet
- 283 oratorum eadem esse sententia. * Sin autem jejunitatem, & siccitatem, & inopiam, dummodò sit polita, dum urbana, dum elegans, in Attico genere ponit, hoc rectè dumtaxat, sed quia sunt in Atticis alia meliora, videat, ne ignoret & gradus,

gradus, & dissimilitudines, & vim, & varietatem Atticorum. Atticos, inquit, volo imitari. Quos? nec enim est unum genus, nam quid est tam dissimile, quam Demosthenes, & Lysias? quam idem, & Hyperides? quam omnium horum Æschines: quem igitur imitaris? Si aliquem, ceteri ergo Attice non dicebant: si omnes, qui potes, cum sint ipsi dissimillimi inter se? in quo illud etiam quero, Phalerius ille Demetrius Atticene dixerit, mihi quidem ex illius orationibus redolere ipse Athena videntur. At est floridior, ut ita dicam, quam Hyperides, quam Lysias, natura quadam aut voluntas ita dicendi fuit. * Et quidem duo fuerunt per idem tempus dissimiles inter se, sed Attici tamen: quorum Charisius multarum orationum, quas scribebat aliis, cum cupere videretur imitari Lysiam: Demochares autem, qui fuit Demosthenis sororis filius, & orationes scripsit aliquot, & earum rerum historiam, quæ erant Athenis ipsius ætate gesta, non tam historico, quàm oratorio genere scripsit. At Charisii vult Hegesias esse similis: isque se ita putat Atticum, ut veros illos præ se pœnè agresteis putet. * At quid est tam fractum, tam minutum, tam in ipsa, [quam tamen consequitur] concinnitate puerile? Atticorum similes esse volumus. Optimè, sunt ne igitur ii Attici oratores? Quis negare potest? Hos imitamur. Quomodo, qui sunt & inter se dissimiles, & aliorum? Thucydidem, inquit, imitamur. Optimè si historiam scribere, non si causas dicere cogitatis: Thucydides enim rerum gestarum pronunciator sincerus & grandis etiam fuit: hoc forense concertatorium iudiciale non tractavit

genus. Orationes autem quoque interposuit
 [multa enim sunt] eas ego laudare soleo: imitari
 neque possim, si velim; nec velim fortasse si possim:
 ut si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita
 novo, ut proximis consulibus natum valit; nec
 rursus ita vetere, ut Optimum aut Anicium
 consulem querat. Atqui ea nota sunt optima:
 credo: sed nimia vetustas nec habet eam, quam
 287 querimus, suavitatem, nec est jam sanè tolera-
 bilis. * Num igitur qui hoc sentiat, si is portare
 velit, de dolio sibi hauriendum putet? Minime;
 sed quandam sequatur etatem. Sic ego istis cen-
 suerim, & novam istam quasi de musto ac lacu
 fervidam orationem fugiendam, nec illam pra-
 claram Thucididis nimis veterem, tanquam
 Anicianam notam persequendam. Ipse enim
 Thucydides si posterius fuisset, multò maturior
 fuisset, mitior. Demosthenem igitur imitemur.
 O Dii boni! quid ergo nos aliud agimus, aut quid
 288 aliud optamus? At non assequimur. * Isti enim
 videlicet Attici nostri, quod volunt, assequuntur.
 ne illud quidem intelligunt, non modo ita memo-
 riæ proditum esse, sed ita necesse fuisse; cum ita
 Demosthenes dicturus esset, ut concursus audien-
 di causa, ex tota Graecia fierent. At cum isti
 Attici dicunt, non modo à corona, quod est ipsum
 miserabile, sed etiam ab advocatis relinquun-
 tur. Quare si angustè & exiliter dicere, est At-
 ticorum, sint sanè Attici, sed in comitium ve-
 niant, ad stantem iudicem dicant. Subsellia gran-
 289 diorum & pleniorē vocem desiderant. * Volo
 hoc oratori contingat, ut, cum auditum sit, eum
 esse dicturum, locus in subselliis occupetur, com-
 plet-

pleatur tribunal, gratiosi scribe sint in dando & sedendo loco, corona multiplex, iudex erectus: cum surgit is, qui dicturus sit; significetur à corona silentium, deinde crebra assensiones, multa admirationes: risus cum velit; cum velit fletus: ut qui hac procul videat, etiamsi quid agatur nesciat, at placere tamen & in scena esse Roscium intelligat. Hec cui contingant, eum scito Atticè dicere: ut de Pericle audivimus, ut de Hyperide, ut de Aeschine: de ipso quidem Demosthene maximè. * Sin autem acutum, 290 prudens, & idem sincerum, & solidum & exsiccatum genus orationis probant, nec illo graviore ornatu oratorio utuntur, & hoc propium esse Atticorum volunt; rectè laudant; est enim in arte tanta, tamque varia, etiam huic minuta subtilitati locus, ita fiet, ut non omnes, qui Atticè, iidem benè: sed omnes qui bene, iidem etiam Atticè dicant. Sed redeamus rursus ad Hortensium. * Sanè quidem, inquit Brutus: 291 quamquam ista mihi tua fuit perijucunda à proposita oratione digressio. Tum Atticus aliquoties sum, inquit, conatus, sed interpellare nolui. Nunc quoniam ad perorandum spectare videtur sermo tuus, dicam opinor, quod sentio. Tu verò, inquam, Attice. Tum ille: Ego, inquit, ironiam illam, quam in Socrate dicunt fuisse, quâ ille in Platonis, & Xenophontis, & Aeschinis libris utitur, facetam & elegantem puto: est enim & minimè inepti hominis, & ejusdem etiam faceti, cum de sapientia disceptatur, hanc sibi ipsum detrabere, eis tribuere illudentem, qui eam sibi arrogat: ut apud Platonem Socrates in calum effert laudibus Protagoram, Hippiam, Prodicum, Gorgiam, ceteros: se autem omnium

- rerum inscium fingit & rudem: decet hoc nescio quomodo illum: nec Epicuro qui id reprehendit, assentior. Sed in historia, qua tu usus in omni sermone, cum, qualis quisque orator fuisset, exponeres, vide queso, inquit, ne tam reprehendenda sit ironia,
- 292 quam in testimonio. * Quorsum, inquam, istuc: non enim intelligo. Quia primum, inquit, ita laudasti quosdam oratores, ut imperitos posses in errorem inducere. Equidem in quibusdam risum vix tenebam, cum Attico Lysia Catonem nostrum comparabas: enagnum mehercule hominem, vel potius summum & singularem virum, nemo dicet secus, sed oratorem, sed etiam Lysia similem, nihil potest esse pietius, bella ironia sic jocaremur: sin asseveramus, vide, ne religio nobis tam adhibenda sit, quam si
- 293 testimonium diceremus. * Ego enim Catonem tuum, ut civem, ut senatorem, ut imperatorem, ut virum denique cum prudentia & diligentia, tum omni virtute excellentem probo: orationes autem ejus, ut illis temporibus, valde laudo: significat enim formam quandam ingenii, sed admodum impolitam,
- 294 & planè rudem. * Origines verò cum omnibus oratoris laudibus refertas diceres, & Catonum cum Philisto & Thucydide comparares, Brutone id censebas, an mihi probaturum? quos enim ne è Gracis quidem quisquam imitari potest, iis tu comparas hominem Tusculanum, nondum suspicantem, quale esset copiosè, & ornatè dicere? Galbam laudas. * Si ut illius aetatis principem, assentior: (sic enim accepimus) sin ut Oratorem: cedo, queso, orationes (sunt enim) & dic, hunc, quem tu plus, quam te amas, Brutum velle de illo modo dicere.

*Probas Lepidi orationes : paulum hic tibi assentior ,
 modo ita laudas , ut antiquas : quod idem de Afri-
 cano , de Lelio : cuius tu oratione negas fieri quid-
 quam posse dulcius , addis etiam , nescio quid angu-
 stius , nomine nos capi volens summi viri , vitæque
 elegantissima verissimis laudibus. Remove hac , ne
 ista dulcis oratio ita sit abjecta , ut eam aspicere ne-
 mo velit. * Carbonem in summis Oratoribus habi- 296
 tum scio : sed cum in cæteris rebus , ium in dicen-
 do , semper , quo nihil est melius , id laudari , qua-
 lecunque est , solet. Dico idem de Gracchis , etsi de
 iis ea sunt à te dicta , quibus ego assentior : Omitto
 cæteros : venio ad eos , in quibus tam perfectam pu-
 tas esse eloquentiam , quos ego audiui sine controver-
 sia magnos Oratores , Crassum & Antonium , de ho-
 rum laudibus tibi prorsus assentior : sed tamen non
 isto modo , ut Polycleti Doryphorum sibi Lysippus
 aiebat , si tu suasionem legis Servilia tibi magistram
 fuisse. Hæc germana ironia est. Cur ita sentiam ,
 non dicam , ne me tibi assentiri putes. * Omitto igi 297
 tur , quæ de iis ipsis , quæ de Cotta , quæ de Sulpitio ,
 quæ modo de Cælio dixeris : ii enim fuerunt certè
 Oratores : quanti autem , & quales , tu videris.
 Nam illud minus curo , quod congesisti operarios
 omnes : ut mihi videantur mari voluisse nonnulli ,
 ut à te in Oratorum numerum referrentur. Hæc
 cum ille dixisset : Longi sermonis initium depulisti ,
 inquam , Attico , remque commovisti novâ disputa-
 tione dignam : quam in aliud tempus differamus.
 * Volvendi enim sunt libri , cum aliorum , tum 298
 imprimis Catonis , intelliges nihil illius lineamen-
 tis , nisi illorum pigmentorum , quæ inventa non-*

dum erant, florem & colorem defuisse. Nam de Crassi oratione sic existimo, ipsum fortasse melius potuisse scribere, alium, ut arbitror, neminem. Nec in hoc ironiam duxeris esse, quod eam orationem mihi magistram fuisse dixerim. Nam etsi tu melius existimare videris de ea, si quare nunc habemus, facultate, tamen adolescentes quid in Latinis potius imitaremur, non habebamus. * Quod autem plures à nobis nominati sunt, eò pertinuit (ut paulò antè dixi) quod intelligi valui in eo, cuius omnes cupidissimi essent, quam pauci digni nomine evaderent. Quare èptora me, ne si Africanus quidam fuit (ut ait in historia sua C. Fannius) existimari velim. Ut voles, inquit Atticus. Ego enim non alienum à te putabam, quod & in Africano fuisset, & in Socrate. * Tum Brutus. De isto postea sed, tu, inquit, me intuens, orationes nobis veteres explicabis: Ego verò, inquam, Brute, sed in Cumano, aut in Tusculano aliquando, si modò licebit: quoniam utroque in loco vicini sumus. * Sed jam ad id, unde digressi sumus, revertamur. Hortensius igitur cum admodum adolescens orsus esset in foro dicere, cleriter ad majores causas adhiberi ceptus est: quamquam insiderat in Cotta, & Sulpitii aetatem, qui annis decem majores excellentem Crasso, & Antonio, deinde Philippo, post Julio, cum iis ipsis dicendi gloria comparabatur. Primum memoria tanta, quantam in ullo cognovisse me arbitror: ut quae secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdem redderet, quibus excogitavisset, hoc adiumento ille tanto sic utebatur, ut sua commentata, & scripta, & nullo referente, omnia adversa-

riorum meminisset. * Ardebat autem cupiditate sic, 302
 ut in nullo unquam flagrantius studium viderim:
 nullum enim patiebatur esse diem, quin aut in foro
 diceret, aut medicaretur extra forum, sapissime au-
 tem eodem die utramque faciebat. Attuleratque mi-
 nimè vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas
 nemo alius partitiones, quibus de rebus dicturus esset,
 & collectiones, memor & quæ essent dicta contra, quæ-
 que ipse dixisset. * Erat in verborum splendore ele- 303
 gans, compositione aptus, facultate copiosus: eaque
 erat cum summo ingenio, tum exercitationibus ma-
 ximis consecutus. Rem complectebatur memoriter,
 dividebat acutè: nec pretermittebat ferè quidquam,
 quod esset in causa, aut ad confirmandum, aut ad
 repellendum. Vox canora & suavis, motus & ge-
 stus etiam plus artis habebat, quam erat oratori satis.
 Hoc igitur florescente, Crassus est mortuus. Cotta
 pulsus, iudicia intermissa bello, nos in forum veni-
 mus. * Erat Hortensius in bello, primo anno miles, 304
 altero tribunus militum: Sulpitius legatus aberat,
 etiam Marcus Antonius: exercebatur una lege ju-
 dicium. Varia, ceteris propter bellum intermissis, qui
 frequentes aderant, quamquam pro se ipsi dicebant,
 oratores non illi quidem principes, M. Memmius
 & Quintus Pompejus, sed oratores tamen, teste
 disertio uterque Philippo, cuius in testimonio contem-
 tio, & vim accusatoris habebat, & copiam. * Re- 305
 liqui, qui tum principes numerabantur, in magi-
 stratibus erant, quotidieque ferè à nobis in concio-
 nibus audiebantur. Erat enim tribunus pleb. tunc
 C. Curio: quamquam is quidem silebat, ut erat
 semel à concione universa relictus. Q. Metellus

Celer, non ille quidem orator, sed tamen non infans;
 Diserti autem Q. Varius, C. Carbo, C. Pomponius,
 & si quidem habitabant in rostris. C. etiam Julius,
 edilis curulis, quotidie fere accuratas conciones ha-
 bebat: sed me cupidissimum audiendi primus dolor
 percussit, Cotta cum est expulsus, reliquos fre-
 quentes audiens, acerrimo studio tenebar, quoti-
 dieque & scribens, & legens, & commentans, ora-
 torius tantum exercitationibus contentus non eram.
 Jam consequente anno, Q. Varius sua lege damna-
 tus exc. sserat. * Ego autem juris civilis studio mul-
 tum opera dabam Q. Scævola, P. F. qui quamquam
 nemini se ad docendum dabat: tamen consulentibus
 respondendo, studiosos audiendi docebat. Atque
 huic anno proximus Sylla consule, & Pompejo fuit,
 cum P. Sulpitii in tribunatu quotidie concionantis
 totum genus dicendi penitus cognovimus, eodem
 tempore cum princeps Academia Philo cum Athe-
 niensium optimatibus Mithridatico bello domo pro-
 fugisset, Romamque venisset: totum ei me tradidi,
 admirabili quodam ad philosophiam studio concita-
 tus: in quo etiam commorabar attentius: etsi re-
 rum ipsarum varietas, & magnitudo summa me
 delectatione retinebat: sed tamen sublata jam esse
 in perpetuum ratio iudiciorum videbatur. * Occide-
 rat Sulpitius illo anno, tresque proximo trium ata-
 tum oratores erant crudelissime interfecti, Quin-
 ctus Catulus, Marcus Antonius, C. Lulius. Eo-
 dem anno etiam Moloni Rodio Roma dedimus ope-
 ram & actori summo causarum & magistro Hac,
 etsi videntur esse à proposita ratione diversa; tamen
 idcirco à me proferuntur, ut nostrum cursum per-
 spicere,

spicere, quoniam voluisti Brute possis (nam Attico hac nota sunt) & videre quemadmodum simus in spatio Q. Hortensium ipsius vestigiis persecuti.

* Triennium fere fuit urbs sine armis, sed oratorum 308
aut interitu, aut discessu, aut fuga (nam aberant etiam adolescentes, M. Crassus, & Lentuli duo) primas in causis agebat Hortensius, magis magisque quotidie probabatur. Antistius Piso saepe dicebat, minus saepe Pomponius, raro Carbo: semel, aut iterum Philippus. At verò ego hoc tempore omni, noctes & dies in omnium doctrinarum meditatione versabar. * Eram cum Stoico Diodoro: qui cum ha- 309
bitavisset apud me, mecumque vixisset, nuper est domi mea mortuus, à quo cum in aliis rebus, tum studiosissime in dialectica exercebar: qua quasi contracta & adstricta eloquentia putanda est: sine qua etiam tu, Brute, judicavisti, te illam justam eloquentiam, quam dialecticam esse dilatatam putant, consequi non posse. Huic ego doctore, & eius artibus variis, atque multis ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratoriis nullus dies vacuus esset.

Commentabar declamitans (sic enim nunc loquuntur) saepe cum M. Pisone, & cum Q. Pompejo, aut cum aliquo quoridie: idque faciebam multum etiam Latine, sed Graecè sapius: vel quod Graeca oratio plura ornamenta supeditans consuetudinem similiter Latine dicendi afferebat: vel quod à Graecis summis doctoribus, nisi Graecè dicerem, neque corrigi possem, neque doceri. * Tumultus interim pro recuperanda 310
republica, & crudelis intentus oratorum trium, Scævola, Carbonis, Antistii: relictus Cotta, Curionis, Crassi, Lentulorum, Pompeji: leges & judicia con-

stituta, recuperata respub. ex numero autem oratorum, Pomponius, Censorinus, Murena sublatis, tum primum nos ad causas & privatas & publicas adire coepimus, non ut in foro disceremus, quod plerique fecerunt, sed ut, quantum nos efficere potuissemus, docti in forum veniremus. * Eodem tempore Moloni dedimus operam: Dictatore enim Sylla legatus ad senatum de Rhodiorum premiis venerat. Itaque prima causa publica, pro Sexto Roscio dicta, tantum commendationis habuit, ut non ulla esset, qua non nostro digna patrocinio videretur; deinceps inde multa, quas non minus diligenter elaboratas & tanquam elucubratas afferebamus. * Nunc quoniam totum me non naevo aliquo, aut crepundiis, sed corpore omni videris velle cognoscere, complectar nonnulla etiam, qua fortasse videantur minus necessaria. Erat eo tempore in nobis summa gracilitas, & infirmitas corporis, procerum & tenue collum; qui habitus, & qua figura non proculabesse putatur a vitae periculo, si accedit labor, & laterum magna contentio. Eoque magis hoc eos, quibus eram carus, commovebat, quod omnia sine remissione, sine varietate, vi summa vocis, & totius corporis contentione dicebam.

314 * Itaque cum me & amici, & medici hortarentur, ut causas agere desisterem, quod vis potius periculum mihi adeundum, quam a sperata dicendi gloria discedendum putavi. Sed, cum censerem remissione, & moderatione vocis, & commutato genere dicendi me & periculum vitare posse, & temperatius dicere, ut consuetudinem dicendi mutarem, ea causa mihi in Asiam proficiscendi fuit. Itaque cum essem biennium versatus in causis, & jam in foro celebratum meum

nomen esset, Roma sum profectus. * Cum venissem 315

Athenas, sex menses cum Antiocho, veteris Academia nobilissimo, & prudentissimo Philosopho fui, studiūque philosophiæ nunquam intermissum, à primæque adolescentia cultum, & semper auctum, hoc rursus summo auctore, & doctore revocavi.

Eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum & veterem, & non ignobilem dicendi magistrum, studiosè exerceri solebam. Post à me Asia

tota peragrata est, cum summis quidem oratoribus, quibusdam exercebar ipsis lubentibus: quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, meo iudicio, tota

Asia illis temporibus disertissimus, & si nihil habere molestiarum, nec ineptiarum Atticorum est, hic orator in illis numerari rectè potest. * assiduis-

simè autem mecum fuit Dionysius Magnes, erat etiam Æschylus Gnidius. Adramitenus Xenocles Hi tum in Asia rhetorum principes numerabantur.

Quibus non contentus, Rhodum veni, meque ad eundem, quem Romæ audiveram, Molonem applicavi, cum actorem in veris causis scriptoremque

prestancem, tum in notandis animadvertendisque vitis, & instituendo, docendoque prudentissimum. Is dedit operam [si modo id consequi potuit] ne

nimis redundantes nos, superfluentes invenili quadam dicendi impunitate & licentia, reprimeret, & quasi extra ripas diffuentes coerceret. Ita recepi me

biennio post, non modo exercitior, sed propè mutatus, nam & contentio nimia vocis residerat, & quasi deferbuerat oratio, lateribusque vires, &

corporis mediocris habitus accesserat. * Duo tum 317
excelebant oratores, qui me imitandi cupiditate

incitarent, Cotta & Hortensius: quorum alter remissus & lenis, & propriis verbis comprehendens solutè & facile sententiam: alter ornatus, acer, & non talis, qualem tu eum, Brute, iam deflorescentem cognovisti, sed verborum & actionis genere comotior. Itaque cum Hortensio mihi magis arbitrabar rem esse, quod & dicendi ardore etiam propior, & aetate conjunctior. Etenim videram in iisdem causis, ut pro M. Canuleio, & pro Cn. Dolabella consulari, cum Cotta princeps adhibitus esset. priores tamen agere partes Hortensium: acrem enim oratorem, incensum, & agentem, & canorum, concursus hominum, forique strepitus desiderat.

- 318 * Unum igitur annum cum redissemus ex Asia, causas nobiles egimus, cum quaesturam nos, consulatam Cotta, adilitatem peteret Hortensius. Interim me quaestorem Siciliensis excepit annus, Cotta ex consulatu est profectus in Galliam, princeps & erat & habebatur Hortensius. Cum autem anno post è Sicilia me recepissem, iam videbatur illud in me, quidquid esset, esse perfectum, & habere maturitatem quandam suam. Nimis multa videor de me, ipse praesertim: sed omni huic sermone propositum est, non ut ingenium, & eloquentiam meam aspicias, unde longè absun, sed ut laborem, & industriam.
- 319 * Cum igitur essem in plurimis causis & principibus patronis quinquennium ferè versatus, tum in patrocinio Siciliensi maxime incertamen veni designatus adilis, cum designato consule Hortensio. Sed quoniam omnis hic sermo noster non solum enumerationem oratoriam; verum etiam praecepta quadam desiderat, quid tanquam

quam notandum & animadvertendum sit in Hor-
 tenſio. breviter licet dicere. * Nam is poſt conſula- 320
 rum (credo quod videret ex conſularibus neminem
 eſſe ſecum comparandum. negligeret autem eos, qui
 conſules non fuiſſent. ſummum illud ſuum ſtudium
 remiſit. quo à puero fuerat incenſus: atque in om-
 nium rerum abundantia voluit beatiùs, ut ipſe pu-
 tabat, remiſſiùs certè vivere. Primus & ſecundus
 annus, & tertius tantum quaſi de pictura veteris
 colore detraxerat, quantum non quiſvis unus ex
 populo ſed exiſtimator doctus & intelligens poſſet
 cognoſcere. Longiùs autem procedens, & in ceteris
 eloquentia partibus, tum maximè in celeritate &
 continuatione verborum adhareſcens, ſui diſſimili-
 or videbatur fieri quotidie. * Nos autem non de- 321
 ſiſtebamus cum in omni genere exercitationis, tum
 maximè ſtylo noſtrum illud, quod erat, augere,
 quantumcùnque erat. Atque (ut multa omittam)
 in hoc ſpatio, & in iis poſt adilitatem annis. & præ-
 tor primus, & incredibili populi voluntate ſum fa-
 ctus. Nam cum propter aſſiduitatem in cauſſis &
 induſtriam, tum propter exquisitiùs, & minimè
 vulgare orationis genus, animos hominum ad me
 dicendi novitate converteram. * Nihil de me dicam: 322
 dicam de cæteris, quorum nemo erat, qui videretur
 exquisitiùs, quàm vulgus hominum, ſtudiſſe lite-
 ris, quibus ſons perfectæ eloquentiæ continetur. ne-
 mo qui philoſophiam complexus eſſet, matrem om-
 nium benefactorum, benèque diætorum: nemo, qui
 jus civile didiciſſet, rem ad privatas cauſſas, & ad
 prætoris prudentiam maximè neceſſariam: nemo
 qui memoriam rerum Romanarum teneret, ex qua,

si quando opus esset, ab inferis locupletissimos testes excitaret: nemo qui breviter argutęque incluso adversario, laxaret iudicium animos, atque à severitate paulisper ad hilaritatem risumque traduceret: nemo, qui dilatare posset, atque à propria ac definita disputatione hominis, ac temporis, ad communem questionem universi generis orationem traduceret: nemo, qui delectandi gratia digreditur parumper à causa: nemo, qui ad iracundiam magnopere iudicem nemo, qui ad fletum posset adducere nemo, qui animum eius (quod unum est orationis maximè proprium) quocumque res postularet, impelleret. * Itaque cum jam pene evanisset

323

Hortensius, Ego anno meo, sexto autem post illum consulem, consul factus essem, revocare se ad industriam cepit; ne, cum pares honore essemus, aliqua re superiores videremur. Sic duodecim post meum consulatum annos in maximis causis, cum ego mihi illum sibi me ille anteferet, conjunctissime versati sumus: consulatusque meus; qui illum primum leviter perstrinxerat, idem nos rerum mearum gestarum, quas ille admirabatur, laude conjunxerat. * Maximè verò perspecta est utriusque

324

nostrum exercitatio paulò antè, quàm perterritum armis hoc studium, Brute, nostrum conticuit subito. E obmutuit, cum lege Pompeia, ternis horis ad dicendum datis, ad causas simillimas inter se, vel potius easdem, novi veniebamur quotidie, quibus quidem causis tu etiam, Brute, praesto fuisti, complureisque E nobiscum, E solus egisti: ut qui non satis diu vixerit Hortensius, tamen hunc cursum confecerit. Annis ante decem causas agere cepit,

quàm

quam tu es natus: dein quarto & Sexagesimo anno
 per paucis ante mortem diebus, una tecum socerum
 tuum defendit Appium. Dicendi autem genus quod
 fuerit in utroque, orationes utriusque, etiam poste- 325
 ris nostris indicabunt. * Sed si querimus cur ado-
 lescens magis floruerit dicendo, quam senior Hor-
 tensius, causas reperiemus verissimas duas: Pri-
 mum, quod genus erat orationis Asiaticum, ado-
 lescentia magis concessum quam senectuti. Genera
 autem Asiatica dictionis duo sunt. Unum sententi-
 sum, & argutum, sententiis non tam gravibus, &
 severis, quam concinnis & venustis, qualis in histo-
 ria Timaei: in dicendo autem pueris nobis, Hiero-
 cles Alabandae, magis etiam Meneclis frater eius
 fuit, quorum utriusque orationes sunt in primis, ut
 Asiatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus
 est, non tam sententiis frequentatum, quam verbis
 volucre, atque incitatum: quali est nunc Asia tota:
 nec solum orationis, sed etiam exornato &
 faceto genere verborum, in quo fuit Aescylus Cni-
 dius; & meus aequalis Milesius Aeschines. In eis
 erat admirabilis orationis cursus, ornata sententia-
 rum concinnitas non erat. * Haec autem, ut dixi, 326
 genera dicendi aptiora sunt adolescentibus, in seni-
 bus gravitatem non habent. Itaque Hortensius
 utroque genere florens, clamores faciebat adoles-
 cens: habebat enim & Meneclium illud studium cre-
 brarum, venustarumque sententiarum: in quibus
 ut in illo Graco, sic in hoc erant quaedam magis ve-
 nusta dulcesque sententiae, quam aut necessariae, aut
 interdum utiles: & erat oratio cum incitata & vi-
 brans; tum etiam accurata & polita. Non probantur
 haec

hac senibus: saepe videbam cum iridentem, tum etiam irascentem & stomachantem Philippum: sed mirabantur adolescentes, multitudo movebatur.

- 327 * Erat excellens iudicio vulgi & faciliè primas tenebat adolescens: etsi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat parum, tamen aptum esse etati videbatur: & certè quòd & in eni quadam forma lucebat. & exercitatione perfecta erat, verborumque astricta comprehensio, summam hominum admirationem excitabat. Sed cum iam honores & illa senior auctoritas gravius quiddam requireret, remanebat idem nec dicebat idem: quòdque exercitationem studiumque dimiserat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa crebritasque sententiarum pristina manebat; sed ea vestitu illo orationis, quo consueverat, ornata non erat. Hoc tibi ille, Brute, minus fortassè placuit, quam placuisset, si illum flagrantem studio & florentem facultate audire potuisses.
- 328 * Tum Brutus, Ego verò, inquit, & ista que dicis, video qualia sint: & Hortensium magnum oratorem semper putavi: maximèque probavi pro Messalla dicentem, cum tu abfuisisti. Sic ferunt, inquam: idque declarat totidem, quo dixit (ut ajunt) scripta verbis oratio. Ergo ille à Crasso consule & Scævola usque ad Paulum & Marcellum consules floruit: nos in eodem cursu fuimus à Sulla dictatore, ad eosdem ferè consules.
- 329 * Sic Quincti Hortensii vox extincta fato sua est, nostra publico. Melius, queso, ominare, inquit Brutus. Sit sanè ut vis inquam: & id non tam mea causa, quam tua: sed fortunatus illius exitus, qui ea non vidit cum fierent, que providit futura. Sape enim inter nos

*impedentes casus deflevimus, cum belli civilis
causas in privatorum cupiditatibus inclusas, pacis
spem à publico consilio esse exclusam videremus. Sed
illum videtur felicitas ipsius qua semper est usus, ab
eis miseris, qua consecuta sunt, morte vindicasse.*

** Nos autem, Brute, quoniam post Hortensii, cla-
rissimi oratoris mortem, orba eloquentia quasi tuto-
res relictis sumus, domi teneamus eam septam libe-
rali custodia, & hos ignotos, atque imprudentes
procos repudiemus. tueamurque, ut adultam virgi-
nem, custe, & ab amatorum impetu, quantum
possumus, prohibeamus. Equidem, et si doleo me in
vitam paulò serius tanquam in viam ingressum,
priusquam confectum iter sit, in hanc reip. noctem
incidisse: tamen ea consolatione sustentor, quam tu
mihi, Brute, adhibuisti tuis suavissimis litteris:
quibus me forti animo esse oportere censebas: quòd
ea gessissem, qua de me, etiam me tacente, ipsa lo-
querentur, mortuòque viverent. **

*Qua si rectè
esset, salute reip. sin secus, interitu ipso, testimoni-
um meorum de rep. consiliorum darent. Sed in te
intuens, Brute, doleo: cuius in adolescentiam per
medias laudes quasi quadrigis vehementem, transver-
sa incurrit misera fortuna reip. Hic me dolor tan-
git, hac me cura sollicitat, & hunc mecum, socium
ejusdem & amoris, & iudicii. Tibi favemus, te tua
frui virtute cupimus, tibi optamus eam reip. in
qua duorum generum amplissimorum renovare
memoriam atque augere possis: tuum enim forum,
suum erat illud curriculum, tu illuc veneras unus,
qui non linguam modò acuisseris exercitatione dicen-
di, sed & ipsam eloquentiam locupletavisses gravio-*

rum artium instrumento, & iisdem artibus decus
 omne virtutis cum summa eloquentia laude jun-
 xisses. Ex te duplex nos afficit sollicitudo, quod &
 ipse repub. careas, & illate. * Tu autem, (etsi
 332 cursum ingenii tui, Brute, premit hæc importuna
 clades civitatis) contine te in tuis perennibus stu-
 diis; & effice id, quod iam propemodum, vel planè
 potius effeceris, ut te eripias ex ea, quam ego con-
 gessi in hunc sermonem, turba patronorum. Nes
 enim decet, te ornatum uberrimis artibus, quas cum
 domo haurire non posses, accersivisti ex urbe ea, que
 domus est semper habita doctrina, numerari in vul-
 go patronorum. Nam quid te exercuit Pammenes,
 vir longè eloquentissimus Græciæ? quid illa vetus
 Academia, atque ejus hæres Aristus, hospes & fa-
 miliaris meus: siquidem similes majoris partis ora-
 torum futuri sumus? * Nonne cernimus vix sin-
 333 gulis ætatibus binos oratores laudabileis constituisse?
 Galba fuit inter tot æquales unus excellens: cui
 quemadmodum accepimus, & Cato cedebat senior,
 & qui temporibus illis ætate inferiores fuerunt, Le-
 pidus postea, deinde Carbo. Nam Gracchi in con-
 cionibus multò faciliore & liberiore genere dicendi:
 quorum tamen ipsorum ad ætatem, laus eloquentiæ
 perfecta nondum fuit Antonius, Crassus, post Cotta,
 Sulpitius, Hortensius, nihil dico amplius: tantum
 dico, si mihi accidisset, ut numerarer in
 multis, si operosa est co cursatio
 magis opportunorum.

F I N I S.